

ΕΥΤΟΠΙΑ

#9

για τον ελευθεριακό-συνομοσπονδιακό κοινοτισμό
για την άμεση και την οικονομική δημοκρατία

Ιούλιος 2002 - 2 €

Από την ελληνική "πόλιν" έως την παρισινή κομμούνα

Σχετικά με την κοινωνία των πολιτών

Για τους δημόσιους χώρους

Τοπική αυτοδιεύθυνση

Αργεντινή: μεταξύ της φτώχειας και της αντίστασης

Η κομμούνα NiederKaufungen

Οι αγροτικές κολεκτίβες της Ισπανίας στην εποχή μας

Αυτοάμυνα της αναρχικής κολεκτίβας

Κοινοτικοποίηση - Κοινοτική ιδιοκτησία της οικονομίας

Η ελληνική Γεωργία και η παγκοσμιοποίηση

Σε ποιον ανήκουν η γη, τα φυλλώματα, το νερό;

Η απεργία στην Καμάριζα τον Απρίλιο του 1896

Προηγούμενα τεύχη της Ευτοπίας

Τεύχος 1 - Μάρτης 1999:

- "Για να γίνουν πράξεις πρέπει πρώτα οι ιδέες να κυκλοφορούν..."
- "Σχέδιο 'Καποδίστριας': Οι κοινότητες στο μάτι του κυκλώνα"
- "Αυτόνομη Παρέμβαση Πολιτών Γλυκών Νερών"
- "Προδρομικές Κατακτήσεις στην Τοπική Αυτοδιοίκηση"
- "Κοινότητες και λαϊκές συνελεύσεις στην περιοχή των Σερρών επί Οθωμανικής Κυριαρχίας (1383-1912)"
- Βιβλιοπαρουσίαση: "Η νέα διεθνής τάξη και η Ελλάδα - Τάκης Φωτόπουλος"

Τεύχος 2 - Ιούλιος 1999:

- "Τα εν' οίκω εν δήμω"
- "Τουρισμός: Το δίκτυο μαχαίρι των τοπικών κοινωνιών"
- "Αρχιτεκτονική: Το παράδειγμα της Οίας"
- "Μια αναρχική προσέγγιση της πολεοδομίας"
- "Το κοινοτιστικό εγχείρημα του Σαρακήνικου"
- "Η ιστορία του τέλους της ιστορίας"
- Βιβλιοπαρουσίαση: "Η ιστορία των ουτοπιών- Λούις Μάμφορντ"

Τεύχος 3 - Νοέμβρης 1999:

- "Κόμης Καποδίστριας: το αδερφάκι του μεγάλου αδελφού"
- "Ο Νόαμ Τσόμσκι μιλάει για τα Κιμπούτς"
- "Απόπειρα για λειτουργία συνελεύσεων και επιτροπών γειτονιάς στα Γλυκά Νερά"
- "Τι είναι η περιεκτική δημοκρατία"
- "Βιοκαλλιέργεια της αγοράς ή συνεργατική βιοκαλλιέργεια"

- Βιβλιοπαρουσίαση: "Και πάλι μόνοι: η ηθική μετά τη βεβαιότητα- Zygmunt Baumann"

Τεύχος 4 - Απρίλης 2000:

- "Περί εκλογών & Δημοκρατίας ή κάθε τέσσερα χρόνια μια Κυριακή πολίτες"
- "Κοινότητα και τοπική δράση. Μια πρώτη καταγραφή απόψεων"
- "Μικρο- και Μακρο- Αυτοδιαχείριση"
- "Ένα γράμμα για μια προτεινόμενη Κομμουνιστική εγκατάσταση"
- "Οι ψευδαισθήσεις της ανάπτυξης"
- "Η αναρχία στην πράξη. Μια βελγική συλλογή"
- Βιβλιοπαρουσίαση: "Πιερ Κλαστρ: Εξουσία και ελευθερία στις πρωτόγονες κοινωνίες"

Τεύχος 5 - Ιούλιος 2000:

- "Οι μικρές μας ορδές απαιτούν την Ευτοπία"
- "Η σημασία της Κοινότητας και του Συνομοσπονδισμού και η ανάγκη για μια νέα πολιτική"
- "Η δημοκρατία και πέρα από αυτή"
- "Αυτοδιεύθυνση: θρησκεία, σπιριτουαλισμός ή πολιτική εγρήγορση;"
- Βιβλιοπαρουσίαση: "Γιώργος Σ.Βλάχος: Η συνείδηση ενάντια στο Νόμο. Επαναστατικές σέκτες και ουτοπιστικές αιρέσεις στον 16ο και 17ο αιώνα"
- Βιβλιοπαρουσίαση: "Democracy & Nature (Δημοκρατία και Φύση). Διεθνής Επιθεώρηση για την Περιεκτική Δημοκρατία"

Το περιοδικό Ευτοπία εκδίδεται σταθερά κάθε έξι μήνες. Η συνδρομή για κάθε 2 τεύχη του περιοδικού είναι 4 ευρώ. Όποιος αναγνώστης επιθυμεί να γίνει συνδρομητής, θα προτιμούσαμε να μας γνωστοποιήσει αρχικά μόνο την ταχυδρομική του διεύθυνση, γιατί αντιμετωπίζουμε πρόβλημα στην παραλαβή χρημάτων με τη μορφή ταχυδρομικής επιταγής. Στη συνέχεια εμείς θα στείλουμε το περιοδικό και θα του γνωστοποιήσουμε τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να μας στείλει τη συνδρομή του. Οφείλουμε να γνωστοποιήσουμε ότι η παρούσα έκδοση είναι πάντοτε ανοιχτή στη δημοσίευση κειμένων που σχετίζονται με τη θεματολογία του περιοδικού.

Περιοδικό Ευτοπία
Τ.Θ. 72086, Τ.Κ. 16310
Ηλιούπολη, Αθήνα
Ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://www.geocities.com/eutopia>

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση:
Μυρτώ Μήλιου

editorial

Την αφορμή για τη θεματολογία αυτού του τεύχους μας την προσφέρουν δύο γεγονότα.

Το πρώτο είναι οι επερχόμενες δημοτικές εκλογές, όπου για μία ακόμα φορά, οι υπήκοοι του ελληνικού κράτους θα τρέξουν στις κάλπες για να επικυρώσουν και δια της ψήφου την απαραίτησή τους από τη διαχείριση των κοινών.

Το δεύτερο κορυφαίο κατά τη γνώμη μας γεγονός που βρίσκεται στους αντίποδες του πρώτου, είναι η εξέγερση της μεσαίας και της εργατικής τάξης στην Αργεντινή. Εκεί με αφορμή μια πρωτοφανή οικονομική κρίση που είναι αποτέλεσμα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών που εφαρμόζουν οι κυρίαρχες ελίτ, οι εξεγερμένοι επινοούν νέες μορφές πάλης και λαϊκής συμμετοχής συγκροτώντας συνοικιακές συνελεύσεις και κοινοτικές αγορές ξαναφέροντας έτσι στο προσκήνιο το αίτημα για την άμεση και οικονομική δημοκρατία. Τα κείμενα του 9ου τεύχους της Ευτοπίας από αυτά τα γεγονότα εκκινούν και μας ταξιδεύουν, θα μπορούσε να πει κανείς, τόσο σε σημαντικές στιγμές του παρελθόντος, όσο και σε άλλους τόπους όπου θάλλουν απόπειρες εφαρμογής ελευθεριακών κοινοτικών πειραμάτων.

Ένα κείμενο για την εικονογράφηση αυτού του τεύχους

Η θεματική της εικονογράφησης του συγκεκριμένου τεύχους σίγουρα δεν συνάδει με τις υψηλές θερμοκρασίες και τα καλοκαιρινά μπάνια του λαού, αφού μας μεταφέρει σε δρώμενα που διαδραματίζονται κάπου στα τέλη του χειμώνα. Πρόκειται για τα δρώμενα της Αποκριάς ή του καρναβαλιού που ανέκαθεν αποτελούσαν μία λαϊκή γιορτή που έστω και προσωρινά αθετούσε οποιαδήποτε κυρίαρχη κοινωνική σύμβαση και σχέση και που σε τίποτα δεν έχει να κάνει με τα σύγχρονα καραγκιοζιλίκια που όλο και περισσότερες δημοτικές αρχές διοργανώνουν κάθε χρόνο τέτοιες μέρες στα πλαίσια διακόσμησης της εκλογικής τους βιτρίνας.

Η αγροτική Αποκριά, όπως και το Καρναβάλι του δυτικού κόσμου, αποτελούν τελετουργίες που διαδραματίζονται στο διαφαινόμενο τέλος του χειμώνα και στις απαρχές της άνοιξης. "Οι προεαρινές αυτές τελετουργίες περιλαμβάνουν στο τυπικό τους πολλά κοινά στοιχεία, με ολοφάνερη μαγική προέλευση και σκοπιμότητα: μεταμφιέσεις με αντιπαράθεση ρόλων και μιμοδραματικές παραστάσεις, καθαρτήριες φωτιάς, συμπόσια με γερά φαγοπότια και μεθύσια, οργιαστικούς χορούς, αισχρολογία, χρήση ομοιωμάτων των γονιμικών οργάνων, αναπαραστάσεις της γενετήσιας πράξης, κτλ., παράλληλα με νεκρολατρικές εκδηλώσεις και προσφορές. Εκείνο όμως που συνέχει αυτές τις εκδηλώσεις και αποτελεί την πεμπτουσία της φιλοσοφίας τους είναι η ιδέα της ανατροπής της; τάξης αυτού του κόσμου, η αμφισβήτηση των αξιών και της ιεραρχίας, η κατάργηση των ορίων και των καθιερωμένων νόμων. Είναι σαν η τροπή του χρόνου σε επίπεδο κοσμικό να συνεπιφέρει την ανατροπή του κόσμου σε επίπεδο κοινωνικό. Ένας άλλος νόμος, ο εφήμερος και αγέραστος νόμος του καρνα-

βαλιού, επιβάλλεται, κάνει πέρα όποια άλλη επιταγή και τα ορίζει όλα από την αρχή: ανάποδα. Παραδίνοντας κάθε δικαιοδοσία για την τέλεση της γιορτής αυτής, με την αδυσώπητη εθιμοτυπία της τρέλας, στο "λαό", στις κατώτερες τάξεις, στους περιθωριακούς, το αναποδογύρισμα έχει αρχίσει: θα ολοκληρωθεί μέσα από την απάτη των παραπλανητικών μεταμφιέσεων και τη διακωμώδηση μέσω των παρωδιών, και θα διατυμπανίσει μέσω την κρυμμένη αλήθεια μέσα από τον αποκαλυπτικό, τολμηρό λόγο των αποκριάτικων τραγουδιών"¹.

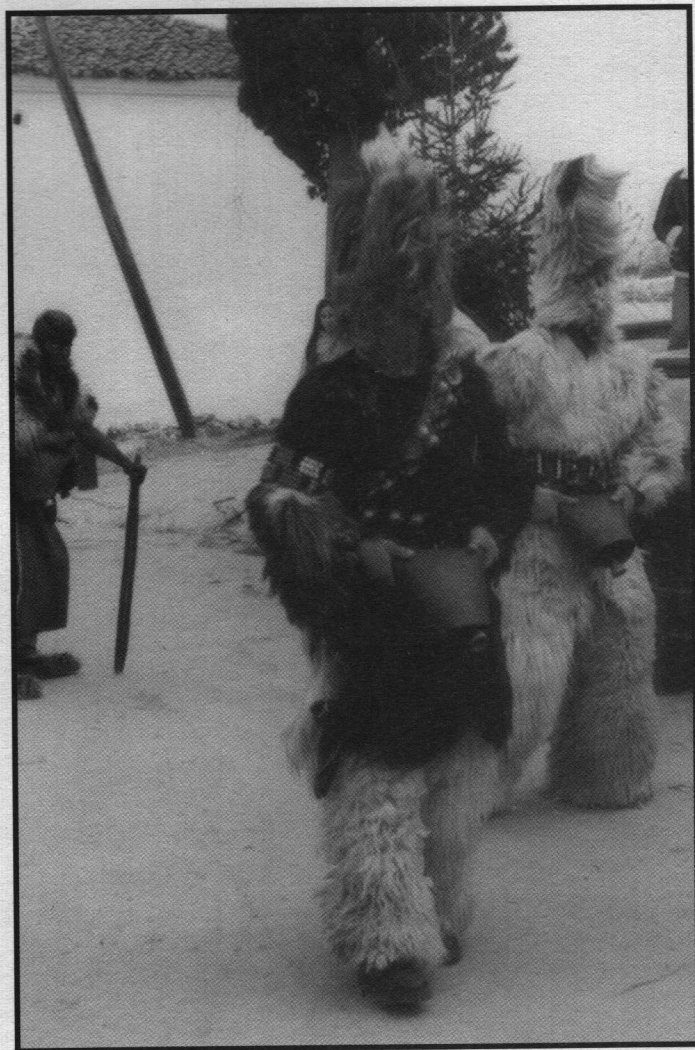
Ο τελετουργικός χαρακτήρας της Αποκριάς, ο οποίος αποτελεί ουσιαστικά έναν συνδυασμό γιορτής των υλικών απολαύσεων με τη λατρεία των νεκρών, παρουσιάζει μία εξαιρετική προσαρμοστικότητα και μακροβιότητα στο διάβα των αιώνων. Οι περισσότερες τελετουργίες της γίνονται στο ύπαιθρο, πάνω στο νωπό λόγω εποχής χώμα, γεγονός που αναδεικνύει σε συμβολικό επίπεδο τη γη ως υποδοχέα των νεκρών σωμάτων, αλλά και ως μήτρα και τροφοδότρια κάθε ζωής. Αυτή η ιδέα της συμφιλώσης με τον θάνατο μέσα από μία δίχως όρια και νόμους γιορτή δεν ανήκει στη χριστιανική κοσμοθεωρία, αλλά παραπέμπει σε αντιλήψεις προγενέστερων ανθρώπινων κοινοτήτων αλλά και σε θεμελιώδη στοιχεία της αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας (βλέπε Κ. Καστοριάδης, *Οι Χώροι του Ανθρώπου*). "Η Αποκριά παρέμεινε η μόνη καθαρά εξωεκκλησιαστική γιορτή, που τυπικοί μόνο δεσμοί τη συνδέουν με το χριστιανικό εορτολόγιο, κυρίως γιατί η Εκκλησία τη διέπλεξε με την επακόλουθη εξαγιστική Σαρακοστή"².

Στο Σοχό της Θεσσαλονίκης³, απ' όπου προέρχεται και η εικονογράφηση του συγκεκριμένου τεύχους, οι τραγόμορφες μεταμφιέσεις των καρναβαλιών συνδυάζονται, σύμφωνα με τη ντόπια λαϊκή παράδοση, με την πλούσια καρποφορία των χωραφιών και την αφθονία των κοπαδιών. "Οι Τράγοι αυτοί βαστούσαν από παλιά, πολύ παλιότερα κι απ' ό,τι οι ίδιοι ήξεραν ή φαντάζονταν. Αργότερα το έθιμο περιβλήθηκε και με τους άλλους μύθους για να γίνει αποδεκτό από μια καινούργια κατάσταση πραγμάτων, κι έτσι είπαν πως ήταν ο Άγιος Θεόδωρος κάποτε, στρατάρχης ή κάτι τέτοιο, που χρειάστηκε να ντυθεί και να ντύσει και τους στρατιώτες του τράγους προκειμένου να ξεγελάσουν κάποιον περιώνυμο εχθρό..."⁴.

Μέσα σ' αυτές τις εκδηλώσεις που ουσιαστικά έχουν απονεκρωθεί, αφού έχουν χαθεί πλέον οι ανθρώπινες κοινωνίες που για αιώνες τώρα τις κρατούσαν ζωντανές και αυθόρμητα τις μεταμόρφωναν, βρισκόταν "συμπυκνωμένη" η λαϊκή σοφία για τη ζωή και το θάνατο, για το σεβασμό -έως και τη λατρεία- της φύσης από την ανθρώπινη κοινότητα, για την κοινωνική τάξη πραγμάτων. Η επιβίωση των αξιών, των σχέσεων και των εννοιών που προσδίδει στην ανθρώπινη ζωή και τη φύση στο πέρασμα των αιώνων δεν είναι καθόλου τυχαία και η ραγδαία απονέκρωση αυτής της λαϊκής σοφίας ίσως είναι ιστορικά η μεγαλύτερη ύβρις που διέπραξε και διαπράττει ο αστικός πολιτισμός απέναντι σε τόσες γενιές που πέρασαν.

Φώτης Κατέβας

Οι φωτογραφίες από την αποκριά του Σοχού είναι της Άλκιστης Καρακόλη την οποία και ευχαριστούμε.

1. περιοδικό *Επτά Ημέρες*, 1/3/98

2. ο.π.

3. Ο Σοχός είναι μία ορεινή κωμόπολη που βρίσκεται 56 χιλ. ΒΑ της Θεσσαλονίκης. Οι κάτοικοί του ασχολούνται κυρίως με την καπνοκαλλιέργεια, την δεντροκαλλιέργεια και την κτηνοτροφία.

4. Ζυράννα Ζατέλη, *Και με το φως του λύκου επανέρχονται*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1994

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Από την ελληνική "πόλιν" έως την παρισινή κορμούνα Δημήτρης Μουστάκης	6
Σχετικά με την κοινωνία των πολιτών Διονύσης Παπαδουκάκης	9
Για τους δημόσιους χώρους Γιώργος Τζανέτος	11
Τοπική αυτοδιοίκηση Φώτης Κατέβας	13
Αργεντινή: μεταξύ της φτώχειας και της αντίστασης	14
Η κορμούνα NiederKaufungen Χόλγκερ Τσάσελ, Νατάσσα Ντεμίρη	18
Οι αγροτικές κολεκτίβες της Ισπανίας στην εποχή μας Βάσω Π.	22
Αυτοάμυνα της αναρχικής κολεκτίβας Colectividad Manzanares	26
Κοινοτικοποίηση - Κοινοτική ιδιοκτησία της οικονομίας Μάρεϊ Μπούκτσιν	28
Η ελληνική γεωργία και η παγκοσμιοποίηση Γιώργος Κολέμπας	34
Σε ποιον ανήκουν η γη, τα φυλλώματα, το νερό; Φώτης Τερζάκης	43
Η απεργία στην Καμάριζα τον Απρίλιο του 1896 Έλσα Δρακοπούλου	45

Από την ελληνική "πόλιν" έως την παρισινή κομμούνα

Η ελληνική Πόλις και η Δημοκρατία

Μέσα στην ιστορία έχουν υπάρξει κατά καιρούς διάφορες μορφές άμεσου λαϊκού ελέγχου της κοινωνίας από τα μέλη της. Τους θεσμούς αυτούς θα μπορούσαμε να τους αποκαλέσουμε προγονικούς δημοκρατικούς. Σαν βάση τους είχαν πάντα την κοινότητα. Ειδικά όσον αφορά το δυτικό κόσμο, στην αρχαία Ελλάδα οι θεσμοί αυτοί είχαν μια εξέλιξη που οδήγησε σταδιακά από τον 8ο έως και τον 5ο αιώνα στη δημιουργία της Δημοκρατίας. Δημοκρατικά καθεστώτα είχαν πολλές ελληνικές πόλεις, το πλέον γνωστό και προωθημένο ήταν αυτό της αρχαίας Αθήνας. Μέσα από τις μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα αρχικά (594-3) και του Κλεισθένη (508-7) αργότερα, οι Αθηναίοι ολοκλήρωσαν τους θεσμούς της δημοκρατίας την εποχή του Περικλή (461-429) όπου η συμμετοχή των πολιτών στην άσκηση της εξουσίας έφθασε στην ακμή της. Η "Πόλις", κατ'ουσία το σώμα των πολιτών, ήταν αυτόνομη (έθετε η ίδια τους νόμους της), αυτόδικος (οι ίδιοι οι πολίτες συμμετείχαν στα δικαστήρια) και αυτοτελής (η Εκκλησία του Δήμου έπαιρνε όλες τις σημαντικές αποφάσεις). Συμπερασματικά όλες οι εξουσίες πήγαιναν από το λαό και οι αρχές ήταν προσιτές για τον κάθε πολίτη. Η έννοια της πολιτικής "αντιπροσώπησης" ήταν αδιανόητη για τους Αθηναίους. Πίστευαν στην άμεση και όχι στη διά αντιπροσώπων άσκηση της εξουσίας. Η ήττα της αθηναϊκής δημοκρατίας οφείλεται σε δύο βασικούς λόγους, πρώτον επειδή παρέμενε περιορισμένη μόνο στους ενήλικους άνδρες που είχαν την πολιτική ιδιότητα, αποκλείοντας τις γυναίκες, τους δούλους και τους μετανάστες και δεύτερον διότι ποτέ δεν συμπληρώθηκε από μια αντίστοι-

χη οικονομική δημοκρατία.

Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε μια θεμελιώδη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στην ελληνική δημοκρατία και τους υπόλοιπους θεσμούς, στους οποίους υφίστατο μια σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό συμμετοχή του δήμου στη λήψη των αποφάσεων που αφορούν την κοινότητα. Η διαφορά έγκειται στο ότι για πρώτη φορά στην αρχαία Ελλάδα υπάρχει η δυνατότητα αμφισβήτησης των κατεστημένων θεσμών και των συλλογικά αποδεκτών παραστάσεων, πράγμα που σηματοδοτεί το πέρασμα σε μία αυτόνομη κοινωνία. Δηλαδή σε έναν τύπο κοινωνίας που έχει συνείδηση ότι οι νόμοι της φτιάχνονται από την ίδια και κατά συνέπεια μπορούν και να αλλάζουν. Οι υπόλοιπες κοινωνίες μπορούν να χαρακτηρισθούν ετερόνομες διότι *συγκαλύπτουν την πηγή της θέσμησης που είναι οι ίδιες*, αποδίδοντας την σε εξωκοινωνικούς παράγοντες: στους προγόνους, στους θεούς, κ.ά. Έχει σημασία να γίνει αυτή η διαφοροποίηση ανάμεσα σε ετερόνομες και αυτόνομες κοινωνίες, ώστε να φανούν οι περιορισμοί που επιβάλλονται στις πρώτες και απαγορεύουν την ανάδυση ολοκληρωμένων δημοκρατικών θεσμών. Εν τούτοις οι διάφορες μορφές λαϊκής συμμετοχής που έχουν αναπτυχθεί σχεδόν παντού στην ιστορία της ανθρωπότητας εν γένει, δε χάνουν τη σημασία τους. Αν και χαρακτηρίζονται άλλες σε μεγαλύτερο και άλλες σε μικρότερο βαθμό από τη συνύπαρξη με καταπιεστικούς θεσμούς και ταξικές διακρίσεις, μπορούν παρ' όλα αυτά να μας φανούν χρήσιμες για την ανάπτυξη ενός πολιτικού χώρου που δεν διακρίνεται από κοινοβουλευτικά, ούτε συγκεντρωτικά και γραφειοκρατικά χαρακτηριστικά, αλλά στηρίζεται περισσότερο σε μία συνεργατική και όχι ανταγωνιστική αντίληψη.

Μια συνοπτική αναφορά στους αγώνες του δήμου

Οι αγώνες του Δήμου στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία

Για να περιοριστούμε στο δυτικό κόσμο, θα μπορούσαμε να επισημάνουμε πολύ συνοπτικά μερικά μείζονα παραδείγματα, που αποτελούν ταυτόχρονα και κορυφαία ιστορικά γεγονότα. Στην αρχαία Ρώμη υπήρχαν λαϊκές συνελεύσεις, οι οποίες συνέρχονταν όμως μόνον όταν τις συγκαλούσαν οι άρχοντες. Συζητήσεις δεν γίνονταν και οι πολίτες δεν είχαν δικαίωμα να θέσουν σε ψηφοφορία κάποια πρότασή τους, αν δεν είχε εγκριθεί από τους άρχοντες και τη Σύγκλητο. Παρ'όλα αυτά τα κατώτερα στρώματα των πολιτών (plebs) είχαν αποκτήσει κατά τον 5ο και 4ο αιώνα π.Χ., το δικαίωμα να εκλέγουν αντιπροσώπους, τους δημάρχους (tribuni plebis) και να συγκαλούν δικές τους συνελεύσεις, στις οποίες δεν επιτρεπόταν να παρευρίσκονται οι πατρίκιοι. Οι δήμαρχοι αγωνίζονταν για τα δικαιώματα των πληβείων, συγκαλούσαν συνελεύσεις και πρότειναν για συζήτηση και ψήφιση μέτρα που αφορούσαν το σύνολο του κράτους και όχι μόνο την τάξη τους. Γνωστότερο παράδειγμα είναι αυτό των Τιβέριου και Γάιου Γράκχου, οι οποίοι αποπειράθηκαν να αποσπάσουν όσο το δυνατόν περισσότερες αρμοδιότητες από τη Σύγκλητο και να τις μεταφέρουν στην άμεση δικαιοδοσία της λαϊκής συνέλευσης, επιδιώκοντας να ιδρύσουν στη Ρώμη έναν τύπο δημοκρατίας κατά το αθηναϊκό πρότυπο. Η όποια δημοτική αυτονομία υπήρχε στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, καταπολεμήθηκε με κάθε μέσο από τον Οκταβιανό Αύγουστο (63π.Χ.-14μ.Χ.) και τους διαδόχους του, οι οποίοι ανήγαγαν την εξαφάνισή της σε θεμέλιο λίθο της ρωμαϊκής αυτοκρατορικής διοίκησης.

Όσον αφορά την ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε δύο πολύ σημαντικά ιστορικά γεγονότα που αποτυπώνουν τη διαμάχη ανάμεσα στο δήμο και την κεντρική εξουσία. Το πρώτο είναι η περίφημη Στάση του Νίκα, όπου το 532 μ.Χ. στην Κωνσταντινούπολη οι πολιτικές οργανώσεις γνωστές ως Δήμοι (Πράσινοι, Βένετοι) στασίασαν αντιδρώντας στα αντιλαϊκά μέτρα του Τριβωνιανού και του Ιωάννη Καππαδόκη, που επιβλήθηκαν για να καλύψουν τις πολυδάπανες εκστρατείες του αυτοκράτορα Ιουστινιανού. Μόνο χάρη στη σφαγή, η βασίλισσα Θεοδώρα μπόρεσε να καταστείλει το επαναστατικό κίνημα των δήμων. Έτσι ο βυζαντινός απολυταρχισμός κατάφερε να διαλύσει και το τελευταίο απομεινάρι των δημοκρατικών δυνάμεων. Οι δήμοι, που εξέφραζαν τις όποιες δημοκρατικές ελευθερίες, υποτάχθηκαν στο δεσποτισμό της αυτοκρατορίας. Το δεύτερο εξίσου σημαντικό γεγονός συνέβη στη Θεσσαλονίκη, μια ελεύθερη πόλη με προνομιακή αυτοδιοίκηση, η οποία διέθετε ειδικό πολιτικό νόμο και δικαστικά σώματα από τις κοινωνικές της τάξεις. Η οικονομική της δραστηριότητα, που ανήκε στην εργατική τάξη των οργανωμένων συντεχνιών οι οποίες αυτοδιοικούντο, οδήγησε υπό την ηγεσία

“...για πρώτη φορά στην αρχαία Ελλάδα υπάρχει η δυνατότητα αμφισβήτησης των κατεστημένων θεσμών και των συλλογικά αποδεκτών παραστάσεων, πράγμα που σηματοδοτεί το πέρασμα σε μία αυτόνομη κοινωνία.”

της αίρεσης των Ζηλωτών (1342-1349) στην εξέγερση της πόλης απέναντι στην κεντρική εξουσία, στην περίφημη κομμούνα της Θεσσαλονίκης.

Οι ελεύθερες πόλεις της αναγέννησης

Το κοινοτικό κίνημα που αναπτύχθηκε μέσα από την ανάδυση των αυτοδιοικούμενων πόλεων τον 11ο και 12ο αιώνα στην Ευρώπη, κυρίως στην Ιταλία και τη Γερμανία, καταγόταν από την κοινότητα του χωριού και από τις αδελφότητες και συντεχνίες των διαφόρων επαγγελματιών. Το κίνημα αυτό που ανύψωσε την ιδέα του ατόμου στηρίχθηκε σε ομοσπονδίες πόλεων και χωριών και αποτέλεσε την πλήρη άρνηση της συγκεντρωτικής ρωμαϊκής αντίληψης. Τέτοιες ομοσπονδίες ήταν η ένωση της Λομβαρδίας που περιελάμβανε τις πόλεις της Βόρειας Ιταλίας, επίσης οι ομοσπονδίες της περιοχής του Ρήνου, της Βεστφαλίας, της Σερβίας και των Ρωσικών πόλεων. Γνωστή είναι και η εμπορική ένωση της Χάνσα που περιε-

λάμβανε σκανδιναβικές, γερμανικές, πολωνικές και ρωσικές πόλεις. Πριν από την εποχή της μοναρχίας των Στιούαρτ στην Αγγλία, των Βουρβόνων στη Γαλλία και των Αψβούργων στην Ισπανία, οι ευρωπαϊκές πόλεις απολάμβαναν έναν εξαιρετικό βαθμό αυτονομίας. Πολλές από αυτές απαλλάχθηκαν από τις φεουδαρχικές υποχρεώσεις και απέκτησαν ανεξάρτητη διοίκηση που τους επέτρεπε να απελευθερώσουν τις δικές τους οικονομικές δραστηριότητες. Διέθεταν ένα είδος μεικτής και όχι καπιταλιστικής οικονομίας ενώ η τεχνολογία τους εξακολουθούσε να στηρίζεται στη χειροτεχνία, παρά τη σημαντική πρόοδο που είχε επιτευχθεί στη διάρκεια του Μεσαίωνα. Τα πολιτεύματα τους εκτείνονταν από δημοκρατικά τα πρώτα χρόνια έως ολιγαρχικά στις ύστερες περιόδους. Από τις αρχές του 14ου αιώνα λόγω της οικονομικής κρίσης, της πανούκλας και των πιέσεων των φεουδαρχών ξέσπασαν μεγάλες λαϊκές εξεγέρσεις σε ολόκληρη τη φεουδαρχική Ευρώπη, στη Φλάνδρα, στη βόρεια Γαλλία και στην Αγγλία. Στις πόλεις υπήρξαν και κοινοτικές λαϊκές εξεγέρσεις με καθαρά πολιτικό περιεχόμενο που ζήτηγαν περιορισμό των εξουσιών της αριστοκρατίας. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η εξέγερση των ανειδίκευτων εργατών της υφαντουργίας το 1378 στη Φλωρεντία και η κατάληψη από αυτούς της εξουσίας της πόλης. Έχουμε επίσης εξεγέρσεις που αντανakλούν μία αυξανόμενη αντίσταση απέναντι στις καταπατήσεις των προνομίων των πόλεων από το συγκεντρωτικό έθνος-κράτος, όπως η εξέγερση των πόλεων της Καστίλης (comuneros) το 1520, ενάντια στον Κάρολο Β΄ της Ισπανίας, που είχε σαν στόχο τη δημιουργία μιας δημοτικής συνομοσπονδίας.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο συνομοσπονδισμός των ελεύθερων πόλεων από τη μία και το έθνος-κράτος από την άλλη, αποτέλεσαν τις δύο εναλλακτικές κατευθύνσεις ανάμεσα στις οποίες ταλαντεύθηκε ο ευρωπαϊκός πολιτισμός. Το έθνος-κράτος κατάφερε να κατισχύσει έναντι του συνομοσπονδισμού προς τα τέλη του 17ου αιώνα επιβάλλοντας το συγκεντρωτισμό της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας. Η ανάγκη όμως για τη δημιουργία θεσμών άμεσης και οικονομικής δημοκρατίας

και τη συνομοσπονδιακή οργάνωση της κοινωνίας δεν έσβησε ποτέ. Ξαναβγήκε στην επιφάνεια από τους ριζοσπάστες της αγγλικής επανάστασης το 1642-1648. Οι Diggers, μία αριστερή πουριτανική ομάδα, υποστήριζε ένα καθαρά κομμουνιστικό σύστημα, επιδιώκοντας βαθιές κοινωνικές αλλαγές και αντιτίθετο σε μία απλή πολιτική και θρησκευτική μεταρρύθμιση, όπως αυτή που προωθούσε ο Κρόμγουελ. Στη συνέχεια ξαναεμφανίζεται μέσα από τις εξισωτικές κοινότητες που εξαπλώνονται στη Βόρεια Αμερική τον 18ο και 19ο αιώνα, από διάφορες θρησκευτικές αιρέσεις όπως οι Αρμονιστές και η Αδελφότητα της Νέας Ζωής. Ωστόσο, αυτές οι κοινότητες έχοντας έναν έντονα εσωστρεφή χαρακτήρα δεν μπόρεσαν να επεκταθούν και να επηρεάσουν βαθύτερα την κοινωνία. Κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης στο αποκορύφωμά της, το 1793, το Παρίσι διοικείτο σχεδόν εξολοκλήρου από

τις συνελεύσεις των πολιτών έχοντας μοιραστεί σε 48 τομείς (sections) συνολικά. Το ανώτατο συντονιστικό όργανο των τομέων ήταν η Κομμούνα, δηλαδή το συμβούλιο της πόλης. Το 1871, η Κομμούνα του Παρισιού κάλεσε όλες τις κομμούνες της Γαλλίας να σχηματίσουν μια συνομοσπονδιακή δυαδική εξουσία σε αντίθεση προς τη νεοπαγή Τρίτη Δημοκρατία. Τέλος, απόπειρες να εγκαθιδρυθούν θεσμοί αυτοδιεύθυνσης είχαμε πολλές και τον 20ο αιώνα. Αξίζει να αναφερθούμε στην Κομμούνα της Κροστάνδης το 1921, που καταπνίγηκε στο αίμα από τον κόκκινο στρατό, καθώς και στις αναρχικές κολεκτίβες στην ισπανική επανάσταση του 1936, οι οποίες στηρίχθηκαν ακριβώς πάνω στην ισχυρή κοινοτιστική παράδοση του τόπου τους.

Δημήτρης Μουστάκης

Σχετικά με την κοινωνία των πολιτών

Η έννοια της "κοινωνίας των πολιτών", με τη σύγχρονη σημασία που της αποδίδουμε, κυριαρχεί στο δυτικό κόσμο κυρίως τη δεκαετία του '80 ως μοντέλο και πολιτικό εργαλείο για την αυτοδιάθεση και την οργάνωση της κοινωνίας. Έχει ως πηγή έμπνευσης τα αντιγραφειοκρατικά κινήματα που αναδύθηκαν στις χώρες του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού (Πράγα '68, Αλληλεγγύη στην Πολωνία το '80) και αντιδιαστέλλεται ριζικά απέναντι στην κρατική εξουσία και τις επιβουλές της επί του ατόμου και των ενώσεών του. Η ελεύθερη αγορά, οι Μη Κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ), τα συνδικάτα και τα σωματεία, οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί, τα διάφορα δίκτυα πολιτών, τα ανεξάρτητα μέσα μαζικής επικοινωνίας αποτελούν τις υλικές ενσαρκώσεις της "κοι-

νωνίας των πολιτών". Η "κοινωνία των πολιτών", συγκροτούμενη από διαφορετικές πλευρές της κοινωνικής ζωής όπως την οικιακή και την οικονομική σφαίρα, την πολιτιστική κίνηση (σχολές σκέψης) που οργανώνονται στη βάση ελεύθερων και εθελοντικών διευθετίσεων μεταξύ των ατόμων και των ομάδων, θέτει ως καταστατική αρχή της τη διάκριση και το χωρισμό της από το κράτος και την άμεση κηδεμονία του.

Η πιο ευδιάκριτη όψη του ζητήματος αφορά την άκρως αμφισβητήσιμη ανεξαρτησία θεμελιακών φορέων της "κοινωνίας των πολιτών" όπως οι ΜΚΟ, τα ποικιλώνυμα φόρουμ παραγωγής ιδεών κ.ά. και τα παραδείγματα αφθονούν. Για του λόγου το αληθές η παράθεση των περιπτώσεων του πρώην επικεφαλούς της προσωρινής διοί-

κήσης του ΟΗΕ στο Κουσούφμπέδιο Μπερνάρ Κουσνέρ, ο οποίος υπήρξε ιδρυτής των Γιατρών του Κόσμου και στην Ελλάδα του Ηλία Ευθυμιάπουλου, διευθυντή του ελληνικού τομέα της Greenpeace που διατέλεσε υφυπουργός του ΥΠΕΧΩΔΕ θα αρκούσαν για να διαλύσουν τις όποιες αμφιβολίες. Ο ρόλος που διαδραματίζουν αντίστοιχοι θεσμοί που εντάσσονται στο σχήμα της "κοινωνίας των πολιτών" αποκτάει μια αυξανόμενη βαρύτητα. Αντιπροσωπεύουν τους "ανεπίσημους" και αφανείς φορείς που προσφέρουν την αρωγή τους σε "επίσημες" πολιτικές παρακάμπτοντας τα παραδοσιακά δύσκαμπτα κανάλια άσκησης πολιτικής (επαγγελματίες πολιτικοί, διπλωμάτες, στρατιωτικοί). Η δράση των ΜΚΟ στις διεθνείς σχέσεις και η ανάληψη πρωτοβουλιών για τη δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης σε διακρατικό επίπεδο αποδεικνύονται ιδιαίτερα κρίσιμες, κυρίως σε περιόδους εντάσεων.

Η άλλη όψη που θα μας απασχολήσει αφορά τη στάση που υιοθετούν οι θεσμοί που ανήκουν στην "κοινωνία των πολιτών" απέναντι στο φαινόμενο της εξουσίας. Η ιστορικά κυρίαρχη παράσταση της εξουσίας είναι αυτή μιας οντότητας διακριτής από την κοινωνία, ξένης και εναντιούμενης προς αυτήν, της οποίας η δύναμη πρέπει να χαλιναγωγηθεί, στο μέτρο του εφικτού. Οι επιμέρους κινήσεις των πολιτών αποτελούν έτσι τα αναγκαία αντίβαρα που επιδιώκουν την κατοχύρωση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών απέναντι σε μια παντοδύναμη και ανυπόλογη εξουσία. Η αμυντική όμως σύλληψη των δικαιωμάτων και των κατακτήσεων δεν είναι αυτονόητη· προκύπτει στη σημερινή κοινωνική πραγματικότητα από το διαχωρισμό της κοινωνίας από την πολιτεία και αντίστοιχα από την οικονομία και αντιπροσωπεύει μία δεδομένη φάση μέσα στην ιστορία του κοινωνικού γίγνεσθαι. Η κοινωνική πράξη στις αυθεντικά δημιουργικές στιγμές της από την αθηναϊκή πόλιν μέχρι τις επαναστατικές περιόδους στόχευσε στην ενοποίηση της κοινωνίας με την πολιτική και οικονομική οργάνωση και όχι απλώς στην εξασφάλιση ορισμένων δικαιωμάτων και κατακτήσεων που χαράζουν τα όρια μιας ατομικής σφαίρας. Η ενεργητική

κατάσταση της ελευθερίας δίνει τη δυνατότητα πραγματικής συμμετοχής στη διαμόρφωση και στην εκτέλεση των συλλογικών κανόνων που ρυθμίζουν τη ζωή. Τα δικαιώματα βέβαια αποτελούν ουσιαστικές συνιστώσες της κοινωνικής και πολιτικής ζωής με αναρίθμητες πρακτικές συνέπειες και ως τέτοια πρέπει να διαφυλαχθούν και να διευρυνθούν.

Πολλές φορές, κινήσεις που αποτελούν οργανικά τμήματα της "κοινωνίας των πολιτών" διατείνονται ότι αποτελούν οργανώσεις με "δημοκρατική" διάρθρωση υιοθετώντας μια φορμαλιστική αντίληψη της δημοκρατικής λειτουργίας και διαχωρίζοντας αυτήν την αντίληψη από τις απώτερες επιδιώξεις τους. Έτσι επικεντρώνουν τη βάση της ύπαρξής τους στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων και στο σύνολο των μέσων επίτευξής τους χωρίς να συνδέουν τις διαδικασίες με τους σκοπούς της πολιτικής τους και με μια αντίστοιχη θεώρηση του ανθρωπολογικού τύπου που ισοδυναμεί σε μια αυτόνομη και δημοκρατική κοινωνία. Η ριζοσπαστική δομή μιας οργάνωσης δεν μπορεί να διαχωρίζεται από μία βούληση ριζικής κοινωνικής αλλαγής.

Η έννοια της "κοινωνίας των πολιτών" αντιτάσσει τους τοπικούς συλλόγους, τα συνδικάτα, τις ομάδες πίεσης στην κεντρική εξουσία, ως μία πολλαπλότητα κέντρων εξουσίας από τη βάση. Αυτός ο πλουραλισμός που μπορεί να συμπεριλάβει και μικτές μορφές ιδιοκτησίας στις τοπικές κοινωνίες, μπορεί να αποτελέσει, σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτής της άποψης, αναχαιτιστικό φραγμό στις υπερβάσεις της αγοράς και του κράτους. Έτσι η "κοινωνία των πολιτών" στοχεύει στην παράλληλη-συμπληρωματική της συνύπαρξη με την υπάρχουσα κατάσταση πραγμάτων (κρατική εξουσία, καπιταλιστική οικονομία), μια συνύπαρξη καθόλα εφικτή όσο δεν συγκρούεται με τις θεμελιακές απαιτήσεις της (διατήρηση του στάτους κβο, ανταγωνιστικότητα) ενώ το ζητούμενο σήμερα είναι ακριβώς η αναίρεση αυτής της κατάστασης.

Διονύσης Παπαδουκάκης

Για τους δημόσιους χώρους

Ακούγοντας σήμερα όλη αυτή τη φιλολογία των αποκεντρωτικών τάσεων του κράτους, θα θυμηθούμε έννοιες όπως ο δήμος, η κοινότητα, η τοπική αυτοδιοίκηση, κ.ά. Χαρακτηριστικά μπορούμε να θυμηθούμε τις εκάστοτε διακηρύξεις περί δημοκρατίας και σημασίας των δήμων, οι οποίες καλπάζουν προεκλογικά στα ΜΜΕ θεωρώντας αυτονόητο να βρίσκεται ο δημοτικός έλεγχος στα χέρια μιας κάστας επαγγελματιών της πολιτικής που όλη τους τη ζωή εντρυφούν στα προβλήματα των κατοίκων ως οι πιο "ικανοί" να τα λύσουν. Μιλώντας για δημοκρατία, δεν είναι δύσκολο να καταλάβουμε πως εννοούν την πολιτική οργάνωση της αριστοκρατίας (επιλογή των ειδικών - αρίστων στα δημόσια θέματα), ενώ θεωρούν ως αποκέντρωση την συμπλήρωση των κρατικών εργαλείων σε τοπικό επίπεδο. Στην ουσία, ούτε λόγος για λαϊκή συμμετοχή, κανένα περιθώριο για λαϊκές συνελεύσεις, καμία δυνατότητα ελεύθερης συνεύρεσης. Αντίθετα, βλέπουμε τους δήμους ως γιγαντωμένο αστικό περιβάλλον (βλέπε Δήμος Αθηναίων) όπου οι αλχημιστές των εκλογών όχι μόνο αποφασίζουν αλλά και καθορίζουν τα θέματα που απασχολούν το δήμο. Εναρμονίζοντας τις αποφάσεις τους με τις επιταγές της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας έχουν το χιούμορ να ονομάζουν δημοτικά συμβούλια τις συνελεύσεις τους. Οι αποφάσεις αυτές πότε αντανakλούν τις ανισότητες που γεννά η ανεξέλεγκτη αγορά, πότε επικυρώνουν τις κρατικές επιταγές, οι οποίες δομούν και συστηματοποιούν τις εμπορευματικές σχέσεις. Κάτω από αυτό το πρίσμα μπορούμε να δούμε πιο πράσινη την Κηφισιά από το Μπραχάμι ή σκουπιδιάρηδες χωρίς μερσεντές και δημάρχους χωρίς καρότσι ή εργατίστικα σχολεία στις εργατοσυννοικίες, κλπ. Επίσης, ως αποφάσεις των δημοτικών

συμβουλίων, θα δούμε τους αυτοκινητόδρομους να σφηνώνουν σε κάθε οικονομικά ανεκμετάλλευτο χώρο, θα δούμε το λιγοστό πράσινο να ξεριζώνεται και να μεταφυτεύεται μετακινούμενο σαν πιόνι σε σκακίερα, καθώς ακόμη άπειρες διευκολύνσεις για την άνθιση του εμπορίου. Η παγκοσμιοποιημένη αγορά μας θέλει μόνο παραγωγούς και καταναλωτές. Και οι παραγωγοί είναι πάντα οι μεταφραστές των δεικτών της "οικονομικής απόδοσης"! Η έννοια του Δημόσιου θυμίζει σήμερα κρατικές επιχειρήσεις με σαφείς ιεραρχικές διακρίσεις και πολλές φορές, χυδαία κριτήρια πρόσβασης. Είναι σαν μια εμπορευματική συναλλαγή ανάμεσα στο κράτος και το άτομο. Αυτή η μονοδιάστατη εννοιολογική προσέγγιση του Δημόσιου που μόνο ασάφεια δημιουργεί, εξυπηρετεί κατά τον καλύτερο τρόπο τις αποφάσεις των παγκόσμιων χωροφυλάκων που βαφτίζουν για π.χ. την Κοινότητα Ευρωπαϊκή. Η πολιτική μας οντότητα αριθμοποιείται σε ψήφους, ποσοστά, στατιστικές, μετρήσεις που δείχνουν το χρέος μας απέναντι στην κοινωνία, μετατρέποντας την κοινωνική ευθύνη σε ψηφοδέλτιο. Οι γνώμες, οι ελπίδες και τα οράματά μας για την ανθρώπινη κατάσταση περιορίζονται στο δικαίωμα ψήφου ανά τέσσερα χρόνια. Αυτού του τύπου η κυριαρχία των οικονομολόγων μας επιτρέπει την παρέμβαση μόνο μέσω ένδικων προσφυγών ή καταγγελιών, με το φόβο πάντα να γυρίσουν εναντίον μας. Σ' αυτές τις περιπτώσεις τα νομικά τερτίπια προσαρμοσμένα στις απαιτήσεις του οικονομικού κέρδους, εγγυώνται την σταθερότητα και το αδιαμφισβήτητο κύρος των επιστημονικών αποφάσεων, είτε κρίνοντας για π.χ. εκπρόθεσμες τις προσφυγές (βλέπε απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας για το Κωπηλατοδρόμιο στο Σχοινιά Μαραθώνα), είτε με πλειο-

ψηφικές μπουρδες όπως στην περίπτωση του κτήματος Βεΐκου στο Γαλάτσι (το Ανώτατο ακύρωτικό Δικαστήριο έλαβε πλειοψηφία 14-13 υπέρ του έργου). Βλέπουμε τους υποτιθέμενους δήμους, αντί να αποτελούν τροχοπέδη στον κρατικό συγκεντρωτισμό, να υπακούουν σε μια ακόμη πιο συγκεντρωτική οικονομία, αυτή της παγκόσμιας αγοράς, σιγοντάροντας το κρατικό μοντέλο του γραφειοκρατικού δεσποτισμού. Διαλυμένες γειτονιές, καταργημένοι δημόσιοι χώροι, πολλαπλάσιοι αυτοκινητόδρομοι καταπατούν και ανααιρούν τα όρια των δήμων.

Ποια όμως μπορούν να είναι τα όρια του Δήμου, έτσι ώστε να μην αποκλείεται η γονιμοποίηση της δημοκρατίας στα πλαίσια της υπάρχουσας πολεοδομίας; Αν θυμηθούμε τους εμπνευστές των ουτοπιών θα δούμε πως ξεκινούν από την πολεοδομία αναγνωρίζοντας πως τα όρια της πόλης αντανakλούν αλλά και καθορίζονται από το επίπεδο των ανθρωπίνων σχέσεων και της επικοινωνίας που αρμόζει στις τελευταίες. Οι κοινοί χώροι προϋποθέτουν συνεύρεση, οι αραιές κατοικίες σεβασμό στο άτομο, κλπ. Σήμερα συναντάμε ακόμα και πάνω από εκατό διαμερίσματα στοιβαγμένα σε ένα οικοδομικό τετράγωνο. Βλέπουμε λεωφόρους να χωρίζουν τις γειτονιές σαν τάφροι. Ζούμε μέσα σε εγκληματικές μητροπόλεις όπου σπάνια οι άνθρωποι γνωρίζουν το γείτονά τους είτε από αδιαφορία, είτε από φόβο, είτε από καχυποψία, είτε λόγω διαρκούς μετακόμισης (βλέπε μετανάστες). Οι αστικοί χώροι είναι ένα ανακάτεμα από ιδιοκτησίες και κρατικές ή δημοτικές περιουσίες στις οποίες έχουν δικαίωμα μόνο κάποιοι προνομιούχοι γραφειοκράτες. Απαγορεύεται να πατάμε το πράσινο, γι' αυτό το περιφράζουν. Απαγορεύεται το παιχνίδι, η μπάλα, τα σκυλιά, οι προβολές, κ.ά. στους "δημόσιους" χώρους. Οι επαρχιακές πόλεις, εμπλεκόμενες στις ίδιες σχέσεις της παγκοσμιοποιημένης αγοράς, έχουν να διαλέξουν ανάμεσα στην ερήμωση και στην αντιγραφή αυτής της "πρωτοποριακής" διάλυσης του κοινωνικού ιστού που ακτινοβολούν οι μητροπόλεις. Ακόμη και γι' αυτούς σε λίγο καιρό δε θα υπάρχει χώρος να βρεθούν, δε θα υπάρχει τρόπος να συναντηθούν, δε θα υπάρχει περιθώριο να συναποφασίζουν ως δημότες για το πώς

θα πάρουν τις ζωές τους στα χέρια τους. Τα περιθώρια μιας δημοκρατικής οργάνωσης στενεύουν προοδευτικά και ασφυκτικά. Στις συνοικίες δεν υπάρχουν ελεύθεροι χώροι όπου να μπορούν να βρεθούν οι άνθρωποι και να συναποφασίσουν για την ίδια τους τη γειτονιά. Κατ' εξαίρεση συναντάμε σήμερα συνοικιακές συνελεύσεις μέσα σε εξεγερτικές συνθήκες όπως συμβαίνει στην Αργεντινή. Εκεί που δεν προτάσσεται η επανοικειοποίηση των δημόσιων χώρων θα βρίσκουμε σπάνια δήμους και περισσότερο παραφυάδες των συγκεντρωτικών τάσεων της οικονομίας. Θεωρώντας την δημοκρατία ως μία παιδευτική διαδικασία που δεν δημιουργεί αυτονόητες έννοιες μέσα σε μία μέρα, δίνουμε ιδιαίτερη βαρύτητα στη σημασία του δημόσιου χώρου. Μια σημασία που θ' αποτελούσε και αποτελεί συστατικό στοιχείο έμπνευσης της δημοκρατίας. Οι δημόσιοι χώροι αποτελούσαν και θα αποτελούν (αν εξακολουθήσουν να υπάρχουν) τα επίπεδα ζύμωσης των κινηματικών αντιλήψεων. Η δημοκρατική θέσμιση μπορεί να ανακάμψει ακόμη και μέσα στις μητροπόλεις, αρκεί να καταλαμβάνονται χώροι για επικοινωνία και συνεύρεση με ίσους όρους. Η οικειοποίηση των χώρων δεν είναι ούτε κάτι καινούργιο αλλά ούτε και ξεπερασμένη υπόθεση. Αντίθετα εξακολουθεί να είναι το ουσιαστικότερο, ίσως, πρόταγμα για τη δημιουργία φυγόκεντρων τάσεων προς το οικονομικό συγκεντρωτισμό.

Για να μιλήσουμε σήμερα για δήμους, θα πρέπει, περισσότερο από ποτέ, να τους φανταστούμε. Αλλά για να τους φανταστούμε όχι μόνο ατομικά αλλά και κοινωνικά και άρα θεσμικά θα πρέπει να συνενερευθούμε σε χώρους που δεν κυριαρχεί το εμπόρευμα, σε χώρους που η χρήση εκφράζει τη βούλησή μας για επι-κοινωνία.

Ας ενισχύσουμε την δημιουργία και επέκταση των δημόσιων χώρων, αν θέλουμε να σταματήσουμε τα ανέκδοτα τύπου "Δήμος Αθηναίων", "δημοτικό συμβούλιο", κλπ που λόγω της σύγχρονης κρίσης της ετοιμολογίας, δεν αποδίδουν ούτε καν τα γέλιο που τους αρμόζει. Αντίθετα, μπορούν να αποβούν μακάβρια για τις ζωές μας.

Γιώργος Τζανέτος

Τοπική αυτοδιεύθυνση

Η γειτονιά, η συνοικία, ο δήμος ή το χωριό αποτελούν τους τόπους, στους οποίους πραγματικά μπορεί να καθοριστεί και πάλι η έννοια της πολιτικής, δηλαδή της ενασχόλησης με τα κοινά, με βάση τη λαϊκή συμμετοχή και μάλιστα με έναν συνολικότερο τρόπο από εκείνον των αρχαίων δήμων. Ο τρόπος μέσα από τον οποίον μπορεί να υλοποιείται το πρόταγμα του να πάρουμε τη ζωή μας στα χέρια μας δεν είναι ένας και μοναδικός και κανένα πρόγραμμα ή στρατηγικό σχέδιο κατάληψης της (τοπικής) εξουσίας δεν μπορεί να θεωρηθεί πανάκεια. Όσα διαδραματίζονται σήμερα στην Αργεντινή, θεωρούμε πως είναι τα καλύτερα παραδείγματα για το πώς ένας λαός, προκειμένου να αντιμετωπίσει την ανεργία και την πείνα, βρίσκει ως σημαντικότερη πρακτική κοινωνική αξία να αυτοοργανωθεί και να σχηματίσει ζωντανούς κοινοτικούς θεσμούς. Η ανάπτυξη δεκάδων λαϊκών συνελεύσεων στις συνοικίες της Αργεντινής, η υποστήριξη κατελιγμένων εργοστασίων ή απεργιών από τις συνελεύσεις αυτές, η δημιουργία κοινοτικών αγορών και τραπεζών αλληλοβοήθειας, οι μαζικές απαλλοτριώσεις τροφίμων από τα μεγαλοκαταστήματα της περιοχής, η κατάληψη εκτάσεων γης, η απόλυτη άρνηση των αυτοοργανωμένων αυτών ομάδων και εγχειρημάτων απέναντι στις ορέξεις του οποιοδήποτε κομματικού μηχανισμού δείχνουν ξεκάθαρα ότι οι άνθρωποι αυτοί έχουν καταστήσει ως κυρίαρχη κοινωνική αξία την αυτοδιεύθυνση.

Μερικά ακόμα από τα αμέτρητα παραδείγματα αυτοοργανωμένης αντιμετώπισης των καθημερινών αναγκών είναι τα εξής: οι άνθρωποι αρχίζουν να δημιουργούν κοινοτικούς κήπους, ενώ προκειμένου να μειώσουν την κατανάλωση -άρα και την εξάρτηση από τις αντίστοιχες εται-

ρίες- ενέργειας, έχουν κατά καιρούς λάβει αποφάσεις στις λεκές συνελεύσεις τους για διακοπή της λειτουργίας όλων των ηλεκτρικών συσκευών. Εκτός αυτών, σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν συγκροτηθεί και ομάδες εργαζομένων που επανασυνδέουν -ερήμην των αντίστοιχων εταιριών- το κομμένο ρεύμα ή τηλέφωνο.

Μπορεί βέβαια στην Αργεντινή όλες αυτές οι μορφές αυτοοργάνωσης να "πυροδοτήθηκαν" από την δεινή θέση των ανέργων, των ανασφάλιστων, των προσωρινών, των χαμηλόμισθων, ακόμα και των μικρομεσαίων, που αντιμετωπίζουν καθημερινά την απειλή της πείνας, αλλά και από την κοινωνική εξέγερση του περασμένου Δεκέμβρη. Μέσα λοιπόν στην ακραία κατάσταση που χαρακτηρίζει τη χώρα της Αργεντινής, διαμορφώθηκε μία νέα νοοτροπία, που στηρίζεται σε ζωντανούς κοινοτικούς θεσμούς και με τέτοιο τρόπο που οι άνθρωποι δύνανται να συνδέσουν άμεσα τις προσωπικές τους ανάγκες και επιθυμίες με ανώτερα κοινωνικά ιδανικά, δίνοντας έτσι στα δεύτερα απτή, καθημερινή υπόσταση.

Αν θέλουμε λοιπόν να μιλάμε για την τοπική αυτοδιεύθυνση και την πρακτική υλοποίηση της άμεσης δημοκρατίας, δε θα πρέπει να σκεφτόμαστε πώς θα μπορούσε μία πολιτική συλλογικότητα να επηρεάσει τις αποφάσεις ενός δημοτικού συμβουλίου μέσα από τα ίδια τα έδρανά του, αλλά πώς θα το ξεπεράσει μέσα από την συλλογική, αυτοοργανωμένη δράση των κατοίκων μιας περιοχής.

Φώτης Κατέβας

Αργεντινή:

Το παρακάτω κείμενο δημοσιεύθηκε στις αρχές του χρόνου. Ασφαλώς, όσα και να γραφτούν για όλα αυτά που διαδραματίζονται στην Αργεντινή ιδιαίτερα τον τελευταίο χρόνο (αιματηρές συγκρούσεις με την αστυνομία, ανοιχτές συνοικιακές συνελεύσεις, καταλήψεις γης και εργοστασίων, συγκρότηση κοινοτικών αγορών και κήπων, κ.λ.π.) είναι πολύ λίγα, αφού πρόκειται για μια κατάσταση τρομερά ζωντανή, διαρκώς εξελισσόμενη και γενικώς πλαισιωμένη από όλα εκείνα τα γνωρίσματα μιας επαναστατικής κοινωνικής διεργασίας.

Ο εξεγερμένος λαός της Αργεντινής αρνείται οποιονδήποτε κομματικό έλεγχο στις δομές αυτοοργάνωσής του, προσπαθεί να αυτοκαθορίσει την καθημερινή του ζωή στο μέγιστο δυνατό βαθμό στα πλαίσια των συνελεύσεων σε κάθε συνοικία, των κοινοτικών αγορών, καθώς και στην κατεύθυνση του συντονισμού όλων αυτών των τοπικών κινήσεων. Το ζήτημα βέβαια δεν είναι σε καμία περίπτωση να αναδείξουμε την Αργεντινή της άμεσης δημοκρατίας και του κοινοτικού ελέγχου σε μία σύγχρονη "Κούβα" του συνομοσπονδιακού κοινοτισμού. Το ζητούμενο είναι να διαφανεί ότι μια πληθώρα μορφών κοινωνικής αυτοδιεύθυνσης μπορεί να γίνει πράξη σε μία αναπτυσσόμενη-για τα δεδομένα της οικονομίας της αγοράς-χώρα, και μάλιστα ακόμα και στα σύγχρονα μεγάλα αστικά κέντρα.

Η "κρίση" στην Αργεντινή έχει προσελκύσει ευρεία διεθνή προσοχή και δεδομένης της πορείας των πραγμάτων, αυτή η διεθνής προσοχή θα εξακολουθήσει να υπάρχει.

Αισθανόμαστε ωστόσο ότι, μολοντί δεν υπάρχει έλλειψη πληροφόρησης, είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς μεταξύ της αλήθειας και της διαστρέβλωσης, μεταξύ αξιόπιστων και ανυπόστατων πληροφοριών. Αυτό είναι δύσκολο τόσο για αυτούς που βρίσκονται εκτός Αργεντινής όσο, σε μεγάλο βαθμό, και για μας που βρισκόμαστε στη χώρα. Έτσι, δεν είναι πια εύκολο να κάνει κανείς μια ακριβή ανάλυση του αργεντίνικου φαινομένου. Τα γεγονότα έχουν επηρεαστεί από πολλούς ιστορικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτισμικούς και πολιτικούς παράγοντες. Καθίσταται λοιπόν αδύνατη η κατανόησή τους, εάν δεν τοποθετηθούν τα γεγονότα αυτά στο συνολικό τους πλαίσιο. Εφόσον όμως από κάπου πρέπει να ξεκινήσουμε, θεωρούμε ότι καλό είναι να ξεκινήσουμε με τα δικά μας πιστεύω (ή με τις "προκαταλήψεις" μας, εάν προτιμάτε).

Θα ήταν απλουστευτικό και εντελώς απρόσφορο να προσπαθήσει κανείς να εξηγήσει την έκρηξη που έγινε στις 18-20 Δεκεμβρίου 2001 ως μια αντίδραση στην κυβέρνηση la Rucavallo, και των συνοδοιπόρων της στα ΜΜΕ, επειδή κατέστρεψαν τη ζωή του λαού τις προηγούμενες εβδομάδες και τους προηγούμενους μήνες. Η αντίδραση απέναντι σ' αυτές τις κακουχίες ξέσπασε όταν ο πρώην πρόεδρος De la Rucα αποφάσισε να προστατεύσει την καπιταλιστική κοινωνία αρνούμενος στους απλούς ανθρώπους τη στοιχειώδη ελευθερία τους με την από μέρους του κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας. Αυτό σήμαινε ότι ο λαός, πέρα από την πείνα και την απόγλωσή του, βρέθηκε αντιμέτωπος με την αφαίρεση κάθε στοιχείου της αξιοπρέπειάς του: της στοιχειώδους ελευθερίας του. Πριν ακόμα τελειώσει ο De la Rucα το διάγγελμά του

μεταξύ της φτώχειας και της αντίστασης

για την κατάσταση πολιορκίας, οι άνθρωποι στις γειτονίες (ολόκληρες οικογένειες με τα παιδιά τους, ηλικιωμένοι άνθρωποι και άνθρωποι με ειδικές ανάγκες) κάλυπταν την εξουσιαστική σιωπή με τον ήχο που έκαναν οι άδειες κατασάρδες τους, όλοι με έναν σκοπό. Φώναζαν: "πρέπει να φύγουν όλοι, να μη μείνει κανείς!". "Τι μαλάκες, ας πάρουν την κατάσταση πολιορκίας και ας τη βάλουν εκεί που ξέρουν!".

Οι γείτονες βγήκαν στους δρόμους της πόλης και αμφισβήτησαν την εκτελεστική εξουσία στην πλατεία του Μάη και τη νομοθετική στην πλατεία του Κογκρέσου. Για να αντιμετωπίσουν την πολιτική-οικονομική εξουσία των τραπεζών και των επιχειρήσεων, κατέκλυσαν τα πεζοδρόμια της λεωφόρου του Μάη. Στην πραγματικότητα, η λαϊκή δυσανεμία συσσωρευόταν αρκετό καιρό πριν. Ακόμα και η κυβέρνηση Μένεμ είχε θέσει σ' εφαρμογή ένα πρόγραμμα που ήταν το ακριβώς αντίθετο από αυτά που είχε υποσχεθεί. Αντί για αυξήσεις στους μισθούς, εισήγαγε μειώσεις, οι οποίες άρχισαν έναν κύκλο υποβάθμισης που επηρέασε όλους τους εργασιακούς τομείς. Αυτή η συμπεριφορά έδειχνε μια περιφρόνηση προς όλες τις ανθρώπινες αξίες. Σ' απάντηση, για πολλά χρόνια εκδηλώνονταν κοινωνικές διαμαρτυρίες σε πολλά μέρη της χώρας. Κάποιες υπήρξαν ειρηνικές, κάποιες βίαιες. Δεν μπορούμε να αναφερθούμε εδώ σε όλες, αλλά μπορούμε να πούμε ότι οι εκδηλώσεις διαμαρτυρίας κάλυπταν ολόκληρη τη χώρα, από το βορρά ως το νότο, από την La Quiaca ως την Tierra del Fuego, που απέχουν μεταξύ τους πάνω από 4,500 χιλιόμετρα. Οι διαδηλώσεις αυτές υπήρξαν μαζικές και σημαδεύτηκαν από τον αριθμό των νεκρών

από την αστυνομική καταστολή, ιδιαίτερα στη Neuquén, στην Corrientes, στη Salta, στη Ushuaia και, πιο πρόσφατα, στην πρωτεύουσα και στις γύρω περιοχές. Εκεί η καταστολή κατέληξε σε τριάντα περίπου νεκρούς. Οι διαδηλώσεις προκλήθηκαν από την αδυναμία της κυβέρνησης να καταβάλει τους μισθούς των δημόσιων υπαλλήλων, από την επίμονα υψηλή ανεργία (που έφτανε στα επίπεδα του 25%, για να μην αναφέρουμε την υποαπασχόληση), από μια έλλειψη στα φάρμακα και στα αποθέματα των νοσοκομείων και τέλος από το κλείσιμο των σχολείων λόγω της απεργίας των εκπαιδευτικών, που έμεναν απλήρωτοι για μήνες. Όλα αυτά επιδεινώθηκαν από τη γενική μείωση των πραγματικών εισοδημάτων, η οποία δεν αναγνωρίστηκε ποτέ επίσημα.

Η μη καταβολή των μισθών και η απουσία δημόσιων παροχών είναι πολύ σοβαρά πράγματα από μόνα τους. Αλλά, επιπλέον, πολύ συχνά υπεξαιρέσεις αποθεμάτων από τον εθνικό και τους περιφερειακούς προϋπολογισμούς κατέληγαν στις τσέπες διεφθαρμένων δημόσιων λειτουργών και των "πελατών" τους. Οι άνθρωποι αυτοί όχι μόνο ενεργούσαν ως η "δύναμη κρούσης" των συγκεκριμένων δημοσίων λειτουργών, αλλά, σ' ορισμένες περιπτώσεις, έχουν καταστεί αρκετά κυρίαρχοι ώστε να ανατρέπουν εκλογικές αποφάσεις προς όφελός τους. Σε μια περίπτωση, ένας πολιτικός του οποίου το σπίτι είχε καεί κατά τη διάρκεια μιας λαϊκής εξέγερσης εκλέχθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα ως επαρχιακός κυβερνήτης με "δημοκρατικές" εκλογές. Ο φεουδαρχικός τρόπος με τον οποίο κυβερνώνται ολόκληρες επαρχίες στην Αργεντινή θα προκαλούσε τρομακτική εντύπωση σ' έναν ξένο παρατηρητή που είναι συνηθισμένος στις αρχές με τις οποίες κρίνονται οι αποκα-

λούμενες δημοκρατίες. Τα ίδια πράγματα που επέτρεψαν στους διακινητές ναρκωτικών να ενωθούν, κατέστησαν δυνατή την εμφάνιση της πολιτικής μαφίας, με τη φόρμουλα Menem-Duhalde, η οποία πήγε να πουλήσει τον εαυτό της ως μια αργεντίνικη εκδοχή και σύμμαχο της κυβέρνησης Κλίντον.

Χάρη στους φυσικούς της πόρους, στο μέγεθός της, στα τεράστια βοσκοτόπια της, στα δάση, στις ακτές της, η Αργεντινή θεωρείτο παραδοσιακά ως μια "εν δυνάμει" πλούσια χώρα. Η παρούσα κατάσταση δεν επιβεβαιώνει αυτήν την προσδοκία. Οι οικονομικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν από διάφορες κυβερνήσεις ωφέλησαν επιχειρήσεις όπως η Federal, η Boston, η HSBC, η Santander, η Galicia μεταξύ άλλων. Ωφέλησαν επίσης ιδιωτικοποιημένες και πολυεθνικές επιχειρήσεις. Αυτές οι πολιτικές, οι οποίες επέβαλαν αποτελεσματικά την καταστροφή των εθνικοποιημένων επιχειρήσεων, δημόσιων και ιδιωτικών, υποστηρίχτηκαν με σθένος από τους εκλεγμένους αξιωματούχους όλων των πολιτικών κομμάτων. Η κατάσταση φαίνεται σήμερα ξεκάθαρα με την περίπτωση της Repsol-YPF. Το αργεντίνικο κράτος, με τους διεφθαρμένους λειτουργούς και νομοθέτες του, απαλλοτρίωσε τους υδάτινους πόρους προς όφελος της ισπανικής εταιρίας, παρέχοντάς της, μεταξύ άλλων προνομίων, απίστευτες φοροαπαλλαγές.

Από την αρχή, μόνο οι τοπικές κοινότητες στις οποίες βρίσκονται οι υδάτινοι πόροι υπερασπίστηκαν το οικοσύστημα, υιοθετώντας την τακτική του δεσίματος στα δέντρα για να εμποδίσουν τα συνεργεία που προετοίμαζαν την εγκατάσταση αγωγών.

“...Κάθε συνέλευση έχει τα δικά της χαρακτηριστικά, αλλά η μη-μεταβίβαση της εξουσίας, η αυτοδιεύθυνση, η οριζόντια διάρθρωση και η απόρριψη της ψήφου είναι συνθήματα του ελευθεριακού σοσιαλισμού που ακούγονται συχνά...”

Ευτυχώς, ο αργεντίνικος λαός φαίνεται να έχει αποβάλλει την ψευδαίσθηση της αξίας των μεγάλων ηγετών, η οποία επαναλαμβάνεται διαρκώς στα σχολικά εγχειρίδια. Εδώ και πολύ καιρό, δεν δείχνει καμιά εμπιστοσύνη στις προεκλογικές υποσχέσεις και σ' αυτούς που τις κάνουν. Αλλά μέχρι τώρα, ο λαός είχε υιοθετήσει μια νοοτροπία εγωκεντρικής αδιαφορίας, απολαμβάνοντας τα ψίχουλα που οι ισχυροί της πολιτικής καταδέχονταν να του δώσουν. Η ιδέα του ο καθένας για τον εαυτό του, ο καταναλωτισμός, η φιλοδοξία να γίνει κανείς πλούσιος αστός ή η πιθανότητα της "επιβίωσης μέσα από τα πράγματα" φαίνονταν να εξαφανίζονται, παρά τις πενιχρές ευκαιρίες που είχε κανείς να συμμετέχει στο θέαμα μαζί με τους πολιτικούς και τους δημόσιους λειτουργούς όλων των αποχρώσεων που παρήλαυναν καθημερινά στις οθόνες των τηλεοράσεών μας. Οι δημοσιογράφοι μας, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, δεν κάνουν ανεξάρτητες έρευνες, αλλά ακολουθούν απλώς τις εντολές των διευθυντών των επιχειρήσεων των ΜΜΕ, που βρίσκονται σε συμφωνία με τα συμφέροντα της πολιτικο-οικονομικής εξουσίας.

Είπαμε ότι ο λαός "φαίνεται να ξυπνάει", αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να χαλαρώσουμε την επαγρύπνησή μας. Υπάρχει ακόμα ένα ισχυρό φασιστικό και δεξιό στοιχείο στην αργεντίνικη κοινωνία, του οποίου η κυβέρνηση αποτελεί πιστό εκφραστή. Σε μικρότερο βαθμό, αποτελεί επίσης εκφραστή της εξουσιαστικής και ιεραρχικής αριστεράς. Δεν πιστεύουμε ότι υπάρχει χώρος για την επικράτηση παλαιών τάσεων, αλλά ο Στρατηγός Seineldin προσπαθεί να εμφανιστεί ως μια επιλογή για τους δεξιούς εθνικιστές. Η αριστερά είναι κατακερματισμένη και εξασθενημένη από ατελείωτες διαμάχες, έτσι δεν υπάρχει λόγος να περιμένουμε μεγάλη συμβολή από αυτήν. Μια νέα εξέλιξη είναι η είσοδος στην πολιτική σκηνή του Partido Autonomna y Libertad (Κόμμα της Αυτονομίας και της Ελευθερίας), με επικεφαλής αυτή τη στιγμή τον Luis Zamora, ο οποίος υπήρξε ηγέτης μιας ισχυρής τροτσκιστικής ομάδας, του MAS, Monimiento al Socialismo (Κίνημα για το Σοσιαλισμό). Η ρητορική του κόμματος εμφανίζεται να ασκεί δριμεία κριτική στο σύστημα.

Η απώλεια των αποταμιεύσεων λόγω της υποτίμησης του νομίσματος και η αύξηση της ανεργίας, της πείνας και της κρατικής αδιαφορίας οδήγησαν στην ανάδυση μιας μορφής αγώνα στη χώρα μας πέρα από τη σφαίρα της καθιερωμένης πολιτικής και δημόσιας ζωής: των cacerolazos (αυθόρμητες λαϊκές πορείες, όπου οι συμμετέχοντες κάνουν θόρυβο χτυπώντας άδεια κατασαρολικά -στμ) και των συνελεύσεων γειτονιάς. Αυτές οι συνελεύσεις γειτονιάς έχουν σχηματιστεί από τους άνεργους, τους υποαπασχολούμενους και από ανθρώπους περιθωριοποιημένους και αποκλεισμένους από την καπιταλιστική κοινωνία: περιλαμβανομένων επαγγελματιών, εργατών, μικροεμπόρων, καλλιτεχνών, τεχνιτών, που τυχαίνει να είναι και γείτονες. Κάθε συνελευση έχει τα δικά της χαρακτηριστικά, αλλά η μη-μεταβίβαση της εξουσίας, η αυτοδιεύθυνση, η οριζόντια διάρθρωση και η απόρριψη της ψήφου είναι συνθήματα του ελευθεριακού σοσιαλισμού που ακούγονται συχνά. Θα πρέπει να επισημάνουμε επίσης ότι αυτές οι συνελεύσεις γειτονιάς, που συγκαλούνται σε γωνιές διάφορων διαμερισμάτων του Μπουένος Άιρες (περιλαμβανομένων μεταξύ άλλων του Belgrano, του San Telmo, του Almagro, του Caballito), πραγματοποιούν επίσης εβδομαδιαίες γενικές συντονιστικές συναντήσεις στο Parque Centenario. Οι συνελεύσεις αυτές έχουν καταστεί ανεκτίμητοι χώροι συζήτησης και σκέψης, όχι μόνο λόγω του μεγάλου αριθμού των συμμετεχόντων, αλλά και λόγω των θεμάτων που τίθενται και εξετάζονται. Οι συνελεύσεις είναι ανοιχτές και μπορεί να συμμετάσχει όποιος το επιθυμεί, έτσι συχνά ακούει κανείς λόγους προς ιδιον όφελος από πολιτικούς ή συνδικαλιστικούς ηγέτες. Οι συμμετέχοντες όμως έχουν μάθει να διακρίνουν τέτοιες "μαγειρεμένες" ρητορείες.

Ως αναρχικοί, γνωρίζουμε ότι οι λύσεις δεν βρίσκονται "εντός" του συστήματος, μολονότι δεν θα πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι με ορισμένες αλλαγές σ' όλα τα επίπεδα της ηγεσίας, η κατάσταση μπορεί να επαναπροσανατολιστεί προς τη βελτίωση των σημερινών συνθηκών και μακριά από τη ριζική αλλαγή.

Σύντροφοι του
Movimento
Territorial
Liberacion σε
διαδήλωση του
περασμένου Ιούνη

Πολλοί απαιτούν επίσης την απομάκρυνση του Ανώτατου Δικαστηρίου. Αυτό οφείλεται στα έργα του δικαστηρίου: απόρριψη προσφυγών κατά των διεφθαρμένων ιδιωτικοποιήσεων του Μένεμ και κατά των δωροδοκιών που τις διευκόλυναν ελαστικοποίηση των εργασιακών νόμων πάγωμα των αγωγών κατά διεφθαρμένων δημόσιων υπαλλήλων και, ως τελευταία πινελιά, απαλλαγή του Μένεμ για την αποφασιστική συμμετοχή του σε λαθρεμπόριο όπλων, που σχετίζεται με την έκρηξη στην αποθήκη της Ruco Terceto. Ακόμα χειρότερα, τα μέλη του δικαστηρίου παίρνουν εκπληκτικά μεγάλους μισθούς που σύμφωνα με το Σύνταγμα δεν μπορούν να μειωθούν και απαλλάσσονται από τη φορολογία χάρη σ' ένα νόμο που ψήφισαν τα ίδια.

Κάθε έκφραση του γείτονά μας γίνεται συλλογική σκέψη, υποβάλλεται σ' ερωτήσεις, στις οποίες η θέση των ερωτήσεων αξίζει περισσότερο από τις υποτιθέμενες απαντήσεις. Σήμερα μπορούμε με ικανοποίηση να πούμε ότι οι λέξεις και η άμεση δράση έχουν αρχίσει να συμπίπτουν. Υπάρχει λόγος να πιστεύουμε ότι όλοι οι αργεντινοί γνωρίζουν σήμερα με βεβαιότητα ποιοι περιόριζαν τις ελευθερίες μας, που απέκλειαν το λαό, ποιοι υποχρέωναν τους συγγενείς και τους φίλους μας σε εξορία και ποιοι υποθήκευαν το μέλλον των παιδιών και των εγγονιών μας. Τώρα, στην κοινωνία μας ο φόβος έχει μετατραπεί σε θάρρος.

Μετάφραση: Νίκος Βούλγαρης

Η κομμούνα *NiederKaufungen*

Το ακόλουθο κείμενο αποτελεί μια συνοπτική παρουσίαση της κομμούνας NiederKaufungen που βρίσκεται στο Κάσελ της Κεντρικής Γερμανίας.

Η κομμούνα Niederkaufungen, στο Κάσελ της Γερμανίας, δημιουργήθηκε το 1986 από 15 ανθρώπους ύστερα από μακροχρόνιες συζητήσεις και αναζητήσεις ενός χώρου κατάλληλου όπου θα μπορούσε να στεγαστεί. Εκείνο το διάστημα δημιουργήθηκε και μια διακήρυξη αρχών η οποία ισχύει μέχρι σήμερα. Στην κομμούνα ζουν σήμερα 55 ενήλικες και 18 παιδιά και έφηβοι. Υπάρχει εν τω μεταξύ η σκέψη να γίνει επέκταση όπου θα μπορούν να μένουν γύρω στους 100 ενήλικες και παιδιά. Οι άνθρωποι τώρα μοιράζονται σε Wohngruppen (ομάδες συγκατοίκησης). Οι κατοικίες και οι επιχειρήσεις της κομμούνας βρίσκονται όλες μέσα στο χώρο της κομμούνας. Οι εκτάσεις όπου καλλιεργούνται τα λαχανικά είναι μερικές εκατοντάδες μέτρα μακριά ενώ το κτηνοτροφικό αγρόκτημα βρίσκεται 2 χιλιόμετρα μακριά. Η κοινή μας ζωή τώρα βασίζεται στις ακόλουθες αρχές:

- Κοινή Οικονομία
- Λήψη αποφάσεων από όλους
- Σταδιακή κατάργηση των ιεραρχικών δομών
- Κοινοτιστική εργασία
- Αριστερή αντίληψη της πολιτικής

Κοινή οικονομία

Η γη, τα κτίρια και τα μέσα παραγωγής είναι ιδιοκτησία της κομμούνας Niederkaufungen. Τα μέλη έχουν κάθε δικαίωμα χρήσης αυτής της ιδιοκτησίας αλλά κανείς δεν μπορεί

να πλουτίσει από αυτήν. Τα εισοδήματα των μελών πάνε σε ένα κοινό ταμείο. Από αυτό το ταμείο καλύπτονται όλες οι συλλογικές αλλά και οι ατομικές ανάγκες των μελών. Ένα καθορισμένο μέρος των εσόδων πηγαίνει στο ταμείο του συλλόγου της κομμούνας από όπου μετά αντλούνται χρήματα για τη συντήρηση των κτιρίων και την κάλυψη των αναγκών διαφόρων τομέων εργασίας. Τα προσωπικά έξοδα καθορίζονται από τις ατομικές ανάγκες, οπότε δεν υπάρχουν καθορισμένοι μισθοί ούτε ένα καθορισμένο προσωπικό χαρτζιλίκι.

Λήψη αποφάσεων από όλους (με συναίνεση)

Στο πέρασμα των χρόνων δημιουργήθηκαν οι δομές που επιτρέπουν στο κοινόβιο ως μια μεγάλη κοινότητα ανθρώπων να λαμβάνει αποφάσεις από κοινού χωρίς να υπάρχουν δυσαρεστημένες μειοψηφίες. Μια εβδομαδιαία ολομέλεια μαζί με καλά οργανωμένες ομάδες εργασίας, που παίρνουν υπ' όψιν και τα μέλη εκείνα που δεν εκφράζονται ρητορικά όπως άλλα, εγγυώνται την ισότητα όλων. Αναρτημένες εκθέσεις δίνουν σε όλους τη δυνατότητα να ενημερωθούν για τις προτάσεις των συζητήσεων, των ομάδων εργασίας, και να πάρουν θέση. Οι θέσεις βρίσκονται στους πίνακες για μία εβδομάδα έτσι ώστε να υπάρχει αρκετός χρόνος για ενστάσεις και σχόλια. Ιδιαίτερα σημαντικά θέματα που αφορούν όλη την κομμούνα τα συζητάμε για μέρες.

Σταδιακή κατάργηση των ιεραρχικών δομών

Η συνηθισμένη πυρηνική οικογένεια βασίζεται πάνω στην

ιδιοκτησία, στη μονόπλευρη οικονομική εξάρτηση και τις ιεραρχικές σχέσεις ανάμεσα στον πατέρα, τη μητέρα και τα παιδιά. Στην κομμούνα απεναντίας, ζούμε σε διαφορετικές ομάδες συγκατοίκησης, όπου το ζευγάρι ή η οικογένεια με τα προβλήματά της, δε μένει μόνη της και η φροντίδα των παιδιών μπορεί να γίνεται από περισσότερα πρόσωπα. Έτσι οι γονείς μπορούν, εάν το επιθυμούν, και το επάγγελμά τους να ασκήσουν αλλά και τα ενδιαφέροντά τους. Οι τυπικές σπιτικές δουλειές, όπως το μαγείρεμα καθώς και η φροντίδα των παιδιών, αφορούν επαγγελματικούς τομείς εργασίας της κομμούνας. Το καθάρισμα, το πλύσιμο των πιάτων, κ.ά. γίνονται, ύστερα από καθορισμένο πρόγραμμα, από τα Wohngruppen (ομάδες συγκατοίκησης). Μία φορά την εβδομάδα, μία κάθε φορά από τις ομάδες συγκατοίκησης ασχολείται με αυτές τις δουλειές. Έτσι λοιπόν όλες αυτές οι δουλειές που κάνει κανείς στο σπίτι του, αποκτούν την ίδια αξία με την εργασία για την απόκτηση χρημάτων. Μέσα από ιδιαίτερα μεθοδικές συζητήσεις, φροντίζουμε έτσι ώστε όλα τα μέλη να μπορούν να εκφράσουν τους εαυτούς τους πάνω σε όλα αυτά τα ζητήματα.

Κοινοτιστική (συλλογική) εργασία

Εμείς επιδιώκουμε να παράγουμε και να προσφέρουμε, με έναν κολεκτιβιστικό τρόπο οργάνωσης της παραγωγής, ό,τι θεωρούμε ως βασικές ανθρώπινες ανάγκες. Όλοι μας αναλαμβάνουμε την ευθύνη ότι τα προϊόντα μας πρέπει να είναι οικολογικά, καθώς και οι παροχές υπηρεσιών που προσφέρουμε να διαπνέονται από ένα κοινωνικά δίκαιο πνεύμα. Η κριτική σε καταναλωτικές αντιλήψεις είναι για τη δουλειά όπως και για άλλους τομείς της ζωής μια σημαντική προϋπόθεση. Οι τομείς εργασίας που έχουν οικοδομηθεί είναι οι ακόλουθοι: Η μεγάλη κουζίνα της κομμούνας, με φαγητά υγιεινής διατροφής. Τα χρησιμοποιούμενα υλικά είναι όλα από βιολογικές καλλιέργειες. Κυρίως χρησιμοποιούνται τοπικά και εποχιακά προϊόντα. Ο ολοήμερος παιδικός σταθμός περιλαμβάνει παιδιά από ενός έως έξι χρόνων, μεταξύ αυτών και παιδιά με ειδικές ανάγκες. Η

εργολαβική οικοδομική εταιρεία χρησιμοποιεί οικολογικά υλικά. Προσφέρει θερμομονώσεις, αναπαλαιώσεις σπιτιών, ανακύκλωση βρόχινου νερού για τις σπιτικές δουλειές. Το ξυλουργείο δουλεύει περισσότερο με τοπικά ξύλα μασίφ και οικολογικά λούστρα. Το σιδεράδικο αναλαμβάνει οικοδομικές εργασίες και έχει φτιάξει μια καινούργια πατέντα παρκκαρίσματος των ποδηλάτων. Το αρχιτεκτονικό γραφείο προσφέρει βοήθεια σε ανακαινίσεις, μεταρρυθμίσεις σπιτιών και συμβουλές για εξοικονόμηση ενέργειας και οικολογικά οικοδομικά υλικά. Η καλλιέργεια λαχανικών (κηπευτικά) γίνεται με οργανικά βιολογικά κριτήρια. Το κτηνοτροφείο είναι μια επιχείρηση με οικολογικό χαρακτήρα το οποίο προμηθεύει την κομμούνα με κρέας και γαλακτοκομικά προϊόντα. Το εργαστήριο επεξεργασίας και ραπτικής δερμάτων φτιάχνει είδη βασικού ρουχισμού με τοπικά υφάσματα και δέρματα. Το συνεδριακό κέντρο της κομμούνας νοικιάζει το χώρο σε ομάδες και προσφέρει σεμινάρια και επιμορφωτικές διακοπές κυρίως με θέματα που έχουν να κάνουν με την κοινοτιστική ζωή. Υπάρχει επίσης και μια ομάδα που ασχολείται με υποθέσεις που έχουν να κάνουν με τα οικονομικά και τις ιδιοκτησίες της κομμούνας. Το κέντρο συμβουλευτικής της κομμούνας προσφέρει συμβουλές σε άλλα παρόμοια σχήματα που έχουν δημιουργηθεί ή θα δημιουργηθούν. Υπάρχει επίσης η προοπτική να οργανωθεί ένα γηροκομείο για ηλικιωμένα και άρρωστα άτομα.

Αριστερή αντίληψη της πολιτικής

Οι κυρίαρχες δομές της εξουσίας, διαποτισμένες με πατριαρχικά πρότυπα συμπεριφοράς, περιθωριοποίηση των μειονοτήτων, καθώς επίσης και με ένα οικονομικό σύστημα που εκμεταλλεύεται αχαλίνωτα τον Τρίτο Κόσμο

“Το Όνειρο έχει τελειώσει αλλά εμείς θα κάνουμε τα πάντα για να το κάνουμε πραγματικότητα.”

και τη φύση, δεν κάνουν τίποτα άλλο από το να εξυπηρετούν τη διατήρηση και την ισχυροποίηση της εξουσίας και να μεγεθύνουν το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών. Όλα αυτά έχουν ως συνέπεια οι άνθρωποι να νοιάζονται μόνο για την απόδοσή τους και να ανταγωνίζονται ο ένας τον άλλον. Εμείς θέτουμε σε αμφισβήτηση, με τον κοινοτισμό μας, τον ιεραρχικό τρόπο ζωής και τις σχέσεις ιδιοκτησίας, με τις οποίες μεγαλώνουμε από μικρά παιδιά, προσπαθώντας να τις καταργήσουμε σταδιακά, υποστηρίζοντας ο ένας τον άλλον. Φυσικά εμπλέκουμε τους εαυτούς μας και σε διάφορες πολιτικές δραστηριότητες με βάση την προσωπική στράτευση του καθενός από εμάς.

Ζώντας σε μια μεγάλη ομάδα

Η κομμούνα Niederkaufungen από την αρχή είχε σχεδιαστεί έτσι ώστε να μπορεί να φιλοξενήσει 100 ενήλικες και παιδιά. Ο αριθμός των μελών είναι σημαντικό να είναι μεγάλος για να υπάρχει μια σχετική σταθερότητα σε επίπεδο οικονομικό αλλά και ανθρωπίνων σχέσεων. Αυτό σημαίνει ότι κάποια μέλη που βιώνουν συγκρούσεις μεταξύ τους δεν είναι υποχρεωμένα να αποχωρήσουν από την κομμούνα. Είναι δυνατό δηλαδή να διαφοροποιηθούν οι συσχετισμοί στις ομάδες συγκατοίκησης. Πολλά παιδιά τώρα όλων των ηλικιών μεγαλώνουν μαζί έτσι ώστε να αποτελούν ένα αντίθετο πόλο στον κόσμο των ενηλίκων. Επίσης οι κολλεκτίβες (τομείς εργασίας) της κομμούνας πρέπει να έχουν ένα ορισμένο μέγεθος για να είναι βιώσιμες οικονομικά. Στόχος μας είναι να υπάρχουν πολύπλευροι τομείς εργασίας έτσι ώστε να μπορούν να καλυφθούν οι βασικές ανάγκες των μελών μας.

Σχέσεις “προς τα έξω”

Παρόλο που υπάρχουν στην κομμούνα πολύπλευρες εσωτερικές σχέσεις και φιλίες, είναι ένα ιδιαίτερο μέλημα για μας οι σχέσεις μας ‘προς τα έξω’. Εγκατασταθήκαμε συνειδητά κοντά στο κέντρο του χωριού και κοντά σε μία πόλη (το Κάσσελ απέχει 8 χιλιόμετρα). Με αυτόν τον τρόπο,

εξασφαλίζεται σε ένα βαθμό, η επαφή με το χωριό και την πόλη. Κάθε καλοκαίρι οργανώνουμε μια μεγάλη γιορτή κατά την οποία επιδιώκεται η επικοινωνία με τους κατοίκους του χωριού. Συμμετέχουμε σε τοπικές δραστηριότητες και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Κάποιοι από εμάς παίρνουμε μέρος σε αυτοοργανωμένες ομάδες πολιτών με συγκεκριμένο στόχο κάθε φορά (π.χ. υπεράσπιση εκτάσεων από καταπατήσεις). Διαμέσου των επιχειρήσεων της κομμούνας, έχουν δημιουργηθεί στο πέρασμα των χρόνων, επαγγελματικές και διαπροσωπικές σχέσεις με τους κατοίκους του χωριού. Ακόμα και οι επαφές μας με δημοτικές υπηρεσίες βελτιώνονται όλο και περισσότερο. Όλα αυτά

έχουν συντελέσει ενάντια στην περιθωριοποίησή μας, καθώς επίσης και στο να αρθούν αρκετές προκαταλήψεις για την κομμούνα.

Οικονομία του νοικοκυριού και περιβάλλον

Τρόποι εξοικονόμησης ενέργειας καθώς και η ήπια χρήση πρώτων υλών είναι από τα βασικά μελήματα της κομμούνας. Όλα τα κτίρια ανακαινίζονται σύμφωνα με οικολογικές απόψεις. Με τη θερμομόνωση καταφέραμε να ελαττώσουμε την κατανάλωση ενέργειας για θέρμανση. Το νερό ζεσταίνεται με ηλιακούς θερμοσίφωνες. Το μέγεθος των ηλιακών εγκαταστάσεων μας συμφέρει οικονομικά. Η κομμούνα επίσης βρίσκεται σε ένα προκαταρκτικό στάδιο για την οργάνωση ενός αυτόνομου προγράμματος συνταξιοδότησης των μελών της. Για να εξοικονομήσουμε χρήματα γι' αυτό το πρόγραμμα κάνουμε επενδύσεις σε εγκαταστάσεις ανεμογεννητριών στη βόρεια Γερμανία. Επίσης έχουμε δημιουργήσει ένα σύστημα αποταμίευσης του βρόχινου νερού από τις υδρορροές των κτιρίων. Αυτό το νερό συγκεντρώνεται σε δεξαμενές και από εκεί διοχετεύεται στην κομμούνα για το πότισμα των κήπων, τα καζανάκια των σπιτιών και τα πλυντήρια ρούχων. Οι οικιακές συσκευές (κουζίνες, ψυγεία, κ.ά.) της μεγάλης κουζίνας της κομμούνας δουλεύουν με υγραέριο και είναι πολύ πιο αποδοτικές από τις ηλεκτρικές συσκευές. Επειδή τώρα όλα τα μέλη μπορούν να κάνουν χρήση όλων των συσκευών που υπάρχουν στην κομμούνα, δεν χρειάζεται να αγοράζουμε πολλές από αυτές.

Η ζωή στην κομμούνα επιτρέπει στους ανθρώπους της μια άλλου είδους κινητικότητα. Δηλαδή, οι θέσεις εργασίας, ο παιδικός σταθμός, οι οικίες βρίσκονται στον ίδιο χώρο. Τα ψώνια γίνονται κατά ένα μεγάλο μέρος κεντρικά. Μια συγκεκριμένη ομάδα μελών ψωνίζει συστηματικά. Αυτοί είναι κάποιοι καλοί λόγοι για να μη χρησιμοποιεί κανείς το αυτοκίνητό του καθημερινά.

Επιδιώκουμε να μετακινούμαστε με τα μαζικά μέσα μεταφοράς. Όσοι θέλουν να χρησιμοποιήσουν κάποιο από τα αυτοκίνητα της κομμούνας (6 τον αριθμό), δηλώνουν στο

“...ένα ιδιαίτερο μέλημα για μας οι σχέσεις μας 'προς τα έξω'. Εγκατασταθήκαμε συνειδητά κοντά στο κέντρο του χωριού και κοντά σε μία πόλη. Με αυτόν τον τρόπο, εξασφαλίζεται σε ένα βαθμό, η επαφή με το χωριό και την πόλη...”

συγκεκριμένο πίνακα που είναι αναρτημένος, τη μέρα και την ώρα που το χρειάζονται. Ένα από αυτά τα αμάξια δουλεύει με φυσικό αέριο.

Προτάσεις επικοινωνίας

Για ανθρώπους που ενδιαφέρονται για την κοινοτική ζωή γενικότερα έχουμε τις εξής προτάσεις: 1. Κάθε δεύτερο μήνα, ένα Σάββατο απόγευμα, δίνουμε πληροφορίες για την κοινοτική ζωή. 2. Γίνονται σεμινάρια γύρω από τους εναλλακτικούς τρόπους ζωής. 3. Κάθε Σαββατοκύριακο, κάθε δύο μήνες, γίνονται ενημερωτικές συζητήσεις με τα άτομα που θέλουν να ζήσουν στην κομμούνα. 4. Πραγματοποιούνται επίσης συναντήσεις με ανθρώπους που ενδιαφέρονται να στήσουν κοινόβια. 5. Έχουμε τυπώσει και στέλνουμε σε κάθε ενδιαφερόμενο ένα ενημερωτικό δελτίο γύρω από τη ζωή στην κομμούνα, καθώς επίσης και μια δεκαεξασέλιδη μπροσούρα με τις βασικές ιδεολογικές αρχές που διέπουν την κομμούνα.

Διεύθυνση επικοινωνίας:
Kirchweg 1, 34260 Kaufungen
(10km ostlich von Kassel)
Tel: 0049.5605.80070
Fax: 0049.800740
email: kommune@t-online.de

**Χόλγκερ Τσάσελ
Νατάσσα Ντεμπίρη**

Οι αγροτικές κολεκτίβες της Ισπανίας στην εποχή μας

Η αγροτική κατάληψη στην Ισπανία δεν είναι "φαινόμενο" της τελευταίας δεκαετίας, αν και σε αυτά τα χρόνια τα κατελιμμένα χωριά και αγροικίες (που ήταν εγκαταλειμμένα) έχουν αυξηθεί εντυπωσιακά. Ήδη τα πρώτα χωριά-κοινότητες μετρούν μέχρι και 25 χρόνια ζωής, δημιουργήθηκαν δηλαδή στα τελευταία χρόνια της φρανκικής δικτατορίας, ενώ το σύνολο των επανακατοικημένων οικισμών πλέον αγγίζει τα 100 χωριά (σε σύνολο 2000 περίπου εγκαταλειμμένων).

Για την ιστορία αξίζει να αναφέρουμε ότι η ύπαιθρος στην ισπανική επικράτεια ερήμωσε στα χρόνια που ακολούθησαν την επιβολή του φρανκικού καθεστώτος, καθώς από τη μία οι αγροτικές κοινότητες ήταν αυτές που έφεραν το σπόρο της "άλλης κοινωνίας" περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη κοινωνική ομάδα (οι ισπανικές αγροτικές κολεκτίβες είναι εξάλλου από τα πιο ολοκληρωμένα παραδείγματα αυτοδιαχείρισης παγκοσμίως) και η παράδοση αυτή αποτελούσε μόνιμη εστία φόβου για τους φασίστες ενώ από την άλλη οι διεθνείς οικονομικές εξελίξεις στις μισοαναπτυγμένες, μισο-υποανάπτυκτες χώρες της Ευρώπης (όπως και η Ελλάδα) αποκρυσταλλώθηκαν σε έντονα φαινόμενα αστικοποίησης (με τη συνακόλουθη οικοπεδοποίηση) και εσωτερικής (καθώς και εξωτερικής) μετανάστευσης. Περιοχές όπως η Αραγωνία, τα βόρεια της Λεόν, η Γαλικία και η Εξτρεμαδούρα "έχασαν" μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '60 μέχρι και το 30% του πληθυσμού τους. Πιο συγκεκριμένα στα τέλη του 19ου αιώνα μόνο το 10% του πληθυσμού κατοικούσε στις πόλεις. Από τις αρχές του 20ου ξεκινά η εγκατάλειψη της υπαίθρου. Η αυξημένη ζήτηση των πρώτων υλών κατά τον 1ο παγκόσμιο ενέτεινε την βιομηχανοποίηση και μαζί την κατασκευή δικτύων

μεταφοράς προϊόντων και ενέργειας, που επέτρεψαν τη συγκεντροποίηση της παραγωγής. Ωστόσο μόνο στα πρώτα χρόνια της δικτατορίας αναπτύχθηκαν οι πόλεις της Μαδρίτης, Βαρκελώνης και Μπιλμπάο ως βιομηχανικά κέντρα. Το "Σχέδιο της Σταθεροποίησης" του 1959 άνοιξε την αγορά της Ισπανίας στην παγκόσμια αγορά -δημιουργώντας το "ισπανικό θαύμα", με την εντυπωσιακή αύξηση των οικονομικών δεικτών (γεμάτος ο κόσμος με οικονομικά θαύματα βλ. Μεξικό, Αργεντινή)- και έφερε την εφαρμογή της πράσινης επανάστασης στις εναπομείνουσες γεωργικές καλλιέργειες (βλ. μονοκαλλιέργειες, χημικά, υβρίδια και βιομηχανοποίηση/ συγκέντρωση της γεωργίας). Έτσι το 1970 είχε απομείνει στην ύπαιθρο μόλις το 33% του πληθυσμού. Εξάλλου από εκείνη την εποχή και μετά όλοι οι πολιτικοί σχεδιασμοί είναι ξεκάθαρο ότι στοχεύουν στην απομύζηση της υπαίθρου (μεγάλα έργα, αυτοκινητόδρομοι, σιδηρόδρομοι, δεκάδες φράγματα) και στην συμπληρωματική αντιμετώπισή της ως χώρο ξεκούρασης και αναψυχής των κατοίκων του άστεως. Η ένταξη στην ευρωπαϊκή κοινότητα, η επιβολή όλων των διεθνών συνθηκών για τη φιλελευθροποίηση της οικονομίας εντατικοποίησαν αυτές τις διαδικασίες καθώς η εξάρτηση από τις επιδοτήσεις, τα προγράμματα "εναλλακτικής" ανάπτυξης LEADER, οι βιοτεχνολογικοί πειραματισμοί ολοκλήρωσαν την πλήρη εξάρτηση και υποταγή της υπαίθρου και την εξαφάνιση των αγροτικών κοινοτήτων. Σήμερα υπολογίζεται ότι μόνο το 10% του πληθυσμού ζει σε χωριά και κωμοπόλεις και οι επίσημες εξαγγελίες δηλώνουν ευθαρσώς ότι το ποσοστό πρέπει να μειωθεί περαιτέρω.

Η μοναδική κίνηση που αντιπάλεψε αυτές τις διαδικασίες, κύρια μέσα από προσωπικές επιλογές αναχωρητισμού και

καθημερινότητας και λιγότερο ως επιλογή κεντρικής πολιτικής αντιπαράθεσης με τις εξελίξεις στον αγροτικό τομέα και την ύπαιθρο, ήταν η επιστροφή στη φύση και η εγκατάσταση σε χωριά που είχαν εγκαταλειφθεί ολοσχερώς για χρόνια και που τα περισσότερα βρίσκονται σε κάπως δύσβατες περιοχές και δεν διαθέτουν ευκολίες. Τα πρώτα "κύματα" εξόδου από τις πόλεις σημειώνονται στις δεκαετίες του '70 και του '80, ως μέρος του γενικότερου ρεύματος του "εναλλακτισμού", ευρωπαϊκής κληρονομιάς του '68, του παγκόσμιου αντιπολεμικού κινήματος, των γίγνηδων, των χίπηδων και της υποκοουλτούρας. Από εκείνη την εποχή παραμένουν αρκετά χωριά (δυστυχώς δεν είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε τον αριθμό), άλλα πειραματίζονται με τον κοινοτισμό ενώ τα περισσότερα από αυτά είναι μικρές κοινότητες από ανεξάρτητες εστίες. Μέσα στην δεκαετία του '90 το ενδιαφέρον για την αγροτική κατάληψη αναγεννιέται και αυτή τη φορά μέσα από το ελευθεριακό αντιαυταρχικό κίνημα, σε στενή σύνδεση με τις καταλήψεις στέγης και κοινωνικών κέντρων στις πόλεις. Σε κάποιες περιπτώσεις πρόκειται για τον ίδιο κόσμο που "πηγαينوέρχεται" ανάμεσα σε δύο καταληψιακούς χώρους, δημιουργώντας έτσι μια συνεχή κίνηση ανατροφοδότησης σε ανθρώπους, πειραματισμούς και μορφώματα ενώ σε πολλές άλλες πρόκειται για προσπάθειες από κόσμο που εγκαθίσταται μόνιμα και ταυτόχρονα σε ένα ακατοίκητο χωριό και αρχίζει να οργανώνεται με κοινωνιακούς όρους.

Το επόμενο βήμα, που συμβαίνει σχεδόν ταυτόχρονα με την "έξοδο των αναρχικών στην ύπαιθρο", είναι οι προσπάθειες ομοσπονδοποίησης ανάμεσα στα χωριά ανά περιοχή, όσο και σε ολόκληρη την επικράτεια. Έχουν αποδώσει δεκάδες ανάλογες πρωτοβουλίες ως τώρα, οι περισσότερες βραχύβιες και προσανατολισμένες σε τοπικό επίπεδο. Αξίζει ωστόσο να αναφερθούμε στην δημιουργία της "Αναρχικής Ομοσπονδίας των κοινοτήτων της υπαίθρου" (Federacion Anarquista de colectividades del campo- F.A.C.C.). Δημιουργήθηκε το 1990 από ένα σύνολο συλλογικοτήτων από όλη την χερσόνησο που

"...ένιωσαν την ανάγκη της συνεργασίας και του συντονισμού ανάμεσα στις αγροτικές κοινότητες. Κάποιοι από τους στόχους τους ήταν η αλληλοβοήθεια τόσο στο υλικό όσο και στο ανθρώπινο επίπεδο, η ανταλλαγή εμπειριών και προϊόντων, η αλληλοδιαμόρφωση των ανθρώπων και η δημιουργία ενός ταμείου αντίστασης για την αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης. Οι συναντήσεις γίνονταν μία φορά κάθε έξι μήνες σε διαφορετική κοινότητα, από αυτές που προσφέρονταν, και συνοδεύονταν πάντα με την προσφορά βοήθειας στις αγροτικές και τις άλλες δουλειές. Η επικοινωνία γινόταν με γράμματα, όπου και διαμορφώνονταν οι προτάσεις προς συζήτηση και όλα τα ζητήματα της οργάνωσης της συνάντησης... Υπήρξαν προτάσεις για την δημιουργία ενός φυλλαδίου, συμφωνίες για την οργάνωση κοινών εκδηλώσεων διαμαρτυρίας, συντονισμό με τον κόσμο της πόλης... Αλλά οι κουβέντες στις συναντήσεις επικεντρώνονταν σε ζητήματα κατά κάποιο τρόπο πιο συμβουλευτικά για τις συλλογικότητες της ομοσπονδίας που κατέληγαν σε συζητήσεις επί μακρόν χωρίς να φτάνουν σε κάποια κοινή στάση ενώ δεν γινόταν το ίδιο με θέματα σημαντικά όπως οι στόχοι και η λειτουργία της ομοσπονδίας, η συμβίωση, τα "αρχηγίλκια" ή ο ρόλος των γυναικών στις συλλογικότητες. Το 1993 η απόσταση ανάμεσα στις συλλογικότητες άρχισε να δυσχεραίνει την παρουσία στις συναντήσεις και ξεπήδησαν προβλήματα με τις δουλειές που έπρεπε να αναβληθούν για την πραγματοποίησή τους... Πριν οι αποκλίσεις ανάμεσα στις συλλογικότητες και οι χωροχρονικοί και οικονομικοί περιορισμοί οδηγήσουν στη διάλυση της ομοσπονδίας (1993) είχαν γίνει ήδη πολλά, μια σειρά από πρωτοβουλίες, εκτός από τις περιοδικές συναντήσεις, ανταλλαγή προϊόντων, από κοινού εργασία στους αγρούς και για την αναστήλωση των χωριών, καθώς και μια περιοδεία σε όλη την χερσόνησο για την διάδοση της εμπειρίας της F.A.C.C.. Επίσης η θεωρητική παραγωγή υπήρξε εξαιρετικά πλούσια για την πατριαρχία, τη μητρότητα, την εκπαίδευση, τη σχέση με τις κοινότητες στο άμεσο περιβάλλον κ.ά. Κάποιες από τις συλλογικότητες έβγαζαν και συνεχίζουν να βγάζουν φυλλάδια και πάντα είναι στις άμεσες προτεραιότητές τους ο

λόγος και οι γνώσεις τους να φτάνουν στην πόλη. Η τελευταία συνάντηση δεν πραγματοποιήθηκε... αλλά από αυτές τις συναντήσεις και μετά ο κόσμος γνωρίστηκε και οι συλλογικότητες συνεχίζουν να είναι σε επαφή...".

Η επιθυμία για κατάληψη και εγκατάσταση στην ύπαιθρο συνοψίζεται εύστοχα στην παρακάτω τοποθέτηση ενός από τους συμμετέχοντες σε αυτό το εγχείρημα: "...Η κατάληψη ενός χωριού είναι η επανάκτηση όλων αυτών που ο καπιταλισμός υπεξαίρεσε από τους προγόνους μας, τη γη, το νερό, τη φύση,..., όλα όσα επέτρεπαν στον άνθρωπο να παράγει τα μέσα της επιβίωσής του. Η κατάληψη χώρων είναι η διεκδίκηση της αξίας της χρήσης απέναντι στην αξία του χρήματος, είναι η απελευθέρωση από τη λογική του συμφέροντος και το πέρασμα στην αντίληψη της δημιουργικής δουλειάς, της συνεργατικής και αλληλέγγυας. Είναι η δημιουργία ρωγμών κριτικής, χώρων εξέγερσης στο αγροτικό περιβάλλον, χώρων συλλογικής ζωής απέναντι σε αυτούς της καταστροφής και του θανάτου. Με αυτό που σκεφτήκαμε θα ξεπηδούσε μια μορφή συνεργασίας και συντονισμού ανάμεσα στα κατελημμένα χωριά, τις συλλογικότητες και τα άτομα που είμαστε δοσμένοι σε ένα σχέδιο ζωής και αγώνα στην ύπαιθρο. Εκεί όπου η αλληλοβοήθεια θα είναι μια πραγματικότητα του κόσμου που επιλέγουμε, προτάσσουμε αυτό τον τρόπο μάχης ενάντια στο σύστημα, εκεί όπου θα αποδείξουμε ανοικτά ότι είμαστε έτοιμοι όλοι μαζί να φέρουμε σε πέρας συγκεκριμένες εναλλακτικές επιλογές που προτείνουμε στο θεωρητικό μας λόγο, φτιάχνοντας από την καθημερινότητά μας χώρους αντίστασης, ζωής, μη-εμπορευματοποιημένων και α-κρατικών ανθρωπίνων σχέσεων. Είναι λοιπόν ο παραδοσιακός και φυσιολογικός τρόπος του συνευρίσκεισαι ανάμεσα σε ίσους. Δεν θέλουμε να δημιουργήσουμε έναν κόσμο έξω από το σύστημα, απομονωμένο, θα ήταν κάτι σαν αυτοκτονία. Η ίδια η κατάληψη δεν είναι ένα εναλλακτικό ή αντιθετικό μέσο στο σύστημα αν δεν φέρει την αίσθηση της αντιπαράθεσης με αυτό. Αυτό που θέλουμε είναι να φτιάξουμε πυρήνες ενεργούς στον περίγυρό τους που θα επιτίθενται στο σύστημα σε όλα τα επίπεδα, δημιουργώντας εμβρυακές μορφές μιας καινούργιας κοινω-

νίας, τόσο στην πόλη, όσο και στην ύπαιθρο, σε στενή σύνδεση. Να μην είμαστε στο περιθώριο της κοινωνίας. Σαν αναρχικοί βλέπουμε πολλές γραμμές επίθεσης στο κράτος ζώντας στην ύπαιθρο και σαν τέτοιοι αντιτάσσουμε αντι-αυταρχισμό, συλλογικότητα και αυτοδιαχείριση. Η διάδοση της ελευθεριακής κουλτούρας σε αυτήν την τόσο καταπιεσμένη και παθητική αγροτική κοινωνία...για να είναι η ουτοπία κάτι περισσότερο από μία άρνηση στο σήμερα ή όπως έλεγε και ο Murray Bookchin "πρέπει να αρχίσουμε να ζούμε αν θέλουμε να επιβιώσουμε".

Οι τρόποι οργάνωσης, οι βασικοί πόροι επιβίωσης, η αντιμετώπιση των ζητημάτων εκπαίδευσης των νεώτερων κατοίκων, όπως είναι αναμενόμενο, διαφέρουν ζωηρά ανάμεσα στα χωριά τόσο εξαιτίας διαφορετικών αντιλήψεων όσο και των σχετικών δυνατοτήτων (έμφυχο υλικό, καλλιεργήσιμη γη, εγγύτητα σε πόλη κ.ά.) που έχει το καθένα. Ωστόσο διαφαίνονται σε όλα τα παραπάνω ζητήματα βασικές συμφωνίες, τουλάχιστον γι' αυτά που αυτοτοποθετούνται στο ευρύτερο ελευθεριακό κίνημα.

Το πρώτο κοινό σημείο αφορά στην πεποίθηση ότι δεν νοούνται αγροτικές κοινότητες που δεν ασχολούνται με τα περιβαλλοντικά ζητήματα καθώς και τα προβλήματα που προκύπτουν από την εκμετάλλευση και την καταστροφή της φύσης και της υπαίθρου από τις παρεμβάσεις του ανθρώπινου παράγοντα. Ως τέτοια νοούνται τα τεράστια έργα υποδομής που αλώνουν την ύπαιθρο, καθιστώντας την ένα διάδρομο μεταφοράς προϊόντων και δεξαμενή πρώτων υλών των πόλεων -ένα είδος κατ' αναλογία εσωτερικού "τρίτου κόσμου" ως προς τον πρώτο-, όπως φράγματα, αυτοκινητόδρομοι και σιδηρόδρομοι, υδροηλεκτρικοί και λοιποί σταθμοί παραγωγής ρεύματος, καθώς και χώροι εναπόθεσης σκουπιδιών και τοξικών ουσιών. Επιπλέον η συνεχής υποβάθμιση του εδάφους με τη χρήση αγροχημικών και λιπασμάτων. Ως προς αυτό το ζήτημα εκτός από προπαγάνδα και τις διαμαρτυρίες ενάντια σε αυτά τα γεγονότα αντιπαράτίθεται η χρήση και η διάδοση των μεθόδων οργανικής και φυσικής καλλιέργειας. Τέλος οι αντιθέσεις και ο αγώνας στρέφεται και ενάντια σε όλες τις πολιτικές μεθοδεύσεις του κράτους για έλεγχο, συρρίκνω-

ση και υποβάθμιση των ανθρώπων που ζουν στην ύπαιθρο. Οι αγροτικές κοινότητες κατά αυτή την έννοια λειτουργούν ως πυρήνες συσπείρωσης και δράσης. Η φοίτηση ή όχι των παιδιών στα γειτονικά σχολεία εξαρτάται από τον αριθμό τους. Σε πολλές περιπτώσεις έχουν οργανωθεί "εναλλακτικά" σχολεία στις κοινότητες, ιδιαίτερα όταν σε μια περιοχή υπάρχουν αρκετές, βασισμένα στην αντιαυταρχική εκπαίδευση και την πρακτική, εμπειρική μάθηση. Ωστόσο δεν είναι εύκολο να καλυφθούν οι ανάγκες των μεγαλύτερων παιδιών ενώ η άρνηση αναγνώρισης της "κατ' οίκον" εκπαίδευσης από τον ισπανικό νόμο οδηγεί εκβιαστικά τα παιδιά στα δημόσια σχολεία. Στο οικονομικό πεδίο βασικός στόχος παραμένει η διάρρηξη της εξάρτησης από την μισθωτή δουλειά και την κοινωνία της κατανάλωσης, θέση που οδηγεί στις προσπάθειες για επίτευξη της αυτάρκειας σε επίπεδο προϊόντων και υπηρεσιών και στην αυτοαπασχόληση. Η μερική διάθεση στο εμπόριο της αγροτικής παραγωγής είναι κάτι που επίσης γίνεται και συχνά αποτελεί βασικό έσοδο της κοινότητας (με πιο συνηθισμένα προϊόντα το ψωμί, τα κηπευτικά και τα αυγά). Επίσης σε πολλές κοινότητες ασχολούνται με την χειροτεχνία, λαϊκή τέχνη, αν και αυτή η πρακτική, θεωρούν οι περισσότεροι ότι δεν μπορεί να αποτελεί κύρια απασχόληση των μελών μιας κοινότητας καθώς τα προϊό-

ντα δεν είναι χρηστικά και απευθύνονται στην τουριστική κουλτούρα. Κυρίως προτιμούν την ανταλλαγή προϊόντων και υπηρεσιών ανάμεσα στις αγροτικές κοινότητες -και όχι μόνο- καθώς και την διάθεση των προϊόντων τους σε ομάδες κατοίκων της πόλης που οργανωμένοι σε -κατά τους τύπους- μη κερδοσκοπικά σωματεία, μπορούν και απορροφούν για διανομή στα μέλη τους διάφορα προϊόντα. Το ιδανικό είναι η δημιουργία ενός δικτύου ανταλλαγών ή/και προμήθειας σε προϊόντα και υπηρεσίες ανάμεσα σε ανθρώπους και ομάδες που σχετίζονται μεταξύ τους έτσι ώστε το οικονομικό να πάψει να κυριαρχεί και να μετατραπεί σε μια επί μέρους έκφραση του κοινωνικού.

Η επανακατοίκηση των χωριών είναι μια ούτως ή άλλως σύνθετη και πολυκύμαντη διαδικασία, ένας πειραματισμός και μια αναμέτρηση με την -όπως την εννοεί ο καθένας- ουτοπία ή καθημερινό αγώνα.

"...πάντα υπήρχε μια προσπάθεια από τα κάτω, που αρνιόταν να δεχτεί αυτούς (των κυρίαρχων) τους τρόπους οργάνωσης του χώρου (του περιβάλλοντος), που με έναν τρόπο περισσότερο ή λιγότερο συνειδητό, στόχευε στην εγκατάσταση στο χώρο με έναν άλλο τρόπο, δηλαδή με άλλους στόχους και τρόπους οργάνωσης της ζωής. Είναι κάπως έτσι αυτή η διαλεκτική στην οποία η λειτουργική οργάνωση του χώρου ή οργάνωση από τα κάτω λαμβάνει υπόψη της το χώρο και τα εδάφη..."

"...Εμείς έχουμε άλλη αποστολή, την αποστολή να κάνουμε πράξη το αδύνατο, ή τουλάχιστον να βάλουμε το πρώτο λιθαράκι ώστε οι επόμενοι να συνεχίσουν το δρόμο, κατά κάποιο τρόπο έχουμε αυτή την ευθύνη να συνεχίσουμε προς τα μπρος μέσα από τις αγροτικές κοινότητες, τις καταλήψεις στην πόλη, τα πανεπιστήμια, από όπου μπορεί και θέλει ο καθένας, ο καθένας στο χώρο του, από εκεί που είναι πιο αποτελεσματικός, αλλά χωρίς ποτέ να χάνουμε αυτό το στόχο. Αυτό που είναι σημαντικό είναι να έχουμε κατά νου ότι πρέπει να διαμορφώσουμε τον τρόπο μας που είναι διαφορετικός και ότι είναι κάτι που πρέπει να το κάνουμε μόνοι μας..."

Βάσω Π.

Αυτοάμυνα της αναρχικής κολεκτίβας

της COLECTIVIDAD MANZANARES

Το παρακάτω κείμενο δημοσιεύθηκε στην ισπανική αναρχοσυνδικαλιστική εφημερίδα CNT (τεύχος 274, Δεκέμβριος 2001).

Κατ' αρχήν, γράφω για να εμψυχώσω την δημιουργία κολεκτίβων ή την ενσωμάτωση, ενός ή παραπάνω ατόμων, σε κάποια ήδη υπάρχουσα κολεκτίβα. Και έπειτα, για να ανακουφίσω την απογοήτευσή μου ως κολεκτίβα:

Είμαι δέκα ετών, έχω λίγα μέλη και λυπάμαι όταν βλέπω ότι μετά βίας υπάρχουν κι άλλες σαν κι εμένα, αναρχικές και ανοιχτές, και ότι κι αυτές που υπάρχουν είναι μικρές. Όμως δεν λυπάμαι μόνο για αριθμητικούς λόγους, ούτε και γιατί, συνήθως, δεν είμαστε ικανοί να αυτοδιαχειριστούμε. Με θλίβουν βαθιά άλλα ζητήματα που έχουν κυρίως σχέση με τους ανθρώπους, τους υποτιθέμενους αναρχικούς.

Όσοι παίρνουν την πρωτοβουλία να ζήσουν σε μια κολεκτίβα έχουν την τάση να θέλουν να φτιάξουν μια νέα δικιά τους κολεκτίβα, ίσως γιατί αυτές που ήδη υπάρχουν είναι κατά βάθος κλειστές και με αδιαφιλονίκητες και αμετακίνητες δομές στις ιδέες τους, πράγμα με το οποίο δεν συμφωνώ και ενάντια σε αυτό παλεύω, κι αν κάποτε δεν το έκανα ήταν κάτι της στιγμής και προς διόρθωση, αμέσως μόλις θα το συνειδητοποιούσα. Επίσης η μη ένταξη σε ήδη υπάρχουσες κολεκτίβες μπορεί να οφείλεται στο ότι, αποτελώνοντας μέρος ενός ατομικιστικού και καπιταλιστικού κόσμου, αδυνατούμε να αναλάβουμε πραγματικά την ευθύνη της ομαδικής ζωής, πράγμα που σημαίνει να

τηρείς τους κανόνες ανάμεσα σε όλους και όλες και να μην τους υπονομεύεις, εσύ και οι φίλοι σου, κάνοντας να φαίνονται αναξιόπιστες οι κοινές μας συμφωνίες · σημαίνει επιθυμία να μοιραστείς και να συμβιώσεις με διαφορετικούς ανθρώπους από εσένα, έτσι ώστε να προσαρμοστούν οι μεν στους δε με αμοιβαίο σεβασμό.

Δυστυχώς, όσοι αποφασίζουν να ζήσουν σε μια κολεκτίβα, σε γενικές γραμμές, προσπαθούν να λύσουν κάποιο προσωπικό τους πρόβλημα μέσω της κολεκτίβας (έλλειψη χρημάτων, ψυχολογικά προβλήματα, ναρκωτικά, έλλειψη χώρου για τα ζώα τους, νομικά προβλήματα, είτε είναι ατομικιστές χωρίς κανένα κοινωνικό προβληματισμό, κτλ.) και, για τον λόγο αυτό, προσαρμόζονται σε ότι ορίζει η κολεκτίβα (υποταγή). Αν πρέπει να είμαι αναρχικός θα είμαι, αν πρέπει να συμβάλω στις δουλειές ή στις ομαδικές δραστηριότητες θα συμβάλω... Δεν προστρέχουν στην κολεκτίβα ανιδιοτελώς για να μοιραστούν, να προσφέρουν, να μάθουν από κοινού, να προσπαθήσουν να αλλάξουν την κοινωνική πραγματικότητα, και μέσω μιας βαθιάς βιωματικής αμφισβήτησης της πατριαρχικής, αυταρχικής και καπιταλιστικής κουλτούρας, να διαδώσουν τις ιδέες μας για την ελευθερία στον κοινωνικό περίγυρο και σε ένα δεύτερο επίπεδο, επίσης σημαντικό, να βρουν μια λύση για να ζούνε πιο ευτυχισμένοι σε προσωπικό επίπεδο, και με ένα τρόπο ζωής πιο κοντά σε αυτό που τους ταιριάζει, γιατί, εγώ τουλάχιστον, πιστεύω ότι ανάμεσα στον εγωισμό και τον αλτρουισμό παίζεται όλο το παιχνίδι.

Ή επίσης καταφθάνουν ξεδιάντροπα ένα σωρό άνθρωποι, ζευγάρια ή ομάδες, για να ζήσουν προσωρινά χωρίς να δουλεύουν σε διάφορες κολεκτίβες και πιστεύουν ότι είμαστε δωρεάν ξενοδοχεία του ερυθρού σταυρού με

ψυχολογικές θεραπείες, αναρρωτήρια, φυσική διατροφή, "καλή παρέα", αστική αποτοξίνωση, επαγγελματικό προσανατολισμό, κτλ.... οι οποίοι είναι επιπλέον άνθρωποι χωρίς καμία σχέση με το απελευθερωτικό κίνημα ή την κοινωνική πάλη.

Κάποιοι από αυτούς που καταφεύγουν σε μια κολεκτίβα (όπως και αυτοί που φτιάχνουν δικές τους) πάσχουν από το "σύνδρομο της καθαρότητας" που συνίσταται στο ότι εκείνοι είναι πιο αναρχικοί από τον καθένα και πάρα πολύ ριζοσπαστικοί και, αυτά που προσπάθησαν παλιότερα να εφαρμόσουν, έρχονται εδώ να τα βάλουν σε εφαρμογή, και ομαδικά οφείλουν να τους αναγκάσουν όλους να εξαλείψουν άμεσα όλες τις αντιθέσεις, με οποιοδήποτε τίμημα και με τεράστιες δόσεις ιδεαλισμού. Έπειτα, όταν οι υπόλοιποι δεν ανταποκριθούν στις προσδοκίες τους, ενώ εκείνοι αντίθετα "αποτελούν παραδείγματα προς μίμηση" (είναι πιο εύκολο να φορτώνουμε στους άλλους τα δικά μας ελαττώματα), φεύγουν, και άντε να τα βγάλεις πέρα με τις δυσκολίες που ήδη είχες, και τώρα μερικές ακόμα, και με το κεφάλι σου άνω κάτω και με σύνδρομο κατωτερότητας από πάνω. Φεύγουν για να ενταχθούν στο σύστημα και να καταπιούν όλες αυτές τις αντιθέσεις και ακόμα περισσότερες, που τις χρέωναν στα άλλα μέλη της κολεκτίβας, και σε μερικές, πιο ευτυχείς, περιπτώσεις, για να διατηρήσουν ζωντανή την φλογίτσα του αντιδραστικού τους ταλέντου σε κάποια οργάνωση ή ατομικά για να αισθάνονται εντάξει με τον εαυτό τους.

Όχι, φαίνεται ότι δεν μπορούμε να δούμε τον κόσμο μέσω της κολεκτίβας, μόνο μέσα από τα δικά μας μάτια, κι έτσι ακόμα, δεν είμαστε ικανοί να δούμε πέρα από την μύτη μας.

Δεν χρειαζόμαστε τα σώματα καταστολής του κράτους για να μας αποδεκατίσουν, μια που έχουμε "τους φίλους μας" που αυτοονομάζονται επαναστάτες και σύντροφοι, οι οποίοι έχουν αναλάβει να μας απογυμνώνουν, να μας διασπούν, να μας καταστρέφουν, να μας υποτιμούν, να μας κακομεταχειρίζονται ψυχολογικά, να μας αποικίζουν, να διαδίδουν υποκειμενικά σκουπίδια της κολεκτίβας όπου πηγαίνουν, να μας παραλύουν, να ρίχνουν το ηθικό μας,...

να μας κάνουν ακόμα δυσκολότερη την κοινωνική πάλη, που, ούτως ή άλλως, την κάνουμε ενάντια στο ρεύμα, λέγοντας ότι έρχονται σε εμάς γιατί έχουμε κοινά στοιχεία, και για να συνεργαστούμε και να μας στηρίξουν (μάλλον με την παρουσία τους και μόνο, για να μπορούμε να πούμε ότι είμαστε 8 αντί για 3). Υπάρχει όμως κι ένα σοφό ρητό: "καλύτερα μοναχός παρά κακοσυντροφευμένος".

Εμείς εδώ συνεχίζουμε να θέλουμε να είμαστε μια αυθεντική αναρχική κολεκτίβα και να παλεύουμε γι' αυτό, μαθαίνοντας από τα παλιά μας λάθη και εκτιμώντας αυτό που είμαστε και αυτό που μας κάνει αναρχικούς. Εδώ είμαστε, παρά τις τρικλοποδιές που πολλές φορές μας βάζουν οι πιο κοντινοί μας άνθρωποι.

Εμπρός για νέες κολεκτίβες, σύντροφοι και συντρόφισσες! Γιατί μια αυθεντική αναρχική κολεκτίβα δεν μπορεί να υπάρξει απομονωμένη, γιατί είμαστε λίγοι για να αναλάβουμε ένα έργο τόσο μεγάλο, γιατί δεν είσαι ούτε ελεύθερος ούτε ευτυχισμένος στην κοινωνική πραγματικότητα που ζεις.

Colectividad Manzanares 42315 Peralejo (Soria)
τηλ: 975 18 64 26

Σύντροφοι και συντρόφισσες υγεία και ...αλληλεγγύη.

Μετάφραση: Τατιάνα Φραγκούλη

Ελευθεριακός κοινοτισμός

27

Κοινοτικοποίηση

του Μάρεϊ Μπούκτσιν

Το κείμενο που παρατίθεται στη συνέχεια δημοσιεύθηκε το Φεβρουάριο του 1986 στο περιοδικό "Green Perspectives" της ομάδας Green Program Project.

Στο άρθρο μου, "Προς μια ελευθεριακή κοινοτικοποίηση"¹, ανέπτυξα τη θεώρηση πως οποιαδήποτε κουλτούρα αντιθετική προς την κυρίαρχη θα πρέπει να αναπτυχθεί μαζί με θεσμούς αντιθετικούς στους επικρατούντες - μια αποκεντρωμένη, ομοσπονδιακή, λαϊκή εξουσία η οποία θα ανακτήσει τον έλεγχο πάνω στα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα, τα οποία τώρα κυριαρχούνται από το συγκεντρωτικό και γραφειοκρατικό κράτος-έθνος.

Κατά τη διάρκεια του 19ου και σχεδόν του μισού 20ου αιώνα, οι περισσότερες ριζοσπαστικές ιδεολογίες τοποθετούσαν το επίκεντρο αυτής της λαϊκής εξουσίας στο εργοστάσιο, στην αρένα δηλαδή της διαπάλης μεταξύ μισωτής εργασίας και του κεφαλαίου. Η σύλληψη του εργοστασίου ως του χώρου αναζήτησης της "λαϊκής εξουσίας" βασιζόταν στην πεποίθηση πως η βιομηχανική εργατική τάξη ήταν ο "ηγεμονικός" φορέας ριζοσπαστικών κοινωνικών αλλαγών, ότι θα οδηγούνταν στην "κατάλυση" του

καπιταλισμού από τα δικά της "ταξικά συμφέροντα" (για να χρησιμοποιήσουμε τη γλώσσα των ριζοσπαστών της εποχής), μέσω ένοπλης εξέγερσης και επαναστατικών γενικών απεργιών. Κατόπιν θα εγκαθιδρούσε το δικό της σύστημα κοινωνικής διαχείρισης, είτε με τη μορφή ενός "εργατικού κράτους" (Μαρξισμός) ή με συνομοσπονδιακές εργατικές επιτροπές (αναρχοσυνδικαλισμός).

Ανατρέχοντας στο παρελθόν μπορούμε τώρα να πούμε ότι ο ισπανικός εμφύλιος πόλεμος του 1936-39 ήταν η τελευταία ιστορική προσπάθεια μιας φαινομενικά επαναστατικής ευρωπαϊκής εργατικής τάξης να ακολουθήσει αυτό το μοντέλο³. Στα πενήντα χρόνια που πέρασαν από τότε, είναι φανερό ότι το μεγάλο επαναστατικό κύμα των τελών της δεκαετίας του 1930 ήταν η κορύφωση και το τέλος της εποχής του προλεταριακού σοσιαλισμού και προλεταριακού αναρχισμού, μια εποχή που ξεκινάει από την πρώτη εργατική εξέγερση της ιστορίας: τον ξεσηκωμό των Παριζιάνων τεχνιτών και εργατών τον Ιούνιο του 1848, όταν οι κόκκινες σημαίες κυμάτιζαν στα οδοφράγματα μέσα στην πρωτεύουσα της Γαλλίας. Στα χρόνια που ακολούθησαν, ειδικά μετά τη δεκαετία του 1930, οι περιορισμένες προσπάθειες να επαναληφθεί το κλασικό μοντέλο της προλεταριακής επανάστασης (Ουγγαρία,

1. Τμήματα αυτού του άρθρου έχουν επιλεγεί από τη νέα και επανημερωμένη έκδοση του βιβλίου του Μάρεϊ Μπούκτσιν "Όρια της πόλης" (Μόντρεαλ: Black Rose Books, 3981 Ste.-Laurent Blvd., Montreal H2W1Y5, Κεμπέκ, Καναδάς, 1986).

2. Our Generation (Vol. 16, Nos. 3-4, Spring-Summer 1985, pp.9-22), διαθέσιμο από Our Generation, 3981 Ste.-Laurent Blvd., Montreal H2W1Y5, Κεμπέκ, Καναδάς

3. Για μια επισκόπηση του ισπανικού εμφυλίου πολέμου ύστερα από 50 χρόνια, δες άρθρο μου "Πάνω στον ισπανικό Αναρχισμό", Our Generation (1986) και "Ο ισπανικός εμφύλιος πόλεμος: Μετά από πενήντα χρόνια" στο New Politics (Vol. 1, No. 1, New Series; Spring 1986), διαθέσιμο από New Politics, 328 Clinton St., Brooklyn NY 11231. Για περισσότερα πάνω στο θέμα, δες "Οι ισπανοί αναρχικοί: Η ηρωική περίοδος" από τον συγγραφέα, αρχικώς από τους Harper & Row, τώρα από Comment Publishing Project, P.O. Box 158, Burlington VT 05402.

Κοινοτική ιδιοκτησία της οικονομίας¹

Τσεχοσλοβακία, ανατολική Γερμανία και Πολωνία) οδηγήθηκαν σε αποτυχία, μάλιστα αποτέλεσαν τραγικά απομεινάρια σπουδαίων σκοπών, ιδανικών και προσπαθειών που έχουν ξεθωριάσει στην ιστορία.

Αν εξαιρέσουμε τα εξεγερτικά κινήματα των χωρικών του Τρίτου Κόσμου, κανένας, εκτός από κάποιους δογματικούς, δεν λαμβάνει σοβαρά υπ' όψιν του "μοντέλα" σαν και αυτά του Ιουνίου του 1848, της Παρισινής Κομμούνας του 1871, της Ρωσικής Επανάστασης του 1917 και της Ισπανικής Επανάστασης του 1936. Μερικώς διότι ο τύπος της εργατικής τάξης που πραγματοποίησε αυτές τις επαναστάσεις έχει πρακτικώς ακυρωθεί από τις τεχνολογικές και κοινωνικές αλλαγές και μερικώς διότι ο σπλισμός και τα οδοφράγματα, που έδιναν σε αυτές τις επαναστάσεις μια μικρή αίσθηση ισχύος, έχουν πλέον γίνει συμβολικά μπροστά στην τρομακτική στρατιωτική ισχύ του μοντέρνου κράτους-έθνους.

Παρ' όλα αυτά, υπάρχει μια άλλη παράδοση που αποτελεί από παλιά τμήμα του ευρωπαϊκού και αμερικάνικου ριζοσπαστισμού: η ανάπτυξη ενός κινήματος ελευθεριακού κοινοτισμού, ενός νέου κινήματος δομημένου γύρω από τις κωμοπόλεις, τις γειτονιές, τις πόλεις και τις συνελεύσεις των πολιτών, που ελεύθερα συνενώνονται σε συνομοσπονδιακά δίκτυα σε επίπεδο τοπικό, περιφερειακό και τελικά ηπειρωτικό. Αυτό το "μοντέλο", που πρωτοαναπτύχθηκε έναν αιώνα πριν μεταξύ άλλων από τον Προυντόν, το Μπακούνιν και τον Κροπτόκιν, αποτελεί κάτι παραπάνω από μια ιδεολογική παράδοση: επανειλημμένα εμφανίστηκε ως μια αυθεντικά λαϊκή πρακτική που ακολουθήθηκε από τους Comuneros στην Ισπανία κατά τον 16ο αιώνα, από το κίνημα των αμερικάνικων

πόλεων, το οποίο επικράτησε από τη Νέα Αγγλία έως το Τσάρλεστον τη δεκαετία του 1770, από τις συνελεύσεις των πολιτών των παρισινών διαμερισμάτων στις αρχές του 1790, από την παρισινή κομμούνα του 1871 έως το Κίνημα των πολιτών της Μαδρίτης της δεκαετίας του 1960 και των αρχών του 1970.

Σχεδόν κάθε φορά που οι άνθρωποι κινητοποιούνται, ο ελευθεριακός κοινοτισμός πάντοτε εμφανίζεται ως κίνημα από τα κάτω, το αντίθετο με ό,τι συμβαίνει με τα επαναστατικά δόγματα που βασίζονται στο προλεταριάτο. Τέτοια κινήματα είναι ο "τοπικός σοσιαλισμός" προς τον οποίο έχουν στραφεί οι άνθρωποι στην Αγγλία στις μέρες μας, ριζοσπαστικές δημοτικές συμπράξεις στις ΗΠΑ και δημοφιλή αστικά κινήματα στη Δυτική Ευρώπη και στη Βόρειο Αμερική. Η βάση αυτών των κινήματων δεν είναι πλέον τα συνήθη ταξικά ζητήματα που πηγάζουν από τους βιομηχανικού χώρους. Αντιθέτως ασχολούνται με πολυποίκιλα ζητήματα όπως ζητήματα περιβάλλοντος, ανάπτυξης, στέγασης και οικονομικής διαχείρισης, τα οποία αφορούν σε όλους τις κοινότητες του κόσμου. Είναι κινήματα που δεν αναπτύσσονται με βάση παραδοσιακούς ταξικούς διαχωρισμούς, αλλά έχουν συσπειρώσει κόσμο σε συμβούλια, συνελεύσεις και τοπικές πρωτοβουλίες που διαφέρει με βάση τα οικονομικά ενδιαφέροντα και το ακαδημαϊκό υπόβαθρο. Πιο πολύ όμως από την πλούσια θεματική τους, έχουν καταφέρει κάτι που ποτέ δεν επέτυχαν ο προλεταριακός σοσιαλισμός και προλεταριακός αναρχισμός: συνένωσαν σε κοινά κινήματα ανθρώπους της μεσαίας τάξης καθώς και της εργατικής, αστικής καθώς και υπεραστικής κατοικίας, εξειδικευμένους επιστήμονες και ανειδίκευτους εργάτες. Είναι τόσο μεγάλο το

φάσμα των ανθρώπων από συντηρητικές έως ελευθεριακές και ριζοσπαστικές παραδόσεις, που μπορούμε να μιλάμε για την ανάδυση της δυνατότητας για ένα αυθεντικό κίνημα ανθρώπων, και όχι για απλώς ένα ταξικό κίνημα στο οποίο οι βιομηχανικοί εργάτες αποτελούσαν πάντα τη μειοψηφία του πληθυσμού⁴. Εμμέσως αναβιώνεται και η έννοια των "ανθρώπων", πάνω στην οποία βασίστηκαν ιδεολογικά οι μεγάλες δημοκρατικές επαναστάσεις μέχρι που κατακερματίστηκαν σε συμφέροντα τάξεων και ομάδων. Η ιστορία μοιάζει να αναδημιουργεί στον πραγματικό κόσμο ό,τι ήταν απλώς ένα φευγαλέο ιδανικό του Διαφωτισμού από το οποίο προήλθαν η Αμερικανική και η Γαλλική Επανάσταση του 18ου αιώνα. Είναι πλέον εφικτό να φανταστούμε πλειοψηφικές δυνάμεις που θα προκαλούν μαζικές κοινωνικές αλλαγές, και όχι τα μειοψηφικά κινήματα που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων αιώνων προλεταριακού σοσιαλισμού και προλεταριακού αναρχισμού.

Οι ριζοσπαστικές ιδεολογίες τείνουν να αντιμετωπίζουν αυτά τα εκπληκτικά κοινοτιστικά κινήματα με σκεπτικισμό και προσπαθούν, όταν μπορούν, να τα εγκλωβίσουν σε παραδοσιακά ταξικά προγράμματα και αναλύσεις. Το Κίνημα των Πολιτών της Μαδρίτης (ΚΠΜ) του 1960 σχεδόν καταστράφηκε από ριζοσπάστες όλων των τάσεων του πολιτικού φάσματος, επειδή προσπάθησαν να ελέγξουν ένα πραγματικά δημοφιλές κοινοτικό εγχείρημα, το οποίο επιδίωκε να εκδημοκρατίσει την Ισπανία και να προσδώσει ένα νέο συνεργατικό και ηθικό νόημα στις ανθρώπινες αστικές συνάξεις. Το ΚΠΜ μετατράπηκε σε ένα πεδίο, στο οποίο οι Σοσιαλιστές, οι Κομμουνιστές και οι άλλες Μαρξιστικές-Λενινιστικές ομάδες προσπάθησαν να δυναμώσουν την πολιτική τους επιρροή, μέχρι το σημείο να υπονομευθεί ο χαρακτήρας του.

4. Αυτό πάντοτε αποτέλεσε το μεγαλύτερο μειονέκτημα των επαναστατικών κινήματων της εργατικής τάξης και ευθύνεται για τους πικρούς εμφύλιους πολέμους τους οποίους προκάλεσαν, στις λίγες περιπτώσεις που τα κινήματα αυτά ήταν ιδιαίτερος επιτυχής.

Αυτά τα ελευθεριακά κοινοτιστικά κινήματα, αποτελούν τη μόνη δυνατή εναλλακτική πρόταση στο έθνος-κράτος, σήμερα, και είναι το βασικό πεδίο για τη δημιουργία μιας ενεργούς πολιτείας και μιας νέας πολιτικής. Μιας πολιτικής της βάσης, πρόσωπο με πρόσωπο και αυθεντικά δημοφιλούς. Έχουν δε παρουσιασθεί και αναλυθεί σε άλλες εργασίες του γράφοντος και δεν χρειάζεται να εξετασθούν εδώ⁵. Προς το παρόν, είναι απαραίτητο να διατυπωθεί ένα σημαντικό ερώτημα: Ο ελευθεριακός κοινοτισμός είναι απλώς ένα πολιτικό "μοντέλο", ασχέτως του πως ορίζουμε τον όρο "πολιτικό", ή συμπεριλαμβάνει και το οικονομικό γίγνεσθαι; Είναι προφανές ότι ο ελευθεριακός κοινοτισμός είναι ασύμβατος με την "εθνικοποίηση της οικονομίας", η οποία απλώς ενισχύει τη δικαστική δύναμη του έθνους-κράτους με την οικονομική δύναμη. Ούτε είναι δυνατόν οι φιλελεύθεροι καπιταλιστές να οικειοποιηθούν τον όρο "ελευθεριακός", ώστε να δικαιολογήσουν την ιδιοκτησία και την "ελεύθερη αγορά". Ο Μαρξ έδειξε ότι "η ελεύθερη αγορά απαρεγκλίτως οδηγεί στην ολιγαρχική και μονοπωλιακή αγορά με τις επιχειρηματικές στοχεύσεις να συμπλέουν και τελικώς να συγκεράζονται με τον έλεγχο του κράτους"⁶. Τί γίνεται όμως με το συνδικαλιστικό ιδανικό των "κολεκτιβοποιημένων" αυτοδιαχειριζόμενων επιχειρήσεων, οι οποίες συντονίζονται σαν καταλήψεις σε εθνικό επίπεδο και ως κολεκτίβες σε τοπικό; Σε αυτό το σημείο η παραδοσιακή σοσιαλιστική κριτική προς αυτή τη συνδικαλιστι-

5. Δες "The Greening of Politics: Toward a New Kind of Political Practice," Green Perspectives, No.1, January 1986 και "Popular Politics vs. Party Politics," Green Program Project Discussion Paper No. 2, και τα δύο διαθέσιμα από Green Program Project, P.O.Box 111, Burlington VT 05402. Επίσης δες τη νέα επανυμμένη έκδοση του "Όρια της Πόλης", που αναφέρεται στην υποσημείωση 1.

6. Ο παραλογισμός ότι μπορούμε να πείσουμε ή να αλλάξουμε τις μεγάλες επιχειρήσεις, να "ηθικοποιήσουμε" την απληστία και τα κέρδη-είναι ένα τυπικό παράδειγμα φιλελεύθερης αφέλειας, που χίλια χρόνια καθολικισμού δεν κατάφερε να πετύχει. Ταινίες σαν την "Formula" μας λένε περισσότερα γύρω από την "ηθική" και την "αποτελεσματικότητα" των επιχειρήσεων, από ότι η πλημμυρίδα βιβλίων και άρθρων που παράγονται από πολλά περιοδικά προσανατολισμένα σε τέτοιες αλλαγές.

κή μορφή οικονομικής διαχείρισης έχει την αξία της: ο επιχειρηματικός ή ιδιωτικός καπιταλιστής, ελεγχόμενος από τους εργάτες ή όχι δεν αποτελεί καμιά απειλή προς την ιδιωτική ιδιοκτησία και προς τον καπιταλισμό. Μάλιστα στις μέρες μας η ειρωνεία της ιστορίας το θέλει να αποτελέσει μια τεχνική στις επιλογές της βιομηχανικής διαχείρισης που βρίσκεται στη μόδα υπό τον τίτλο "δημοκρατία στον εργασιακό χώρο" και "συνιδιοκτησία των εργαζομένων". Οι ισπανικές αναρχοσυνδικαλιστικές κολεκτίβες του 1936-37 ήταν στην ουσία ελεγχόμενες από το συνδικάτο και αποδείχτηκαν πάρα πολύ ευάλωτες στο συγκεντρωτισμό και στη γραφειοκρατικοποίηση, που ενσκήπτει σε πολλές καλών προθέσεων κολεκτίβες μετά την πάροδο επαρκούς χρόνου. Μέχρι τα μέσα του 1937, η εργατική διαχείριση είχε δώσει τη θέση της στην επίβλεψη από τον εκπρόσωπο του συνδικάτου, παρ' όλες τις απόψεις περί αντιθέτου των απολογητών της CNT. Κάτω από την πίεση "αναρχικών" υπουργών σαν τον Άμπαντ ντε Σαντιγιάν στην Καταλανική κυβέρνηση, άρχισαν να προσομοιάζουν στην εθνικοποιημένη οικονομία που πρέσβευαν Μαρξιστικά στοιχεία της Ισπανικής "Αριστεράς".

Σε κάθε περίπτωση, "οικονομική δημοκρατία" δεν σημαίνει απλώς "δημοκρατία στον εργασιακό χώρο" και "εργατική ιδιοκτησία". Πολλοί εργάτες, στην πραγματικότητα, επιθυμούσαν να φύγουν από τα εργοστάσιά τους, εάν μπορούσαν, και να βρουν πιο δημιουργικές δουλειές ως τεχνίτες, και όχι απλώς να "συμμετέχουν" στο να "σχεδιάζουν" την ίδια τους τη μιζέρια. "Οικονομική δημοκρατία" σημαίνει ελεύθερη, "δημοκρατική" πρόσβαση στα μέσα για την εξασφάλιση των προς το ζην, το συμπλήρωμα της πολιτικής δημοκρατίας. Δηλαδή η εξασφάλιση της ελευθερίας από τις υλικές ανάγκες. Αποτελεί βρώμικο μπουρζουάδικο κόλπο, στο οποίο συμμετέχουν χωρίς να το γνωρίζουν και πολλοί ριζοσπάστες, το να μεταφράζεις την "οικονομική δημοκρατία" σε "εργασιακή ιδιοκτησία" και "δημοκρατία στο χώρο εργασίας" και να την κάνεις να σημαίνει "συμμετοχή" των εργαζομένων στο μοίρασμα των κερδών και στη βιομηχανική διαχείριση, αντί για ελευθερία από την τυραννία του εργοστασίου, εκλογικευμένη εργασία, και σε "σχε-

διασμένη παραγωγή" που συνήθως σημαίνει εκμεταλλευτική παραγωγή με τη συναίνεση των εργαζομένων. Ο ελευθεριακός κοινοτισμός προχωράει πέρα από όλες αυτές τις έννοιες και προτάσσει την κοινοτικοποίηση της οικονομίας, και τη διαχείρισή της από την κοινότητα ως μέρος της πολιτικής της δημόσιας αυτοδιαχείρισης. Εκεί που ο αναρχοσυνδικαλισμός επαναϊδιωτικοποιεί την οικονομία μέσω των "αυτοδιαχειριζόμενων" κολεκτίβων και ανοίγει το δρόμο προς τον εκφυλισμό τους σε παραδοσιακές μορφές ιδιωτικής ιδιοκτησίας, ασχέτως εάν ανήκουν σε κολεκτίβες, ο ελευθεριακός κοινοτισμός πολιτικοποιεί την οικονομία και τη μεταφέρει στο δημόσιο πεδίο του πολίτη. Ούτε το εργοστάσιο ούτε και η γη εμφανίζονται ως ξεχωριστά ενδιαφέροντα μέσα στην κοινοτική κολεκτίβα. Ούτε μπορούν οι εργάτες, οι γεωργοί, οι τεχνικοί, οι μηχανικοί και οι λοιποί επαγγελματίες να διαιωνίζουν τις επαγγελματικές τους οντότητες ως ξεχωριστά ενδιαφέροντα τα οποία υπάρχουν ανεξάρτητα από το σώμα των πολιτών στις πρόσωπο με πρόσωπο συνελεύσεις. Η "ιδιοκτησία" συγχωνεύεται μέσα στην κοινότητα ως ένα υλικό συστατικό του ελευθεριακού θεσμικού πλαισίου, ως μέρος ενός μεγαλύτερου συνόλου το οποίο ελέγχεται από το σώμα των πολιτών σε συνελεύσεις, στις οποίες υπάρχουν ως πολίτες και όχι ως ομάδες επαγγελματιών.

Είναι επίσης ισοδύναμα σημαντικό ότι η αντίθεση μεταξύ πόλης και υπαίθρου, τόσο σημαντική στη ριζοσπαστική θεωρία και στην κοινωνική ιστορία, ξεπερνιέται από την "township", μια παραδοσιακή δικαιοδοσία της Νέας Αγγλίας, στην οποία μια αστική οντότητα αποτελεί τον πυρήνα του αγροτικού και επαρχιακού περιβάλλοντός της, και όχι μια οντότητα που έρχεται σε αντίθεση με

"Οικονομική δημοκρατία" σημαίνει ελεύθερη, "δημοκρατική" πρόσβαση στα μέσα για την εξασφάλιση των προς το ζην, το συμπλήρωμα της πολιτικής δημοκρατίας.

αυτά'. Η κοινότητα είναι μια μικρή περιοχή, που ενυπάρχει σε άλλες μεγαλύτερες όπως η επαρχία και η "βιοπεριοχή". Έτσι ιδωμένη, η κοινοτικοποίηση της οικονομίας πρέπει να διαχωριστεί από την "εθνικοποίηση", που οδηγεί σε γραφειοκρατικό έλεγχο από πάνω προς τα κάτω, και από την "κολεκτιβοποίηση", που πιθανώς οδηγεί σε μια ιδιωτικοποιημένη οικονομία σε συνεργατική μορφή και στη διαιώνιση των τάξεων και των επαγγελματικών ομάδων. Ο κοινοτισμός φέρνει την οικονομία από το ιδιωτικό ή το ξεχωριστό πεδίο που βρίσκεται σήμερα στο δημόσιο χώρο όπου η οικονομική πολιτική διαμορφώνεται από ολόκληρη την κοινότητα, δηλαδή από τους πολίτες της σε πρόσωπο με πρόσωπο σχέσεις προκειμένου να επιτύχουν το ολικό "συμφέρον" το οποίο υπερισχύει των ξεχωριστών επαγγελματικών συμφερόντων. Η οικονομία παύει να είναι μια οικονομία με την αυστηρή σημασία του όρου, δηλαδή ένα σύνολο από επιχειρήσεις, αγορές, καπιταλιστικές ή εργατικά ελεγχόμενες εταιρείες. Γίνεται μια αληθινά πολιτική οικονομία: η οικονομία της πόλης ή της κοινότητας. Σε αυτό το πλαίσιο, η οικονομία πραγματικά κοινοτικοποιείται και πολιτικοποιείται. Η κοινότητα, ή για να είμαστε πιο ακριβής, οι πολίτες με τις άμεσες συνελεύσεις απορροφούν την οικονομία κάνοντάς την δημόσιο ζήτημα, απογυμνώνοντας την κατά αυτόν τον τρόπο από τις ιδιότητές τις που μπορούν να μετατραπούν σε ιδιωτικές μέσω επιχειρήσεων που εξυπηρετούν μόνο τον εαυτό τους.

Τί είναι αυτό που μπορεί να αποτρέψει τις κοινότητες από το να γίνουν τοπικιστικά κράτη-πόλεις, σαν αυτές που εμφανίστηκαν στα τέλη του Μεσαίωνα; Όποιος ψάχνει για εγγυημένες λύσεις στα προβλήματα που θίχτηκαν

εδώ, δεν θα βρει τίποτα εκτός από το γενικό κανόνα της συνειδησης και της ηθικής στις ανθρώπινες σχέσεις. Αν όμως ψάχνουμε για επικίνδυνες τάσεις, τότε μπορούμε να πούμε ότι ο πιο σημαντικός παράγοντας που οδήγησε στο μεσαιωνικό κράτος-πόλη ήταν ο χωρισμός σε τάξεις μέσα στην πόλη. Όχι μόνο ως αποτέλεσμα διαφορών στον πλούτο αλλά και διαφορών στη θέση ως πολίτες, που προέκυπταν είτε από την καταγωγή ή από την επαγγελματική διαφοροποίηση. Πράγματι στο βαθμό που η πόλη έχασε το χαρακτήρα της ως συμμετοχική ενότητα και κατάρτισε τις υποθέσεις της σε ιδιωτικές και δημόσιες, η ίδια η δημόσια ζωή έγινε ιδιωτική και κατατμήθηκε σε πληβείους, που έβαφαν υφάσματα σε πόλεις σαν τη Φλωρεντία, και στους τεχνίτες, που παρήγαγαν αγαθά ποιότητας. Ο πλούτος έπαιζε σημαντικό ρόλο και αυτός στην ιδιωτικοποιημένη οικονομία όπου οι υλικές διαφοροποιήσεις μπορούσαν να επεκταθούν και να οδηγήσουν σε ιεραρχικές διαφορές.

Η κοινοτικοποίηση της οικονομίας αναιρεί όχι μόνο τις επαγγελματικές διαφοροποιήσεις, που θα μπορούσαν να στραφούν εναντίον μιας οικονομίας ελεγχόμενη από όλους, αλλά και επιτρέπει κοινοτιστικές μορφές διανομής των υλικών μέσων της ζωής. Το σχήμα "από τον καθένα ανάλογα με τις ικανότητές του και στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του" θεσμίζεται ως μέρος του δημόσιου πεδίου. Δεν είναι μόνο ένας στόχος, είναι ένας τρόπος να λειτουργείς πολιτικά. Ένας τρόπος που ενσωματώνεται στη δομή της κοινότητας μέσω των συνελεύσεών της και των επιτροπών της.

Επιπλέον, καμιά κοινότητα δεν μπορεί να ελπίζει ότι θα επιτύχει την οικονομική αυτάρκεια, ούτε θα έπρεπε να το επιδιώξει να το επιτύχει, εκτός και εάν επιθυμεί να γίνει εσωστρεφής και τοπικιστική. Άρα η συνομοσπονδία των κοινοτήτων, η Κομμούνα των Κομμούνων, επαναπροσδιορίζεται οικονομικά καθώς και πολιτικά ως ένα διαμοιρασμένο σύμπαν από πόρους που η διαχείρισή τους γίνεται δημόσια. Η διαχείριση της οικονομίας, ακριβώς επειδή είναι μια δημόσια δραστηριότητα, δεν υποβιβάζεται σε ιδιωτικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ επιχειρήσεων.

7. Δες την άριστη διαπραγμάτευση του Λούις Μάφορντ της έννοιας του township της Νέας Αγγλίας στο "City in History" (New York: Harcourt, Brace & World; 1961, pp. 331-33). Ο Μάφορντ δυστυχώς ασχολείται με αυτήν την έννοια ως ένα πράγμα του παρελθόντος. Το ενδιαφέρον μου στο ζήτημα προέρχεται από τη μελέτη της δικιάς μου πολιτείας, του Βερμόντ, όπου, παρ' όλες τις αλλαγές, ο συγκερασμός της πόλης και της υπαίθρου είναι ακόμα θεσμοθετημένος χωρικά και νομικά γύρω από συνάξεις πόλεων. Αν και αυτή η πολιτική μορφή συρρικνώνεται στο μεγαλύτερο μέρος της Νέας Αγγλίας, η λειτουργικότητα και αξία της είναι θέμα ιστορικής καταγραφής και όχι θεωρητικής μελέτης.

Αντιθέτως αναπτύσσεται σε συνομοσπονδιακές αλληλεπιδράσεις μεταξύ κοινοτήτων. Δηλαδή τα θεμελιώδη στοιχεία της κοινωνικής αλληλεπιδράσης επεκτείνονται από ιδιωτικά συστατικά σε πραγματικά θεσμικά δημόσια συστατικά. Η συνομοσπονδία μετατρέπεται σε δημόσιο έργο εξ ορισμού, και όχι μόνο λόγω της διαμοίρασης των αναγκών και των πόρων. Εάν υπάρχει κάποιος τρόπος να αποφύγουμε την ανάδειξη του κράτους-πόλη, για να μην αναφερθούμε σε αυτοεξυπηρετούμενες μπουρζουάδικες "κολεκτίβες", είναι μέσω μιας κοινοτικοποίησης της πολιτικής ζωής, η οποία είναι τόσο πλήρης που εγκολπώνει όχι μόνο ό,τι αποκαλούμε δημόσια σφαίρα αλλά και τα υλικά μέσα του προς το ζην.

Δεν είναι ουτοπικό να αναζητήσουμε την κοινοτικοποίηση της οικονομίας. Αντιθέτως, είναι πρακτικό και εφικτό αρκεί να σκεφτούμε το ίδιο ελεύθερα όπως προσπαθούμε να κερδίσουμε την ελευθερία στις ζωές μας. Η εντοπιότητά μας δεν είναι μόνο ο στίβος όπου διάγουμε την καθημερινότητά μας, είναι επίσης η αυθεντική οικονομική αρένα μέσα στην οποία εργαζόμαστε και ο φυσικός της περίγυρος είναι ο αυθεντικός περιβαλλοντικός στίβος, που μας προκαλεί να ζήσουμε με αρμονία προς τη φύση. Σε αυτό το πεδίο μπορούμε να αρχίσουμε να αναπτύσσουμε όχι μόνο την ηθική που θα μας συνδέσει σε μια γνήσια οικοκοινότητα αλλά επίσης και τα υλικά μέσα που θα μας μετατρέψουν σε ικανά, αυτεξούσια και αυτοσυντηρούμενα, εάν όχι αυτάρκη, άτομα. Στο βαθμό που μια κοινότητα ή μια τοπική συνομοσπονδία κοινοτήτων είναι πολιτικά ενωμένη, ακόμα αποτελεί μια κάπως εύθραυστη μορφή ένωσης. Στο βαθμό που έχει τον έλεγχο πάνω στα αναγκαία υλικά μέσα για τη ζωή, όχι όμως με την τοπικιστική έννοια ή οποία την μετατρέπει σε ένα ιδιωτικοποιημένο κράτος-πόλη, τότε έχει οικονομική δύναμη, που αποτελεί αποφασιστική ενίσχυση της πολιτικής της δύναμης.

Μετάφραση: Νίκου Παπάζη

"...ο ελευθεριακός κοινοτισμός πολιτικοποιεί την οικονομία και τη μεταφέρει στο δημόσιο πεδίο του πολίτη... Η "ιδιοκτησία" συγχωνεύεται μέσα στην κοινότητα ως ένα υλικό συστατικό του ελευθεριακού θεσμικού πλαισίου, ως μέρος ενός μεγαλύτερου συνόλου το οποίο ελέγχεται από το σώμα των πολιτών σε συνελεύσεις, στις οποίες υπάρχουν ως πολίτες και όχι ως ομάδες επαγγελματιών..."

Η ελληνική γεωργία και η παγκοσμιοποίηση

ΙΜε την είσοδο της χώρας στην τότε ΕΟΚ (αρχές 10ετίας του 1980) η ελληνική γεωργία καθορίσθηκε από την Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) της. Μέχρι το 1992 (Α' ΚΑΠ) οι στόχοι που είχαν μπει ήταν: αύξηση παραγωγικότητας, φθηνά αγροτικά προϊόντα, ικανοποιητικά αγροτικά εισοδήματα. Κάθε χρόνο το 60% του προϋπολογισμού της Ε.Ε. (36 δισεκατομμύρια ECU) χρηματοδοτούσε αυτούς τους στόχους. Τα επακόλουθα ήταν:

- εντατικοποίηση και ένταση των μεθόδων παραγωγής, εξειδίκευση των καλλιεργειών-εκτροφών, μεγάλες εξωτερικές εισροές με υπερβολική χρήση λιπασμάτων-φυτοφαρμάκων.

- Δυσανάλογη εκμηχάνιση (σε ορισμένες περιοχές έχουμε ένα τρακτέρ ανά 80 στρέμματα, ενώ στις ΗΠΑ για παράδειγμα αντιστοιχεί ένα τρακτέρ ανά 500 στρέμματα).

- Μονοκαλλιέργειες που προσφέρονταν για εντατικοποίηση όπως η βαμβάκοκαλλιέργεια, που όμως απαιτούσαν υπερβολική χρήση νερών (86% του νερού πηγαίνει για άρδευση) με αποτέλεσμα την πτώση του υδροφόρου ορίζοντα λόγω γεωτρήσεων.

- Την παραγωγή μεγάλων πλεονασμάτων που τις περισσότερες φορές κατέληγαν στις χωματερές ("άδειασαν τα ταμεία της Ε.Ε. και γέμισαν οι αποθήκες της με πλεονάσματα που δεν ήταν δυνατόν να απορροφηθούν στην αγορά" European Communities, Court of Auditors, Aris No 2/92), το 50-60% της παραγωγής φρούτων π.χ. καταστρεφόταν ή πήγαινε για απόσυρση.

- Εξαφάνιση μοναδικών ελληνικών ποικιλιών για χάρη του "φακελόσπορου" των υβριδίων των πανίσχυρων πολυεθνικών εταιρειών.

- Αρνητικό αγροτικό ισοζύγιο με την Ε.Ε. που ανερχόταν σε 150 δισ. δραχμές το χρόνο, αφού η χώρα έχασε την

αυτάρκειά της σε πολλά προϊόντα που πριν δεν είχε πρόβλημα, και εντωμεταξύ παρήγαγε "άχρηστα" προϊόντα.

- Μεγάλες διαφορές τιμών μεταξύ παραγωγού-καταναλωτή.

- Πολλοί αγρότες και σχεδόν το σύνολο των κτηνοτρόφων χρεώθηκαν στις τράπεζες, αφού ήταν απαραίτητες μεγάλες επενδύσεις σε εξοπλισμό και ενέργεια. Αυτό οδήγησε σε συγκεντροποίηση της καλλιεργούμενης γης, τα μικρά αγροκτήματα εξαφανίζονται, πολλές ειδικά ορεινές περιοχές μετατράπηκαν σε "φθίνουσες", ενώ συνολικά ο αγροτικός πληθυσμός συρρικνώνεται και χαρακτηρίζεται από τη γήρανση, αφού μόνο το 8% των νέων ακολουθούν το επάγγελμα του αγρότη εκείνη την περίοδο.

- Τη διεκπεραίωση όλο και περισσότερων αγροτικών εργασιών και λειτουργιών από εξειδικευμένες πλέον βιομηχανίες και επιχειρήσεις (π.χ. εκκοκιστήρια, ντοματοβιομηχανίες) που δεν ανήκουν στον καθαυτό γεωργικό τομέα. Δημιουργήθηκε επιπλέον ένας παρασιτικός τομέας μεσαζόντων επιτηδευματιών (εταιρείες προώθησης προγραμμάτων, σεμιναρίων, συμβούλων, κ.λ.π.). Έτσι η καθαρά αγροτική δραστηριότητα είναι ένα μικρό ποσοστό της δαπάνης των καταναλωτών για τρόφιμα.

- Τη μεγάλη διαφορά εισοδημάτων μεταξύ μιας μειοψηφίας μεγαλοαγροτών και της πλειοψηφίας των μικρών (π.χ. το 20% των επιχειρήσεων στην Ε.Ε. απορροφούσαν το 80% των χρηματοδοτήσεων της ΚΑΠ). Όσο επικρατούσε αυτή η κατεύθυνση εκείνοι που ωφελήθηκαν ήταν οι αγρότες των εύφορων περιοχών με μεγάλους για τα ελληνικά δεδομένα κλήρους. Αυτοί ήταν ευχαριστημένοι, ενώ η πλειοψηφία των μικρών αγροτών των μη εύφορων περιοχών (π.χ. 210.000 αγροτικές εκμεταλλεύσεις είχαν έκταση

Υπάρχει διέξοδος για τους έλληνες αγρότες; Μια πρόταση!

κάτω των 10 στρεμμάτων) δεν είχαν φωνή (αφού οι συνεταιρισμοί οδηγήθηκαν σε διάλυση) και περιορίστηκαν στα όρια της φτώχειας ή οδηγήθηκαν σε άλλους τομείς.

■ Η ΚΑΠ ευνόησε της αγροχημικές βιομηχανίες που προσέφεραν τις λεγόμενες "χημικές εισροές", από λιπάσματα και φυτοφάρμακα (5 εκατομμύρια τόνοι φυτοφαρμάκων σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ έχουν ανιχνευθεί και στους πηγουίνους και στις πολικές αρκούδες) μέχρι σπόρους, παράγωγα γενετικής μηχανικής και ζωοτροφές που στηρίχθηκαν σε εισαγόμενη από τις ΗΠΑ μεταλλαγμένη σόγια ή σε ζωικά κατάλοιπα (κρεατάλευρα, οστεάλευρα, κ.λ.π.) που αργότερα αποδείχθηκε ότι οδήγησαν στη διατροφική κρίση των "τρελών αγελάδων" και των διοξινών. Οι τράπεζες επωφελήθηκαν επίσης με τους υψηλούς τόκους των δανείων για επενδύσεις των αγροτών.

■ Υποβάθμιση των αγροτικών προϊόντων αφού είναι επιβαρυνμένα με χημικά που έχουν άμεσες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στην υγεία των καταναλωτών και αφού η βιομηχανοποίησή τους οδήγησε σε πτώση της ποιότητας και της θρεπτικής τους ικανότητας.

■ Υποβάθμιση και ρύπανση των εδαφών, μόλυνση και ρύπανση των επιφανειακών και υπόγειων νερών (π.χ. το επίπεδο των νιτρικών αλάτων στο 25% των υπόγειων νερών ξεπέρασε τα 50mg/l ενώ το φυσιολογικό είναι τα 5 mg/l). Ρύπανση της ατμόσφαιρας (π.χ. το μεθάνιο και το υποξείδιο του αζώτου, που προέρχονται από τα αζωτούχα λιπάσματα, συμμετέχουν στο "φαινόμενο του θερμοκηπίου". Το 15% των αερίων του "φαινομένου" αυτού αφείλονται στη γεωργία σε παγκόσμιο επίπεδο. Η αμμωνία συμμετέχει στην "όξινη βροχή", το βρομιούχο μεθύλιο και άλλα οργανοαλογομένα φυτοφάρμακα συμμετέχουν στην

καταστροφή του όζοντος). Μεγάλη απώλεια της βιοποικιλότητας (π.χ. έχουν εκλείψει πάρα πολλές ντόπιες ποικιλίες μήλων χάριν 3-4 αμερικάνικων υβριδικών, το ίδιο και στο βαμβάκι). Υπερκατανάλωση μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και πόρων (π.χ. για το ετήσιο κρέας του μέσου Ευρωπαίου καταναλωτή ξοδεύεται ενέργεια ισοδύναμη με 190 λίτρα πετρελαίου).

Αν λοιπόν στο κοινωνικό κόστος από την παρακμή της υπαίθρου και τη μείωση του αγροτικού πληθυσμού προσθέσουμε από τη μία το ανυπολόγιστο κόστος στη δημόσια υγεία (αφού τα επιβαρυνμένα με χημικά γεωργικά προϊόντα προκαλούν αμέτρητες ασθένειες στους καταναλωτές) και από την άλλη το τεράστιο περιβαλλοντικό κόστος, τότε η ελληνική γεωργία (όπως και η ευρωπαϊκή) είναι αντιπαραγωγική (αυτό όμως δεν φαίνεται αφού τα παραπάνω κόστη δεν εσωτερικεύονται, παραμένουν εξωτερικά κόστη).

2 Μετά το 1992 έγινε αναθεώρηση της ΚΑΠ. Έχουμε τη Β' ΚΑΠ. Με αυτήν έγινε αλλαγή στην κατεύθυνση. Αμφισβητήθηκε το προηγούμενο σύστημα των επιδοτήσεων και της προστασίας και το όλο καθεστώς συνδέεται με την καλλιεργούμενη έκταση και το είδος της καλλιέργειας καθώς και με τη μείωση της πυκνότητας των ζώων ανά μονάδα βοσκήσιμης έκτασης. Όχι πια με τις τιμές των προϊόντων και την παραγόμενη ποσότητα. Ταυτόχρονα προσαρμόζεται στις συνθήκες του ελεύθερου εμπορίου σύμφωνα με τις επιταγές της τότε ΓΑΤΤ και αργότερα του Π.Ο.Ε. (οι συμφωνίες για το ελεύθερο εμπόριο των γεωργικών προϊόντων άρχισαν να υλοποιούνται από το 1995). Αυτό σήμαινε ότι τα γεωργικά προϊόντα

τυχαίνουν της ίδιας μεταχείρισης από τα κράτη, ανεξάρτητα από τη χώρα παραγωγής και τη χώρα προορισμού τους. Κάθε είδος προστατευτισμού (δασμοί, επιδοτήσεις, ρυθμίσεις, κ.λ.π) από τα κράτη πρέπει να αρθεί (σταδιακά). Για να μπορεί να ισχύει κάποιο μέτρο, πρέπει να ισχύει παντού, ώστε να μην υπάρχει "αθέμιτος" ανταγωνισμός. Έτσι δεν μπορεί να επιδοτείται ένα προϊόν, π.χ. το βαμβάκι στην Ελλάδα, αφού δεν επιδοτείται π.χ. στην Αίγυπτο. Αν λοιπόν το κόστος παραγωγής του εδώ οδηγεί σε τιμές πολύ μεγαλύτερες από την τιμή του αιγυπτιακού βαμβακιού, δεν επιτρέπεται, για να είναι ανταγωνίσιμο, η διαφορά να καταβάλλεται από το κράτος στους βαμβακοπαραγωγούς, για να μπορούν να συνεχίζουν να παράγουν στη χώρα μας.

Κάτω λοιπόν από τις συνθήκες της παγκοσμιοποιημένης αγοράς των γεωργικών προϊόντων, η παραγωγή (είτε

φυτική είτε ζωική) σε κάθε χώρα θα πρέπει να στραφεί σε προϊόντα που από τον τρόπο παραγωγής τους θα μπορούν να είναι από άποψη τιμών, ανταγωνίσιμα διεθνώς. Οι αγρότες λοιπόν σε κάθε χώρα, άρα και στην Ελλάδα, θα παράγουν βασικά για τη διεθνοποιημένη-παγκοσμιοποιημένη αγορά και όχι για να ικανοποιούν τις ντόπιες ανάγκες ή τις ανάγκες της Ευρώπης (η Ε.Ε. αντιμετωπίζεται από τον Π.Ο.Ε. σαν ενιαία αγορά).

Οι ρυθμίσεις λοιπόν που προέκυψαν φανέρωσαν καθαρά τα προβλήματα της ελληνικής γεωργίας, αφού και αυτοί που ήταν ευχαριστημένοι την προηγούμενη περίοδο, σταδιακά έπαψαν να είναι ευνοημένοι. Για να καταλάβουμε πώς εξειδικεύθηκαν αυτές οι ρυθμίσεις σε κάθε τομέα θα πάρουμε κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα προϊόντων:

■ Σιτηρά: δεν μπορεί να καλλιεργήσει ο καθένας. Αν θέλει

ενίσχυση πρέπει να του δοθεί άδεια καλλιέργειας (ατομικό δικαίωμα). Για όλη τη χώρα δεν μπορούσαν οι καλλιέργειες να υπερβούν τα 14.800.000 στρέμματα (για το σκληρό το όριο ήταν 9.000.000 στρέμματα). Η ενίσχυση ήταν τέτοια ώστε η τιμή τους να διατηρείται στο επίπεδο του 1993 που ήταν 45 δραχμές (για το σκληρό 9.000 δραχμές ανά στρέμμα). Για όσους παρήγαγαν πάνω από 92 τόνους το χρόνο υπήρχε καθεστώς αγρανάπαυσης σε ποσοστό 12-17%. Κάτω από αυτές τις ρυθμίσεις η καλλιέργεια των σιτηρών στη χώρα μας είναι απαγορευτική για όσους δεν εντάσσονται στο ελεγχόμενο πρόγραμμα, αφού χωρίς ενισχύσεις είναι πέρα για πέρα ασύμφορη, παρόλο που η χώρα είχε ήδη χάσει την αυτάρκειά της και εισήγαγε σιτηρά.

■ **Ντομάτα:** εδώ οι επιδοτήσεις χορηγούνται μέσω των μεταποιητών (εργοστασίων) με τους οποίους οι παραγωγοί είχαν συμβόλαια. Υπήρχε η εξής "ποσόστωση": Ντοματοπολτός μέχρι 970.000 τόνους, κονσέρβα μέχρι 25.000 τόνους, χυμός-πούλπα μέχρι 21.500 τόνους. Η επιτραπέζια ντομάτα δεν είναι ελεγχόμενη.

■ **Βαμβάκι:** Υπήρχε "πλαφόν" στους 860.000 τόνους για όλη τη χώρα. Η στρεμματική ενίσχυση μειώνεται χρόνο με το χρόνο, ενώ έχουμε και "τέλος συνυπευθυνότητας", που είναι ανάλογο με την επιπλέον παραγωγή (π.χ το 1995 είχαμε 1.200.000 τόνους παραγωγή και "τέλος" 100 δις. δραχμές, δηλαδή 90 δραχμές ανά κιλό. Για το 2001 η παραγωγή ανήλθε στους 1.146.000 τόνους κατά το υπουργείο και 1.340.000 κατά εκπροσώπους αγροτών και ένα από τα αιτήματα των αγροτών ήταν η επιστροφή του τέλους συνυπευθυνότητας κατά 50 δραχμές ανά κιλό. Για το 2002 το στρεμματικό πλαφόν για τη χώρα είναι 3.960.000 στρέμματα. Για τη Λάρισα π.χ. είναι 688.000 στρέμματα και παραγωγή 215.000 τόνους). Ο έλεγχος μέσω εκκοκιστηρίων. Έτσι μπορεί να αντιληφθεί κανείς το πρόβλημα των Θεσσαλών βαμβακοπαραγωγών, που ήταν η εμποροφυλακή των κινητοποιήσεων τα τελευταία χρόνια. Ενώ τα προηγούμενα χρόνια είχαν σημαντικά εισοδήματα, τώρα βλέπουν να τους μειώνονται δραστικά. Είναι δύσκολο για αυτούς να αλλάξουν καλλιέργεια, αφού θα τους αχρηστευθεί ο εξοπλισμός τους, που για να τον αποκτή-

σουν είχαν χρεωθεί οι περισσότεροι στις τράπεζες (υπερρεντατικοποιημένη καλλιέργεια).

Τα τελευταία λοιπόν 7 χρόνια στους έλληνες αγρότες δόθηκαν 5 τρις δραχμές σαν επιδοτήσεις (συνολικά στην 20ετία της ένταξης δόθηκαν 10 τρις δραχμές), από τις οποίες το 60% τις πήραν 3 ομάδες παραγωγών: λαδιού, βαμβακιού και καπνού. Αυτό σημαίνει ότι σχεδόν το μισό του γεωργικού ισοδήματος ήταν επιδοτήσεις (για επενδύσεις χρησιμοποιήθηκαν μόνο 500 δις δραχμές. Μεγάλη σπατάλη των επιδοτήσεων γίνεται από μηχανισμούς που υποτίθεται έχουν στόχο την "αναδιάρθρωση" της αγροτικής παραγωγής π.χ. ημερίδες πολλών εκατομμυρίων δραχμών με συμμετέχοντες 10 άτομα όπως στην τελευταία αγροτικά).

Ταυτόχρονα την τελευταία 5ετία η Ελλάδα έχασε την αυτάρκεια σε πολλά προϊόντα (όπως σιτηρά, φρούτα και λαχανικά) και άρχισε τις εισαγωγές (το έλλειμμα στο ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων π.χ. για το Α' εξάμηνο του 2001 εκτινάχθηκε στα 208,5 δις δραχμές. Δίνει για εισαγωγές φρούτων και λαχανικών 70 δις, για γάλα και τυριά 84 δις το εξάμηνο, για σιτηρά 60 δις [10 δις για ψωμί το μήνα], 60 δις για ζάχαρη, 2 δις το μήνα για εισαγωγή λουλουδιών. Στοιχεία από Ελευθεροτυπία).

Το τελικό αποτέλεσμα της 10ετίας 1991-2000 ήταν να έχουμε μείωση των φυτικών εκμεταλλεύσεων γενικά κατά 5,5%, των ζωικών εκμεταλλεύσεων βοοειδών κατά 46,6%, των προβατοειδών κατά 20,1%, αιγοειδών κατά 32,2% κ.λ.π. Ενώ αντίστροφα ο αριθμός π.χ. των βοοειδών αυξήθηκε κατά 9,8% (δηλαδή οι μισές εκμεταλλεύσεις το 2000 εκτρέφουν παραπάνω βοοειδή από ότι το 1991, γεγονός που ουσιαστικά σημαίνει πολύ μεγάλη συγκεντροποίηση εκμεταλλεύσεων). Αντίστοιχα τα μέλη των αγροτικών νοικοκυριών μειώθηκαν κατά 9%, ενώ υπήρξε εντυπωσιακή αύξηση στους μόνιμους εργάτες γεωργικών εκμεταλλεύσεων κατά 71,4% και των εποχιακών κατά 17,7%, πράγμα που δείχνει την επιχειρηματοποίηση στο χώρο. Ο παραδοσιακός αγρότης εξαφανίζεται και έχουμε τον επιχειρηματία του αγροτικού τομέα που αρχίζει και απασχολεί εργαζόμενους. Ο εναπομείναν παραδοσιακός αγροτικός

πληθυσμός είναι γερασμένος και θεωρείται πια το υπαριθμόν ένα πρόβλημα. Σαν δεύτερο θεωρείται οι επενδύσεις που συνεχώς μειώνονται (οι επιδοτήσεις πηγαίνουν τώρα σε καταναλωτικά αγαθά). Ακολουθούν το πρόβλημα του νερού (που εξαντλείται) καθώς στη συνέχεια το πρόβλημα της εκπαίδευσης-πληροφόρησης και της ποιότητας. Όσον αφορά στην ποιότητα υπάρχει πληθώρα προϊόντων ονομασίας προέλευσης (Π.Ο.Π) και γεωγραφικής ένδειξης (Π.Γ.Ε), αλλά πολύ μικρό ποσοστό βιολογικών και υγιεινών προϊόντων (χάθηκε επίσης σχεδόν η αποκλειστικότητα της φέτας, της ρετσίνας και όπως φαίνεται και του ούζου).

Συνδεδεμένο με το πρόβλημα της ποιότητας είναι το ζήτημα του ελέγχου τροφίμων. Ο ενιαίος φορέας τροφίμων (ΕΦΕΤ) που δημιουργήθηκε πριν 3 χρόνια υπό την εποπτεία του υπουργείου ανάπτυξης (αντί της γεωργίας), υπολειτουργεί, αφού δεν έχει ούτε αρκετούς ούτε κατάλληλους υπαλλήλους, αλλά ούτε κατάλληλα εργαστήρια. Η οργάνωση τέτοιων εργαστηρίων θα απαιτούσε κάποια δισ, τα οποία δεν είναι διατεθειμένοι να δώσουν. Έτσι η διατροφική κρίση (π.χ. "τρελές" αγελάδες, διοξίνες στα κοτόπουλα και χοιρινά κ.λ.π.) στην Ελλάδα δεν μπορεί να διαπιστωθεί και στηριζόμαστε στις καθοδηγούμενες και ελεγχόμενες πληροφορίες των Βρυξελλών.

Ένα άλλο πρόβλημα σε σχέση με το προηγούμενο είναι τα γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα και οργανισμοί (Γ.Τ.Ο.). Δεν υπάρχει υποδομή για τον έλεγχό τους και παρόλο που τα προηγούμενα χρόνια ήταν απαγορευμένα να καλλιεργηθούν από την Ε.Ε. (στην συνέχεια μάλλον άρεται η απαγόρευση υπό την πίεση των Η.Π.Α.), τελικά οι πολυεθνικές εταιρείες που τα πασάρουν ξεπέρασαν το σκόπελο (όπως φάνηκε με τη Monsanto και την περίπτωση του βαμβακιού) είτε ζητώντας την άδεια για πειραματικές καλλιέργειες από το ΥΠΕΧΩΔΕ, είτε μολύνοντας τους εισαγόμενους σπόρους με γενετικά τροποποιημένους σπόρους.

Γενικότερα, όπως λέει και ο Ζοζέ Μποβέ στο βιβλίο "Ο κόσμος δεν είναι για πούλημα: οι αγρότες ενάντια στα φαγητά-σκουπίδια": "Από την αρχή ο εκσυγχρονισμός της γεωργίας βασίστηκε στη μαζική έξοδο από την ύπαιθρο. Ο

αγρότης που συνέχιζε να χρησιμοποιεί τις δικές του παραδοσιακές μεθόδους έφτασε σε σημείο να νοιώθει ένοχος εξαιτίας της επανάστασης στις γεωργικές τεχνικές. Η γνώση ερχόταν πια από έξω και απαξίωσε απόλυτα την τεχνογνωσία των αγροτών. Στο όνομα της ελευθερίας και της χειραφέτησης, ο αγρότης έπρεπε ριζικά να ξεκόψει από τις προηγούμενες πρακτικές του. Αντί να είναι αγρότης, έγινε παραγωγός εφαρμόζοντας με επιμέλεια τις νέες τεχνικές υπό την καθοδήγηση και τον έλεγχο των τεχνολόγων... Η βιομηχανία έγινε το σημείο αναφοράς για τη μέτρηση της οικονομικής αποτελεσματικότητας και στη γεωργία. Η εξειδίκευση ήταν το σημείο κλειδί που οδήγησε σε μονοκαλλιέργεια ολόκληρες περιοχές. Έβαλε τέλος στην τοπική παραγωγή διαφορετικών σοδειών και ζώων προσαρμοσμένων στο κλίμα, το έδαφος και την τοπογραφία της περιοχής. Το μέγεθος μιας αγροτικής καλλιέργειας έχει πια προσαρμοσθεί στις μηχανές, συχνά σε βάρος της φυσικής τοπογραφίας και των αναγκών ομαλής αποστράγγισης. Έχουμε μια παγκόσμια δικτατορία ελεγχόμενη από τις πολυεθνικές. Εάν δεν είσαι στην αγορά, δεν είσαι πουθενά."

3 Έτσι σήμερα και μέχρι το 2006 μέσω του 3ου ΚΠΣ έχει διαφοροποιηθεί και η Β' ΚΑΠ. Για την Ελλάδα μπαίνει σαν βασικός στόχος η μείωση των αγροτών που παράγουν προϊόντα που δεν "χρειάζονται" και δεν μπορούν να προωθηθούν στην παγκοσμιοποιημένη αγορά. Αυτόν το στόχο φιλοδοξούν να τον υλοποιήσουν μέσω 3 βασικών προγραμμάτων:

- Πρόγραμμα της πρόωρης συνταξιοδότησης: να τα παρατήσουν οι παλιοί αγρότες που δεν μπορούν να αλλάξουν καλλιέργειες.

- Πρόγραμμα νεοεισερχόμενων αγροτών: οι νέοι αγρότες πρέπει να επενδύουν σε καινούργια "επιλέξιμα" προϊόντα που δεν έχουν κορεσθεί (π.χ. ούζο, φέτα, ελιές Καλαμών, Σουλτανίνα, πορτοκάλια Βαλέντσια κ.λ.π.), χωρίς αυτά να έχουν ακόμα καθορισθεί οριστικά. Πρέπει να οργανώσουν τις νέες αγροτικές εκμεταλλεύσεις τους με τη βοήθεια εξειδικευμένων συμβούλων. (Ποιός όμως εγγυάται ότι στο μέλ-

λον δεν θα κορεσθούν και αυτά στη διεθνοποιημένη αγορά, όπως έγινε και με το βαμβάκι, που τότε, στις αρχές της 10ετίας του 1980, στρέφανε όλους τους αγρότες προς αυτό;)

■ Πρόγραμμα επιχειρηματικών δράσεων: επενδύσεις πάλι σε "επιλέξιμα" προϊόντα και την επεξεργασίας τους, αλλά που θα εξασφαλίζουν υψηλή ποιότητα παραγωγής και συσκευασίας τους, θα βελτιώνουν το περιβάλλον, θα μειώνουν τις εισροές και τη χρήση ενέργειας. Το πρόγραμμα αυτό είναι ανεξάρτητο από ηλικία, αλλά έχει στόχο να μετατρέψει όσους αγρότες επιβιώσουν σε επιχειρηματίες και βέβαια μέσα από τη συγκεντροποίηση της γης στις αγροβιομηχανίες. Εδώ εντάσσονται και οι επενδύσεις σε βιολογικά προϊόντα.

Όπως καταλαβαίνουμε εκ των πραγμάτων τέρμα η μονοκαλλιέργεια του βαμβακιού (εκτός πιθανώς του γενετικά τροποποιημένου), της ελιάς, του ροδακινιού ή του καπνού. Η παραγωγή τους μπορεί να συνεχίζεται για κάποιο διάστημα, ενόσω ικανοποιεί τις προδιαγραφές της Ε.Ε. Από εκεί και πέρα και μέχρι την πλήρη απελευθέρωση οι αγρότες θα υπόκεινται στο διεθνή ανταγωνισμό. Ούτε στήριξη, ούτε επιδοτήσεις, ούτε εξασφάλιση τιμών.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες η ελληνική αγροτική παραγωγή χρειάζεται "αναδιάρθρωση" Το ίδιο λέει και η κυβέρνηση με το υπουργείο γεωργίας. Δεν μπορεί όμως αυτή η "αναδιάρθρωση" να στηριχθεί στους κρατικούς μηχανισμούς, αφού η πολιτική τους στο θέμα είναι θεμελειακό στοιχείο της κρίσης και του προβλήματος. Η "αναδιάρθρωση" που προτείνουν, πέρα από το ότι την φορτώνουν, από άποψη κόστους, στις πλάτες των αγροτών (και όποιος αντέξει), διέπεται από τη λογική της παγκοσμιοποιημένης αγοράς. Αυτή όμως αλλάζει τις συνθήκες από τη μια στιγμή στην άλλη. Ό,τι σήμερα είναι προσοδοφόρο, αύριο μπορεί να είναι επιζήμιο. Ό,τι καλλιεργείται σήμερα, αύριο πιθανόν να πρέπει να αλλάξει. Τέτοια ευελιξία είναι δύσκολο να πετύχει η πλειοψηφία των ελλήνων αγροτών. Διέξοδο θα βρίσκουν μόνο οι επιχειρηματικά οργανωμένοι αγρότες, που θα διαθέτουν πληροφοριακό δίκτυο ικανό να τους εξασφαλίζει τη γνώση των γρήγορα εναλλασσόμενων

"Κάτω από αυτές τις συνθήκες η ελληνική αγροτική παραγωγή χρειάζεται "αναδιάρθρωση" Το ίδιο λέει και η κυβέρνηση με το υπουργείο γεωργίας. Δεν μπορεί όμως αυτή η "αναδιάρθρωση" να στηριχθεί στους κρατικούς μηχανισμούς, αφού η πολιτική τους στο θέμα είναι θεμελειακό στοιχείο της κρίσης και του προβλήματος."

συνθηκών στις διεθνείς αγορές γεωργικών προϊόντων. Αν οι αγρότες δεχθούν αυτή την "αναδιάρθρωση", (δηλαδή προϊόντα που μπορούν να εισαχθούν φθηνότερα από άλλες χώρες, δεν θα πρέπει να καλλιεργούνται ή εκτρέφονται στον τόπο μας) θα επικρατήσουν και στην Ελλάδα οι αγροβιομηχανίες και οι επιχειρηματικοί όμιλοι μεγαλαγροτών (μιας και οι αγροτικοί συνεταιρισμοί έχουν μπει στο "χρονοντούλαπο"). Σωστά λοιπόν οι περισσότεροι αντιδρούν. Όμως αντιστέκονται με βάση τα προηγούμενα τους δεδομένα και τα αιτήματά τους κινούνται στο πεδίο της συνέχισης των καλλιεργειών-εκτροφών, όπως γίνονταν μέχρι τώρα, και στα είδη και στον τρόπο. Απλώς απαιτούν εξασφάλιση του εισοδήματός τους. Τα αιτήματά τους σε ένα βαθμό στρέφονται ενάντια στην τωρινή ακολουθούμενη φιλελεύθερη πολιτική της Ε.Ε. Να αλλάξει όμως αυτή η πολιτική στα επόμενα χρόνια είναι μάλλον αδύνατο, ακόμα και αν αλλάξει η κυβέρνηση και έρθει η Ν.Δ. στην εξουσία. Από την άλλη, θέλοντας να συνεχίσουν όπως μέχρι τώρα, στην ουσία θέλουν να επιτείνουν τα αποτελέσματα και τα συμπτώματα στα οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω. Οι αλλαγές στο κλίμα και τα έντονα καιρικά φαινόμενα δεν είναι ανεξάρτητα από τις χρήσεις που γίνονται στη γεωργία. Οι καταστροφές π.χ. που έγιναν φέτος λόγω καιρού έχουν σαν αιτία και την ίδια. Παραμένουν λοιπόν εγκλωβισμένοι στη λογική της αγοράς, μόνο μιας προστατευμένης αγοράς. Οι παγκόσμιες διεργασίες όμως οδηγούν σταθερά στην παγκοσμιοποιημένη (εκτός ίσως από μερικές και

προσωρινές περιπτώσεις, ή αν οι αναπτυγμένες χώρες ακολουθούν τη λογική της απελευθέρωσης της αγοράς των άλλων και όχι τη δική τους, όπως συμβαίνει τελευταία με την αγορά του χάλυβα). Θα είναι υποχρεωμένοι λοιπόν να υποστούν τις συνέπειές της, που θα είναι για την πλειψηφία το αδιέξοδο. Οι υπεύθυνοι "νίπτουν τα χείρας", λέγοντας ότι "δεν φταίμε εμείς, φταίει η Ευρώπη, φταίει η παγκόσμια αγορά, φταίει ο Π.Ο.Ε."

4 Η διέξοδος: Και όμως υπάρχει διέξοδος. Μπορεί να γίνει "αναδιάρθρωση". Όχι όμως με τους όρους του Π.Ο.Ε. και της βιομηχανικής γεωργίας. "Απορρίπτουμε το παγκόσμιο εμπορικό μοντέλο που επιβάλλουν οι πολυεθνικές. Ας επιστρέψουμε στη γεωργία... Η γεωργία δεν πρέπει να συρρικνωθεί σε απλή εμπορική διαδικασία. Οι άνθρωποι έχουν το δικαίωμα να μπορούν να θρέψουν τους εαυτούς τους και να πάρουν τα προληπτικά μέτρα που θεωρούν κατάλληλα για την τροφή τους" (Ζοζέ Μποβέ).

Μπορεί να γίνει ουσιαστική στροφή στην "αγροτική" γεωργία. Στη γεωργία που θα στηριχθεί στις ανάγκες πρώτα του ίδιου του αγρότη, μετά της κοινότητας και της περιοχής και εν συνεχεία των διπλανών περιοχών και της χώρας. Που θα στοχεύει στην όλο και μεγαλύτερη αυτοδυναμία της αλυσίδας: αγρότης-κοινότητα-περιοχή-χώρα. Αυτό σημαίνει για την πλειοψηφία των ελλήνων αγροτών, που τα επόμενα χρόνια θα έχουν πρόβλημα ύπαρξης και επιβίωσης, ότι πρώτα-πρώτα πρέπει να παράγουν την τροφή τους. Στη συνέχεια, για εισόδημα που θα τους ικανοποιεί τις άλλες ανάγκες, θα πρέπει να στηριχθούν στις ανάγκες της περιοχής τους. Για αυτό δεν χρειάζονται να έχουν κανένα μηχανισμό έρευνας της αγοράς. Όλοι γνωρίζουν τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας των κοινοτήτων τους.

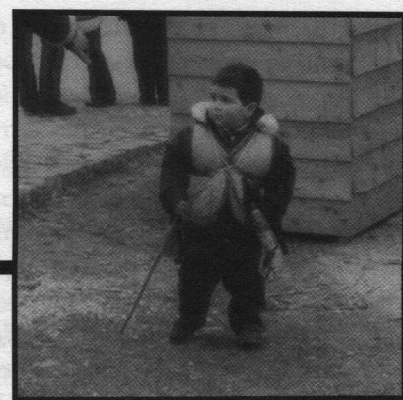
Προτού επικρατήσει η βιομηχανική γεωργία, δηλαδή η εντατική χημική και η εξειδίκευση των αγροτών (στην Ελλάδα μετά το 1950), ο αγρότης εφαρμόζε την πολυκαλλιέργεια παράλληλα με την ζωοτροφία: ανάλογα με την εποχή, έσπερνε-τρυγούσε-επισκεύαζε εργαλεία και απο-

θύκες-έκοβε ξύλα-κλάδευε-έβαζε τα ζώα του να βοσκάνε σε δύσβατα κοινотικά μέρη-ασχολιόταν με το λαχανόκηπτό του κ.λ.π. Ήταν δηλαδή πολυτεχνίτης από ανάγκη. Τώρα, αν δεν μπορεί να εξελιχθεί σε επιχειρηματία με υπαλλήλους και κομπιούτερς ή δεν θέλει να γίνει εργάτης γης ή να φύγει από τη γη του, αλλά να παραμείνει μαζί με την οικογένειά του στο "νοικοκυριό" του, πρέπει πάλι από ανάγκη να εφαρμόσει την "πολυλειτουργικότητα". Δηλαδή να δουλεύει πάνω στο ζωντανό (φυτό ή ζώο) και μαζί του πάνω στο έδαφος και με το έδαφος. Η δραστηριότητά του να έχει πολλές διαστάσεις: οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική. Η προσέγγιση του επαγγέλματός του από αυτή τη σκοπιά απαιτεί γενικότερη κατανόηση των εξελίξεων (οικονομικών, κοινωνικών, οικολογικών) και γνώση και εμπειρίες για το ρόλο του στην κοινωνία της υπαίθρου. Η δράση του επηρεάζει άμεσα και το έδαφος και το περιβάλλον και τη βιοποικιλότητα και τη διατήρηση των οικοσυστημάτων και της απασχόλησης.

Αυτό ταυτόχρονα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από την υπόλοιπη κοινωνία και να ανταμοιβεί σωστά τη δουλειά του, η οποία θα είναι ακόμα πιο πολύπλευρη στο μέλλον με δραστηριότητες από τις οποίες μερικές δεν είναι κερδοφόρες. Αυτό σημαίνει εξασφάλιση του αναγκαίου επιπλέον εισοδήματός του μέσω των σωστών τιμών του όγκου της παραγωγής του που διαθέτει προς τρίτους, μέσω βέβαια της αγροτικής πολιτικής. Μέχρι τώρα οι τιμές σε παγκόσμιο επίπεδο είναι εξευτελιστικές, με αποτέλεσμα και ο γεωργός να είναι ανικανοποίητος και οι καταναλωτές να διατρέφονται με υποβαθμισμένα δηλητηριασμένα προϊόντα, αρκεί για τη διατροφή τους να διαθέτουν ένα μικρό μέρος του εισοδήματός τους (π.χ. στη Γερμανία ο καταναλωτής διαθέτει μόνο το 18% του εισοδήματος για διατροφή), ώστε να περισσεύει αρκετό για την ικανοποίηση άλλων αμφισβητήσιμων αναγκών, που τους έχει επιβληθεί από το σύστημα της αγοράς και της κατανάλωσης. (Μπορούν και πρέπει οι καταναλωτές να διαθέτουν μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος για υγιεινότερη και ποιοτικά ανώτερη διατροφή). Αλλά και από αυτό που πληρώνει ο καταναλωτής για τα γροτικά προϊόντα, το μεγαλύτερο

μέρος πάει όχι στον αγρότη, αλλά σαν αμοιβή των τρίτων δραστηριοτήτων γύρω από τη γεωργία (κύρια των εμπορών και των βιομηχανιών μεταποίησης-συσσκευασίας και διανομής). Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να αποφευχθούν όσο γίνεται οι μεσάζοντες και αυτό είναι δυνατόν όταν ο αγρότης ξεφύγει από τη νοοτροπία του να παράγει, να παραδώσει στον έμπορο ή βιομηχανία, να εισπράξει και μετά να τραφεί από το σούπερ μάρκετ. Απαιτείται λοιπόν μια πολιτική και αιτήματα που θα στρέφονται προς την κατεύθυνση της πολλαπλής λειτουργικότητας με την έννοια ότι κύρια οι νέοι αγρότες παράγουν, δημιουργούν θέσεις εργασίας, μεταποιούν οι ίδιοι τα προϊόντα τους, προστατεύουν το περιβάλλον, αποκτούν σχέσεις με την τοπική κοινωνία και γίνονται παράγοντες της ζωής της κοινότητας, αναπτύσσοντας κοινωτικές σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους.

Προς την κατεύθυνση της, όπως έχει ονομασθεί, "αγροτικής γεωργίας" που σέβεται τον παραγωγό, τους ανθρώπους, το έδαφος, τα φυτά, τα ζώα, το περιβάλλον, που κρατά ζωντανή μια περιοχή και δεν έχει στόχο μόνο τις επιδοτήσεις. (Γιατί η "πολυλειτουργικότητα" αρχίζει και εμφανίζεται στους κανονισμούς της Ε.Ε. με το 3ο κοινοτικό πλαίσιο, αλλά λειτουργεί μόνο προς την κατεύθυνση της αποδοχής και της συνέχισης των επιδοτήσεων στη βιομηχανική γεωργία, αρκεί αυτή να δίνει στην κοινωνία την εντύπωση ότι η εξουσία ασχολείται με την ανάπτυξη του υπαίθριου χώρου, όπως π.χ. αν σπέρνει χορτάρι στις όχθες κάποιου ποταμού ή φυτεύει φυσικούς φράκτες γύρω από την εντατική της καλλιέργεια, το βιομηχανικό της χοιροστάσιο ή κοτοπουλάδικο σαν καμουφλάζ. Η "πολυλειτουργικότητα" των κανονισμών της Ε.Ε σκοπό έχει επίσης να λειτουργήσει σαν πρόσχημα, που ξεπερνά τα εμπόδια του ΠΟΕ, ώστε να μπορούν να συνεχίζονται οι επιδοτήσεις της βιομηχανικής γεωργίας από την Ε.Ε.). Μια τέτοια "αγροτική γεωργία" έχει στόχο όχι μόνο τη διατήρηση και την αύξηση του αγροτικού πληθυσμού, αλλά και γενικότερα την οργάνωση των επαρχιωτικών αγροτικών κοινωνιών και τη διανομή των αγροτικών προϊόντων ανάμεσά τους.

Ήδη κάποια στοιχεία υπάρχουν προς αυτήν την καινούργια κατεύθυνση, κύρια από αγρότες των "φθινουσών περιοχών". Έχουμε δει αγρότες να διαφοροποιούν τις δραστηριότητές τους: γίνονται "ξενοδοχοί", "μάγεις" (αγροτουρισμός), έμποροι τοπικών προϊόντων ή πουλάνε στα κτήματά τους σε άμεση σχέση με τον καταναλωτή ή στις λαϊκές στις πόλεις ή σε μικρούς κύκλους πελατών τους, οργανώνουν επισκέψεις στα αγροκτήματα, κάνουν τους οδηγούς σε περιπάτους τουριστών ή συμμετέχουν σε παιδαγωγικά σεμινάρια σχολείων (περιβαλλοντική εκπαίδευση). Αυτές οι δραστηριότητες αναπτύσσονται επειδή ανταποκρίνονται και σε μια αυξανόμενη ζήτηση των κατοίκων των τοπικών ή μεγαλύτερων πόλεων, που θέλουν μια καλύτερη ποιότητα διατροφής, να ξαναπροσεγγίσουν τη φύση και να γνωρίσουν την ανθρώπινη διάσταση σε αυτήν αποκτώντας σχέσεις με τους άνδρες και τις γυναίκες που εργάζονται σε αυτήν. Όλο και περισσότεροι άνθρωποι των πόλεων βλέπουν το αδιέξοδο της ζωής σε αυτές και προς το παρόν η πλειοψηφία τους αρκούνται στη μαζική έξοδο των Σαββατοκύριακων και των γιορτών. Κάποιοι από αυτούς ξεπερνούν τη νοοτροπία του τουρίστα στη φύση και αγαπώντας την υπαίθρο, την αγροτική κοινωνική ζωή της υπαίθρου, επιδιώκουν μια επίσκεψη, όχι βέβαια στο βιομηχανικό εκτροφείο ή χοιροστάσιο των 2.000 γουρουνομάνων, αλλά σε τέτοιου είδους προσπάθειες. Αρχίζει και δημιουργείται ένα ρεύμα κατα-

ναλωτών που στρέφονται προς ένα τέτοιο τρόπο ζωής. Τα επόμενα χρόνια πολλοί, ελπίζουμε, θα είναι εκείνοι που θα αποφασίσουν να αφήσουν πίσω τους τη μίζερη ζωή του "ηλεκτρονικού" τους σπιτιού στις πόλεις και πιθανά να βρουν διέξοδο στην κοινοτική ζωή της αγροτικής γεωργίας, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν μπορούν να δημιουργήσουν κοινοτιστικές σχέσεις και στις γειτονιές των πόλεων. Κάποιοι στις επαρχιακές πόλεις ήδη θυμούνται ότι έχουν από τους γονιούς τους κάποιο αγρόκτημα στο κοντινό χωριό τους και αρχίζουν και ασχολούνται τα Σαββατοκύριακα και στον ελεύθερο χρόνο τους.

Από τη στιγμή λοιπόν που ο "πολυλειτουργικός" αγρότης θα παράγει και για τον εαυτό του, είναι φανερό ότι θα μπει και στη λογική της υγιεινής τροφής για τον εαυτό του και άρα εύκολα θα στραφεί προς την βιοκαλλιέργεια και την βιοζωοτροφία, γιατί δεν θα θέλει να τρώει, αυτός και η οικογένειά του, τα δηλητήρια, που πριν "ελαφρά τη καρδιά" χρησιμοποιούσε εύκολα, αφού παρήγαγε για την απρόσωπη αγορά και όχι για το γείτονα ή τον τοπικό, λίγο ως πολύ γνωστό, καταναλωτή. Επίσης πιο εύκολα θα αναδιαρθρώσει τις ανάγκες του και θα ξεφύγει από τον καταναλωτισμό από τη μία και τις εξωτερικές εισροές από την άλλη. Θα αναγκασθεί έτσι να επανέλθει σε ειδη και ποικιλίες που δεν θα χρειάζονται χημική υποστήριξη, αλλά θα είναι δοκιμασμένες στην περιοχή, δηλαδή στις ξεχασμένες ντόπιες ποικιλίες, και θα ξεφύγει από τα υβρίδια και τα γενετικά τροποποιημένα ειδη. Έτσι θα ξεφύγει και από τη δικαιοδοσία της ΚΑΠ και από την σκόπελο του ΠΟΕ. Εξάλλου η τοπική αγορά ανέκαθεν εκτιμούσε το "ντόπιο" προϊόν.

Για πάρα πολλούς έλληνες αγρότες, φέτος είναι η ευκαιρία, αφού έχει καταστραφεί το φυσικό τους κεφάλαιο (λόγω των έντονων καιρικών φαινομένων), να καθίσουν να σκεφθούν και να επιλέξουν καλλιέργειες και τρόπους τέτοιους, που όχι μόνο θα τους βοηθήσουν να επιβιώσουν, αλλά και να βελτιώσουν την ποιότητα της ζωής τους και των γύρω τους.

Ακολουθώντας αυτή τη κατεύθυνση (της οικοκαλλιέργειας-οικοζωοτροφίας) θα ξεπεράσουν ακόμα πιο εύκολα τη σημερινή έννοια του αγρότη, για να εξελιχθούν σε οικοπαγωγούς-οικοκαταναλωτές με την αρχαιοελληνική και όχι μόνο την τρέχουσα σημασία του όρου. Θα είναι σε θέση να ξεπεράσουν ακόμα και την ιδιαίτερη αγορά των οικολογικών προϊόντων, όπως πάει να διαμορφωθεί και αυτή σήμερα (με πιστοποίηση, ιδιαίτερες υψηλότερες τιμές, ιδιαίτερη "ελίτ" αγορά κ.λ.π.). Δημιουργώντας τοπικές συλλογικότητες καλλιεργητών-καταναλωτών ή ακόμα καλύτερα κοινότητες ανταλλαγών και ικανοποίησης αναγκών, σαν κύτταρα μελλοντικών κοινοτήτων αυτοδιαχειριζόμενης κοινωνίας, κόντρα στην κοινωνία της παγκοσμιοποίησης.

Με αυτήν την έννοια μπορεί να δημιουργηθεί και ένα κίνημα αγροτών που θα συμμετέχει στο γενικότερο κίνημα ενάντια στην φιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και στηναμφισβήτηση του κράτους, προωθώντας τοπικές δομές άμεσης δημοκρατίας.

Ένα πρώτο βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση είναι η δημιουργία ενός πανελλαδικού δικτύου βιοκαλλιεργητών-οικοπαγωγών-βιοκαταναλωτών, που θα βοηθήσει στη δημιουργία τοπικών συλλογικότητων "οικοπαγωγών-οικοκαταναλωτών" συνδεδεμένων σε δίκτυο μεταξύ τους. Σε πιο προχωρημένη μορφή μπορούν να συνδέονται και με άλλους τομείς παραγωγής καθώς και με τους ανέργους, ώστε να προκύπτουν "τοπικές κοινότητες συνεργασίας και ανταλλαγών" με δομή που έχει περιγραφεί σε προηγούμενο κείμενο στην Ευτοπία (βλέπε τεύχος 7).

Γιώργος Κολέμπας

"Δημιουργώντας τοπικές συλλογικότητες καλλιεργητών-καταναλωτών ή ακόμα καλύτερα κοινότητες ανταλλαγών και ικανοποίησης αναγκών, σαν κύτταρα μελλοντικών κοινοτήτων αυτοδιαχειριζόμενης κοινωνίας, κόντρα στην κοινωνία της παγκοσμιοποίησης."

Σε ποιον ανήκουν η γη, τα φυλλώματα, το νερό;

Το κείμενο που ακολουθεί δημοσιεύτηκε αρχικώς στην εφημερίδα "Αυγή" στις 14/11/1999. Επίσης έχει συμπεριληφθεί, μαζί με άλλες αναδημοσιεύσεις του συγγραφέα, στο βιβλίο "Το φάντασμα του έθνους και το ικρίωμα της αγοράς" από τις εκδόσεις ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ το Νοέμβριο του 2001.

"Ξέρουμε τουλάχιστον αυτό: η γη δεν ανήκει στον άνθρωπο, ο άνθρωπος ανήκει στη γη."

Ο αρχηγός των Ινδιάνων Ντουγάμι Σιάτλ στον πρόεδρο των ΗΠΑ

Οτι ο γυμνισμός και το ελεύθερο κάμπινγκ είναι εδώ και χρόνια υπό άτυπο διωγμό είναι σε όλους γνωστό: ο αυστηρός νόμος ενός αχααρακτήριστου υπουργού του ΠΑΣΟΚ, προστάτη άθλιων και εγκληματικών εργολαβικών συμφερόντων, ήταν απλώς η τελική πράξη που ήρθε να το επικυρώσει. Όσοι προσπερνούν αδιάφορα το θέμα με τη σκέψη ότι στο κάτω κάτω δεν είναι ελεύθεροι κατασκηνωτές οφείλουν να γνωρίζουν τι ακριβώς είναι εκείνο που διακυβεύεται εδώ κι εκείνο που νομιμοποιούν με την παθητική τους αποδοχή. Κατ'αρχάς, ποιος ενοχλείται από το ελεύθερο κάμπινγκ και για ποιο λόγο;

Το συνηθέστερο επιχείρημα είναι ότι πρόκειται για την περιφρούρηση της καθαριότητας των ακτών. Όλοι όμως γνωρίζουν ότι οι εκ συστήματος ελεύθεροι κατασκηνωτές είναι άνθρωποι με βαθιά περιβαλλοντική ευαισθησία και στην πράξη οι μόνοι που έχουν άμεσο συμφέρον από τη διατήρηση ενός καθαρού και ανεκμετάλλετου φυσικού περιβάλλοντος, προκειμένου να το βρουν στην ίδια κατά-

σταση τον επόμενο χρόνο. Όλοι γνωρίζουν ότι πραγματική μάλιστα των ακτών είναι τα μικροαστικά στίφη που ενσκήπτουν οπουδήποτε φτάνει ασφαλτος και υπάρχουν κέντρα διασκέδασης, οι λεγόμενοι εκδρομείς του Σαββατοκύριακου, που αφήνουν συστηματικά πίσω τους τα θλιβερά τεκμήρια της καταναλωτικής τους αδηφαγίας. Κατά συνέπεια, ένας μόνο λόγος μένει ο οποίος ποτέ δεν κατονομάζεται ανοιχτά, που δικαιολογεί μια τέτοια απαγόρευση: τα συμφέροντα των κατά τόπους ξενοδόχων, δωματιούχων και ιδιοκτητών οργανωμένων κάμπινγκ.

Η τάξη αυτών των επιχειρηματιών, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι αυτοσχέδιοι ερασιτέχνες που συμπληρώνουν τα εισοδήματά τους από άλλες δουλειές παρέχοντας πρόχειρες και κακής ποιότητας υπηρεσίες, διογκώθηκε αναπάντεχα μέσα στην τελευταία εικοσιπενταετία, όταν η αυξανόμενη τουριστική κίνηση στα ελληνικά νησιά τροφοδότησε για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού το πιο τυπικό νεοελληνικό όνειρο: γρήγορα και άκοπα κέρδη. Τσιμέντωσαν όπως όπως τις ακτές, άνοιξαν δρόμους για αυτοκίνητα, έχτισαν δωμάτια, καφετέριες και εστιατόρια και έγιναν φορτικοί κυνηγοί πελατών σε λιμάνια και παραλίες. Από το όλο σχέδιο δεν εξαιρούνται βεβαίως και οι μεγάλοι επαγγελματίες επενδυτές του τουριστικού χώρου, οι οποίοι διαθέτοντας υλικά και πολιτικά μέσα επιτάχυναν τη συνολική διαδικασία. Το ρεύμα όμως του τουρισμού έχει κάπως ανακοπεί την τελευταία δεκαετία. Έτσι μένοντας με άδεια τα δωμάτια και τα καταστήματά τους (που κανείς δεν τους ζήτησε να φτιάξουν) δεν έχουν άλλο τρόπο από το να εξαναγκάσουν ένα κοινό να καταναλώσει τις υπηρεσίες τους. Να παραγάγουν δηλαδή με κάθε τεχνητό μέσο μια ζήτηση.

Δυστυχώς το ίδιο το κράτος είναι δέσμιό αυτής της καταστροφικής επιχειρηματικής λογικής. Σε υπουργικό επίπεδο ο τουρισμός γίνεται αντιληπτός ως μια μεγάλης κλίμακας επιχείρηση που πρέπει να απορροφήσει επενδύσεις και να αποφέρει υπολογίσιμα κέρδη. Πρέπει ως εκ τούτου να χτυπηθεί ο "φτωχός" τουρισμός και η αριθμητική μείωση των επισκεπτών να αντισταθμιστεί από μια υπέρογκη κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών. Με άλλα λόγια, ολόκληρο το περιβάλλον βιομηχανοποιείται, συσκευάζεται καταλλήλως και προσφέρεται ως ακριβό εμπόρευμα στην αγορά της οργανωμένης αναψυχής.

Δεν χρειάζεται ιδιαίτερη οξυδέρκεια για να καταλάβει κανείς ότι η βιομηχανοποίηση του περιβάλλοντος πλήττει πρώτα πρώτα το ίδιο το αγαθό που φιλοδοξεί να πουλήσει. Ένας από τους λόγους του μεγάλου τουριστικού ενδιαφέροντος που παρουσίαζε η Ελλάδα της δεκαετίας του '70 είναι ότι παρείχε αφειδώς μια σχετικά αμόλυντη και παρθένα φύση, η οποία έχει προ πολλού εξαφανιστεί από τις άλλες μεσογειακές ακτές (της Ιταλίας, για παράδειγμα, ή της Ισπανίας) ακριβώς εξαιτίας της βιομηχανοποίησης του τουρισμού σε αυτές τις χώρες. Στους παράγοντες της τουριστικής κάμψης της τελευταίας δεκαετίας οφείλεται να συνυπολογιστεί η ίδια η αύξηση του κόστους (σε συνδυασμό με τη χαμηλή ποιότητα) των προσφερομένων υπηρεσιών, αλλά και η σταδιακή υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος που ήταν προϊόν αυτής καθαυτής της οικονομικής "αξιοποίησής" του. Πρέπει να είναι τυφλός κανείς για να μην βλέπει ότι μακροπρόθεσμα η εμπορική

εκμετάλλευση της φύσης και η αιχμαλώτιση του περιβάλλοντος στα συμφέροντα μιας βιομηχανίας αναψυχής θα καταστρέφει αναπότρεπτα το ίδιο το προς πώληση αγαθό και θα υπονομεύει σταθερά την ίδια την επιδίωξη του κέρδους.

Η απαγόρευση του ελεύθερου κάμπινγκ είναι μια ολοκληρωτική πολιτική με βαρύνουσες κοινωνικές, οικονομικές και οικολογικές σημασίες. Στο κοινωνικό πεδίο αποστερεί από τους "φτωχούς" πολίτες (και εδώ αφορά κατ'εξοχήν τους "φτωχούς" από επιλογή, εκείνους που έχουν διαλέξει να ζουν με χαμηλό επίπεδο καταναλωτικών αναγκών) το αναφαίρετο δικαίωμα να χαίρονται τις φυσικές ομορφιές της χώρας τους και κατά κάποιον τρόπο τους εξαναγκάζει να ενταχθούν στο ανελέητο παιχνίδι του παραγωγισμού και της κατανάλωσης, με την απειλή ενός πρόσθετου κοινωνικού αποκλεισμού που τους μεταβάλλει σε μετανάστες και απόβλητους μέσα στην ίδια τους τη χώρα. Σε οικολογικό επίπεδο οι συνέπειες είναι ολέθριες. Η φυσική αγριότητα γίνεται στόχος ανελέητων επιθέσεων και εξαφανίζεται σημείο προς σημείο: οι παραδείσιοι κόλποι γίνονται σταθμοί για πετρελαιοκίνητα γιωτ, τα μονοπάτια των οδοιπόρων γίνονται οδικές αρτηρίες που φέρνουν το καυσαέριο μέσα στα δάση και τις θάλασσες, η βλάστηση εκριζώνεται και σκεπάζεται από τόνους τσιμέντου, η γαλήνη των ερημικών τοποθεσιών θρυμματίζεται από την ηχορύπανση μιας φτηνής μουσικής διασκέδασης και οι μικροί παραδοσιακοί οικισμοί που ήταν αιώνες αφομοιωμένοι μέσα στο φυσικό περιβάλλον γίνονται πολυσύχναστοι, κακόγουστοι και ακριβοί τόποι εμπορικής συναλλαγής. Η ίδια η φύση, το "κοινό αγαθό" επί τη βάση του οποίου και μόνο μια κοινωνία μπορεί να συγκροτηθεί και να νοηθεί ως κοινωνία, γίνεται ένα απέραντο και καταθλιπτικό περιφραγμένο στρατόπεδο, είτε κατεχόμενο δεσποτικά από "προνομιούχους" ιδιώτες είτε από το κράτος (το οποίο μπορεί εν συνεχεία να το διαπραγματευθεί προσδοφώρα με τέτοιους "προνομιούχους" ιδιώτες).

Το ζήτημα δεν είναι δευτερεύον ή επουσιώδες. Είναι πολύ πιο ζωτικό για όλους μας από τις μισθολογικές διεκδικήσεις οποιουδήποτε συνδικάτου. Αφορά το πιο στοιχειώ-

"...Η ίδια η φύση, το "κοινό αγαθό" επί τη βάση του οποίου και μόνο μια κοινωνία μπορεί να συγκροτηθεί και να νοηθεί ως κοινωνία, γίνεται ένα απέραντο και καταθλιπτικό περιφραγμένο στρατόπεδο, είτε κατεχόμενο δεσποτικά από "προνομιούχους" ιδιώτες είτε από το κράτος..."

δες, το πιο αρχέγονο και αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα του ανθρώπου όχι καν ως πολίτη αλλά ως φυσικού όντος του οποίου τα ζωτικά συμφέροντα συνδέονται με την αυτόνομη νομή του αέρα, του φωτός, του νερού και της βλάστησης. Η βιομηχανοποίηση του περιβάλλοντος από τις κρατικά ελεγχόμενες στρατηγικές του τουρισμού πρέπει σήμερα να γίνεται αντιληπτή και να αντιμετωπίζεται σε συλλογικό επίπεδο όπως ακριβώς ένας στρατός εισβολής. Το παλιό αναρχικό σύνθημα "Γη και ελευθερία" αποκτά μια

καινούργια ειρωνική και μαζί τραγική σημασία μέσα στους όρους του μαζικού πολιτισμού και απέναντι στον καρκίνο της εμπορευματοποίησης που κατατρώνει τα σπλάχνα της γης ώρα με την ώρα. Η απαγόρευση του ελεύθερου κάμπινγκ είναι ταυτόσημη με την εξόντωση των τελευταίων θυλάκων φυσικής αγριότητας, προάγγελος της οικολογικής και οικονομικής ερήμωσης της χώρας.

Φώτης Τερζάκης

Η απεργία στην Καμάριζα τον Απρίλιο του 1896

"Δεν παίζουν, είναι όλοι εκεί και δεν γνωρίζεται πρωταίτιος ούτε αρχηγός, εν σώμα έχον οπισθοφυλακή τας γυναίκας, των παιδιών των."

Αστυνόμος Βεντίκος, λοχαγός του πεζικού, έφτασε στο Λαύριο επικεφαλής των δυνάμεων καταστολής στην έναρξη της απεργίας.

Νοτιοανατολικά της Αττικής βρίσκεται το Λαύριο¹. Περιοχή η οποία ήδη από την αρχαιότητα είχε στενά και επί μακρόν συνδεθεί με την εξόρυξη, την επεξεργασία και την εκμετάλλευση μεταλλευμάτων. Το Λαύριο αποτελούσε μια ιδιαίτερα σημαντική πηγή πλουτισμού για την αρχαία Αθήνα. Ενδεικτικά είναι τα αρχαιολογικά ευρήματα (κυκλώπεια τείχη, νομίσματα, δεξαμενές, πηγάδια, υπόγειες στοές, ερείπια χωριών) καθώς και τα αξιόλογα κατάλοιπα μεταλλουργικών εργασιών που καταδεικνύουν το μέγεθος της εξορυκτικής δραστηριότητας και το πλήθος των εργατών-δούλων που απασχολούνταν σ'

αυτή. Μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, η σημαντική αυτή δραστηριότητα περιορίστηκε αισθητά, για να σταματήσει εντελώς τον 3ο μ.Χ. αιώνα (με τελευταία ανακατασκευή επί Δημητρίου Φαληρέως). Έκτοτε, το Λαύριο εγκαταλείπεται και για μεγάλο χρονικό διάστημα οποιαδήποτε αναφορά σ' αυτό έχει μόνο ιστορικό χαρακτήρα. Ως το 1860.

Στις 27 Δεκεμβρίου 1860, ο συμυρνώτης μεταλλειολόγος Ανδρέας Κορδελλας -συντάκτης του πρώτου ελληνικού νόμου περί μεταλλείων- μετά από εκτεταμένες έρευνες συντάσσει υπόμνημα προς το υπουργείο οικονομικών τονίζοντας τις δυνατότητες οικονομικής εκμετάλλευσης των μεταλλευτικών κοιτασμάτων και των σκωριών² της ευρύτερης περιοχής του Λαυρίου. Στο υπόμνημα αυτό καταλήγει ότι η δυνατότητα οικονομικής εκμετάλλευσης είναι τόσο σημαντική ώστε το κράτος δεν θα έπρεπε σε καμία περίπτωση να την παραχωρήσει σε ιδιώτες. Τις κερδοφόρες προοπτικές της περιοχής είχε διειδεί και ο ιταλός επιχειρηματίας Τζοβάνι Μπατίστα Σερπιέρι, ο οποίος διεξήγε επιτόπιες έρευνες. Κατόρθωσε να απο-

1. Ισχυρίζονται ότι αυτή η ονομασία προέρχεται από τη λέξη "λαύραι" που σημαίνει υπόγεια ποτάμια. Όμως, αυτή η υπόθεση δεν μπορεί παρά να είναι εσφαλμένη, γιατί οι αρχαίοι συγγραφείς δε χρησιμοποιούσαν ποτέ τη λέξη "λαύρον", αλλά πάντοτε τις λέξεις "λαύριον" ή "λαύρειον".

2. Υπολείμματα εργασιών των αρχαίων στην εξόρυξη και στην καμίνευση της μεταλλευτικής ύλης.

σπάσει κεφάλαια από ευρωπαϊκούς τραπεζικούς κύκλους και το 1863 απευθύνεται ως πληρεξούσιος της εταιρίας Ιωάννης Σερπιέρης Ρου, Φραιτινέ και Σία στο ελληνικό υπουργείο οικονομικών, το οποίο και του παραχωρεί την εκμετάλλευση των περιοχών Καμάριζα, Σπιραδώνα, Αγριλίτσα, Σαντορίνη, Λυκίτσα, Γκουλιξάρι κ.ά. της χερσονήσου της Λαυρεωτικής.

Οι περιοχές αυτές, όπως και το σημερινό Λαύριο, που τότε ονομαζόταν Εργαστήρια, ήταν ακατοίκητες. Ως εκ τούτου, η εταιρία έφερε εργάτες από άλλα μέρη, κυρίως από νησιά του Αιγαίου με κάποια παράδοση στη μεταλλευτική δραστηριότητα (Μήλος, Πάρος, Σαντορίνη), αλλά και από περιοχές όπως η Μάνη, η Βόρειος Ήπειρος (Χειμάρρα) και η επαρχία Δωρίδας στη Στερεά (Λιδωρικιώτες). Έντονη ήταν και η παρουσία εργατών από την Εύβοια (Κύμη, Κάρυστος). Πέρα από τους Έλληνες μεταφέρθηκαν και έμπειροι Ιταλοί και Γάλλοι εργάτες.

Έτσι γύρω από τις εγκαταστάσεις της εταιρίας, δημιουργήθηκαν οικισμοί, συχνά εκ του μηδενός, όπως στην περίπτωση της Καμάριζας (αρχαία Μαρώνεια). Στην πραγματικότητα επρόκειτο για καλύβες, παραπήγματα και κάποια μπακάλικά-μαγειρεία. Χαρακτηριστικό είναι το

άρθρο στην εφημερίδα της εποχής Καιροί (10/4/1896): "οι εργάται εν Καμμαρίζη δεν έχουσιν ούτε καν στέγιν διά να αναπαυθώσιν μετά την εργασίαν των και καταφεύγουσι εις σπήλαια ή εις αυτοσχέδιους καλύβας."

Αυτές οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης δεν ήταν άλλο παρά η προέκταση των απάνθρωπων συνθηκών εργασίας. Το απόσπασμα από το άρθρο της εφημερίδας Ακρόπολη στις 10/4/1896 είναι ενδεικτικό: "Φανταστείτε του Πεσματζόγλου το μέγαρο. Βυθίσατέ το εις την γην, ανοίξατε από κάτω από την ταράτσαν μίαν κολοσσιαίαν σπήν φαντασθείτε βάθος διακοσίων μέτρων και τέσσαρα γήινα πατώματα από 40-50 μέτρων ύψους, σκεφθείτε μέσα σκότος, το βαθύ μέλαν, το αφώτιστο ευτελώς, η μαύρη πίσσα, τα έγκατα της γης και ρίψατε μέσα εις τα καταχθόνια εκείνα βάθη χιλιάδας εργατών, εργαζομένων νυχθημερόν εξαγόντων το μετάλλευμα, αδιακόπτως ανασκαπτόντων την γην, και έχετε την Καμάριζαν με το φοβερόν μεταλλείον."

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, τα ατυχήματα ήταν καθημερινό φαινόμενο. Ο Κορδάτος αναφέρει ότι κάθε βδομάδα σημειώνονταν 2-3 θάνατοι εργατών από φουρνέλα. Ούτε λόγος βέβαια για περίθαλψη των θυμάτων ή αποζημίωση

των οικογενειών τους. Η εταιρία διαφαφορούσε παντελώς και όχι μόνο απέκρυπτε τεχνηέντως τα συμβάντα αλλά και προσπαθούσε να κρύψει τα πτώματα. Υποτακτικοί της εταιρίας φρόντιζαν γι' αυτό.

Δεν γνωρίζουμε πως ακριβώς ήταν οργανωμένες οι εργασιακές σχέσεις. Εκείνο όμως που είναι γνωστό είναι ότι τα μεταλλεία λειτουργούσαν υπό καθεστώς εργολαβιών. Δηλαδή οι εργολάβοι ήταν υπεύθυνοι έναντι της εταιρίας για την εξεύρεση και την εκμίσθωση εργατών με αντάλλαγμα την κατακράτηση ενός μέρους του ονομαστικού ημερομισθίου που είχε ορίσει η εταιρία για κάθε εργάτη. Απέναντι σ' όλη αυτήν την κατάσταση, οι εργάτες προσπάθησαν να αντιδράσουν με απεργία ήδη από το 1883. Η απεργία αυτή απέτυχε. Το ίδιο συνέβη και με τη δεύτερη απεργία που επιχειρήθηκε τον Ιούλιο του 1887. Η πιο δυναμική απεργία υπήρξε αυτή που άρχισε στην Καμάριζα το 1896.

Στις 7 Απριλίου γίνεται ένα περιστατικό που λειτουργεί ως η αφορμή για ό,τι θα επακολουθήσει. Ξημερώματα Κυριακής, στην αλλαγή της βάρδιας απουσιάζουν 40-50 εργάτες από το κάλεσμα των εργολάβων για δουλειά. Σύμφωνα με τους κανονισμούς της εταιρίας, οι εργάτες αυτοί έχαναν το δικαίωμα να εργαστούν εκείνη τη μέρα. Το ίδιο γίνεται και στην αλλαγή της επόμενης βάρδιας στις 2:00 το απόγευμα. Στις 10:00 το βράδυ -τρίτη αλλαγή βάρδιας- κηρύσσεται απεργία. Οι εργάτες καταλαμβάνουν το στόμιο του φρέατος και εμποδίζουν την είσοδο σε όλους. Τη νύχτα οι εργάτες αποσύρονται με σκοπό να συνεχίσουν την απεργία τη Δευτέρα. Τη Δευτέρα το πρωί αναχωρούν με τρένο από το Λαύριο για την Καμάριζα ο αστυνόμος Βεντίκος, ο ανθυπομοίραρχος Καρατζάς, δύο ενωμοτάρχες και μερικοί στρατιώτες. Οι εργάτες έχουν μπλοκάρει τις γραμμές του τρένου και τους αναγκάζουν να φτάσουν στην Καμάριζα με τα πόδια.

Ο ίδιος ο Σερπιέρι έρχεται σε επαφή με τους συγκεντρωμένους απεργούς. Μεταθέτει τις ευθύνες στους εργολάβους και παρά τις προσπάθειές του να μεταπειθεί τους εργάτες υποσχόμενος ότι θα λάβει μέτρα και θα ικανοποιήσει σε κάποιο βαθμό τα αιτήματά τους, η απεργία συνε-

χίζεται. Το ίδιο και οι διαπραγματεύσεις της επιτροπής των εργατών με τη διεύθυνση. Παράλληλα, πλήθος εργατών βρίσκεται έξω από το κεντρικό κτήριο της εταιρίας στην Καμάριζα.

Aπό τον τύπο της εποχής, ως αιτήματα των εργατών προκύπτουν: α) η κατάργηση των εργολάβων ως ενδιάμεσων μισθωτών και η κατευθείαν πληρωμή των εργατών από την εταιρία, β) η αύξηση του μεροκάματου σε 3,5 δρχ, γ) η δημιουργία νοσοκομείου στην Καμάριζα ή τουλάχιστον φαρμακείου και η διάθεση σούστας για τη μεταφορά των τραυματιών στο νοσοκομείο του Θορικού. Επίσης, οι εργάτες ζητούν από την εταιρία οικήματα για να μένουν, γιατί, όπως αναφέραμε παραπάνω, μένουν σε σπηλιές ή αυτοσχέδιες καλύβες, καθώς και τη δημιουργία καταστήματος από όπου θα προμηθεύονται τρόφιμα. Το τελευταίο αυτό αίτημα συνδέεται με το πρόβλημα της πίστωσης. Το γεγονός ότι οι εργάτες πληρώνονταν κάθε 30-40 μέρες τους ανάγκαζε να αγοράζουν επί πιστώσει τα είδη διατροφής τους και έτσι να πληρώνουν τιμές διπλάσιες από τις κανονικές. "Αλλά δεν είναι μόνο ο λίγος μισθός. Μας τρώγει και η πίστωση που μας κάνουν οι μπακάληδες. Διότι με το να παίρνουμε επί πιστώσει, υπερτιμούν όλα τα πράγματα που μας πωλούν εις διπλασίαν περίπου τιμήν. Όλα τα πράγματα είναι φωτιά και λαύρα. Αναγκαζόμαστε να τρώμε κάθε μέρα ψωμοτύρι γιατί αλλιώς δεν βγαίνουμε. Εκείνος που τρώει από μας ένα πιάτο χόρτα και μισή μερίδα κρέας είναι αριστοκράτης, Σκουζές. Γι' αυτό μας βλέπεις σε τέτοια χάλια." (δήλωση εργάτη σε δημοσιογράφο της εφημερίδας Ακρόπολη).

Δεν γνωρίζουμε με βεβαιότητα τις ειδικότητες των εργατών που έλαβαν μέρος στην απεργία. Γνωρίζουμε όμως ότι στο επίκεντρο της απεργίας ήταν οι υπόγειοι εργάτες του μεταλλείου της Καμάριζας, οι οποίοι ανέρχονταν σε 1.500 με 1.800. Οι ξένοι εργάτες (Ιταλοί και Γάλλοι) δεν συμμετείχαν ενεργά στην απεργία, αλλά, υπό την πίεση των Ελλήνων, αναγκάστηκαν να απέχουν από την εργασία. Υπάρχουν ακόμη αναφορές για επέκταση της απερ-

γίας και σε άλλες περιοχές εκτός της Καμάριζας. Στην Καμάριζα συνεχίζονταν οι διαπραγματεύσεις και όλα έδειχναν ότι η απεργία θα έληγε. Ωστόσο, έξω από το κτήριο της εταιρίας υπήρχε μεγάλη ένταση μεταξύ των συγκεκριμένων απεργών και των χωροφυλάκων και των ανθρώπων της εταιρίας. Η ένταση αυτή κορυφώθηκε σε σύγκρουση με πυροβολισμούς από την πλευρά των χωροφυλάκων και λιθοβολισμούς από την πλευρά των εργατών. Με τους πρώτους πυροβολισμούς των χωροφυλάκων δολοφονούνται 3 εργάτες και τραυματίζεται άγνωστος αριθμός. Οι δολοφονίες αυτές εξαγριώνουν το πλήθος, το οποίο καταδιώκει τους χωροφύλακες και εισβάλλει στα γραφεία της εταιρίας. Εκεί οι εργάτες με ό,τι μέσο βρίσκουν διαθέσιμο (πέτρες, ξύλα, μεταλλεύματα) αλλά και με κάποια όπλα κυνηγούν τους έντρομους χωροφύλακες και τους πανικόβλητους μηχανικούς. Αλείφουν με πετρέλαιο τα γραφεία και βάζουν φωτιά. Ταυτόχρονα, ανατινάζουν με δυναμίτη τις αποθήκες της Εταιρίας, στις οποίες βρίσκονταν 15.000 τόνοι λάδι και άλλα εύφλεκτα υλικά. Μέσα σε λίγες ώρες η Καμάριζα έχει μεταβληθεί σε ερείπια. Από το Λαύριο φαίνονταν οι φωτιές που έκαιγαν στις αποθήκες και στα σπίτια των μηχανικών.

Οι ρόλοι αντιστρέφονται. Οι μέχρι τότε εξαθλιωμένοι εργάτες τρέπουν σε φυγή τα αφεντικά και τις δυνάμεις καταστολής. Ο ίδιος ο Σερπιέρι γλίτωσε τελευταία στιγμή και μεταφέρθηκε μεταμφιεσμένος στο Λαύριο με την άμαξα του δημάρχου Φ. Νέγρη.

Αργά τη νύχτα της Δευτέρας, ξημερώματα Τρίτης, έφτασε στην Καμάριζα στρατιωτική δύναμη 250 ανδρών και 40 αστυνομικών. Η κατάσταση είχε ήδη ηρεμήσει. Από την Αθήνα μετέβη και ένας αντιεισαγγελέας με έναν τακτικό ανακριτή, οι οποίοι ξεκίνησαν ανακρίσεις για τα γεγονότα. Εκδόθηκαν 24 εντάλματα σύλληψης.

Η απεργία στις υπόγειες εργασίες έληξε στις 24 Απρίλη. Μετά τις καταστροφές που είχαν γίνει, θα χρειαστούν τουλάχιστον ένας μήνας για να ξεκινήσουν οι εργασίες. Όσοι εργάτες επέστρεψαν στις δουλειές τους, επέστρεψαν άνευ όρων.

Η απεργία της Καμάριζας, παρότι αποτελεί μία από τις πλέον δυναμικές στιγμές στην ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος, εντούτοις δεν έχει εκτιμηθεί στο βαθμό που της αναλογεί. Η σχετική βιβλιογραφία είναι πολύ περιορισμένη. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό, στον ίδιο το χαρακτήρα της απεργίας και στις συνθήκες μέσα στις οποίες αυτή ξέσπασε. Η απουσία μιας οργανωμένης εργατικής δομής (συνδικάτα) και η απουσία ενός εργατικού κόμματος οδήγησε πολλούς μελετητές που κυριαρχούνταν από τη μαρξιστική ερμηνεία της ιστορίας να τη θεωρήσουν ως απλώς μια πρώιμη εκδήλωση της μαχητικότητας της εργατικής τάξης, μια μαχητικότητα η οποία έπρεπε όμως να μπει στο "σωστό" δρόμο. Παρόλ' αυτά πιστεύουμε πως η σπουδαιότητα της απεργίας έγκειται ακριβώς σ' αυτό το γεγονός, ότι δηλαδή επρόκειτο για μια αυθόρμητη, αδιαμεσολάβητη, δυναμική κίνηση των εργατών εναντίον των εκμεταλλευτών τους. Η κίνηση αυτή, χωρίς να αποτελεί σε καμιά περίπτωση πρότυπο, καταδεικνύει με σαφήνεια ότι οι εκμεταλλευόμενοι, στον αγώνα για τη διαφύλαξη της αξιοπρέπειάς τους, μπορούν και πρέπει να μάχονται πέρα από γραφειοκρατικά σχήματα και χαρισματικούς ηγέτες.

Έλσα Δρακοπούλου

Βιβλιογραφία

1. Γ. Πετράκη, *Η μονογραφία μιας απεργίας στην Καμάριζα του Λαυρίου*
2. Γ. Δερμάτης, *Η οικονομική λειτουργία της πόλης του Λαυρείου στη χρονική περίοδο 1865-1909, Βιβλιοθήκη της Εταιρίας Μελετών Λαυρεωτικής, αρ.4*
3. Α. Κανατούρης, *Θανατικές εκτελέσεις στο νεότερο Λαύριο, Βιβλιοθήκη της Εταιρίας Μελετών Λαυρεωτικής, αρ.2*
4. Κ. Ψαλτήρας, *Η μεγάλη απεργία*, εκδ. Κάκτος 1982
5. Γ. Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος*

Τεύχος 6 - Δεκέμβριος 2000:

- "Η οι Άνθρωποι ή τα Κέρδη"
- "Ενάντια στην αγοραιοποίηση της ζωής μας - Διήμερο Εκδηλώσεων - Συζητήσεων στο Πολυτεχνείο"
- "Ξαναφτιάχνοντας το Δημόσιο Χώρο... το παράδειγμα των αυτοδιαχειριζόμενων κήπων της Ν.Υόρκης"
- "Αυτοδιεύθυνση και ιεραρχία"
- "Σχετικά με τη διαμάχη Μερλίνο - Μαλατέστα"
- "Γιατί το διαδίκτυο είναι τόσο επικίνδυνο για την πραγματική δημοκρατία"

Τεύχος 7 - Μάης 2001:

- "Δάση και καπιταλιστική ανάπτυξη ή πώς κανένα άρθρο 24 δεν προστατεύει τη φύση"
- "Τοπική δράση. πραγματικότητες, δυσχέρειες και προσανατολισμοί"
- "Κοινοτισμός: τι είναι μια τοπική κοινότητα συνεργασίας"
- "Επτά σημεία (ανάμεσα σε τόσα άλλα)"
- "Τοπική Αυτοδιοίκηση και κράτος"
- "Η άμεση δημοκρατία στ'Απεράθου της Ορεινής Νάξου (1987 - 1999)"
- "Άσυλο, χωριό και οχυρό"
- Βιβλιοπαρουσίαση: "Μάρτιν Μπούμπερ: μονοπάτια στην Ουτοπία"

Τεύχος 8 - Δεκέμβριος 2001:

- Λειψυδρία: σκιαγραφώντας ένα διαρκώς διογκούμενο πρόβλημα
- Εργαλεία για μια κοινοτική οικονομία
- Ο αναρχισμός στο κίνημα των Kibbutz
- Λαϊκές κοινότητες σε αντίσταση
- Το αυτόνομο Στέκι της Καβάλας
- Σκοποί και αρχές λειτουργίας της Δημοτικής Κίνησης Πολιτών στα Γλυκά Νερά
- Βιβλιοπαρουσίαση: "Κ. Σπέρας: Η απεργία της Σερίφου"

